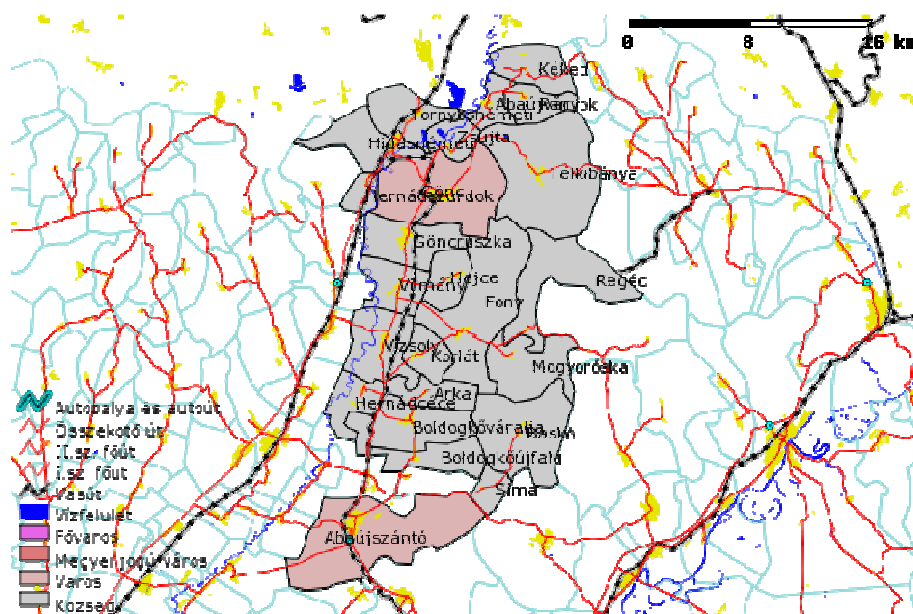

Abaúj-Hegyközi kistérségi tükör Helyzetfeltárás

Szerzők:

Bajomi Anna - Hegedüs József - Kiss Dávid - Somogyi Eszter - Tama Tímea

Lektorálta:

Darvas Ágnes

A kistérségi tükör a Magyar Máltai Szeretetszolgálat megbízásából a Gyerekesély Program országos kiterjesztésének szakmai - módszertani megalapozása és a program kísérése a TÁMOP-5.2.1-11/1-2011-0001 projekt keretében készült el.

A Tükör a TÁMOP-5.2.3/12-es kistérségi pályázat szakmai programjának része, azt változtatás nélkül kell a pályázathoz benyújtani, az esetlegesen szükséges kiegészítő információkat külön fejezetben kell feltüntetni.

A projektek az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósulnak meg.

Kistérségi tükör tartalomjegyzék

Tartalomjegyzék

1.	Összefoglalás.....	4
2.	A kistérség elhelyezkedése és települései, néhány társadalmi-gazdasági mutatója.....	7
3.	A kistérség népességének néhány jellemzője.....	15
4.	A népesség képzettségi szintje	23
5.	Foglalkoztatás, jövedelmek	25
6.	Munkanélküliség, segélyezési helyzetkép	30
7.	Szolgáltatások a kistérség településein	34
7.1	Az önkormányzatok finanszírozása, kapacitása: a kistérségen belüli különbségek	34
7.2	Humán szolgáltatások elérhetősége és jellemzői	38
7.2.1	Szociális és gyermekjóléti alapellátás szolgáltatásai.....	38
7.2.2	Egészségügyi alapellátás	45
7.3	Közoktatási intézmények és szolgáltatások	47
7.4	Egyéb szolgáltatások	63
7.5	Szolgáltatások összekapcsolása, szinergiája.....	66
8.	Lakás, lakhatás	66
9.	Egészségügyi helyzet.....	72
10.	Közbiztonság.....	73
11.	A gyerekes családok szegénységi kockázata, helyzete	75
12.	Szegregátumok, gettósodott települések.....	78
13.	Megnevezett fejlesztési szükségletek és igények.....	81
14.	Helyi jó gyakorlatok	89
15.	Civil szervezetek.....	93
16.	Forrástérkép	96
17.	Módszertan.....	102
18.	Bibliográfia.....	104

1. Összefoglalás

A kistérség egyike az ország egyik leghátrányosabb területeinek, ahol a gazdasági lemaradás és az azzal párhuzamos demográfia folyamatok hosszú évtizedekre nyúlnak vissza: a kistérség népessége 1950-hez képest 43 %-kal csökkent, mégpedig úgy, hogy közben a leghátrányosabb helyzetű (alacsony iskolai végzettség, tipikus sok gyerekes) cigány nemzetiségű népesség aránya 23 %-ra növekedett, a 18 év alatti gyerekek között pedig 56 %-ra. A rendszerváltás óta az Abaúj-Hegyközi kistérség népessége 12%-kal csökkent, 17 229 főről (állandó népesség, 1990) 15167 főre (állandó népessége, 2010).

A kistérséget alkotó 24 települést, funkciójuk és térségen belüli helyzetük alapján négy típusba soroltuk: városok (népesség 36 %-a), határmenti települések (16 %), üdülőövezetben lévő települések (19 %) és gettósodó települések (29%). Számos demográfiai, gazdasági és társadalmi jellemzők szerint ezek a típusok eltérnek egymástól, fejlesztési szükségleteik és lehetőségeik is mások.

A kistérség demográfiai helyzete két egymással ellentétes folyamat eredőjeként alakul. Felgyorsul egy előregedési trend, amelynek a legfontosabb eleme a fiatalok elköltözése, és ebből adódóan a gyerekszám csökkenése, aminek a következtében az idősebb lakosság száma gyorsan növekszik. Ezzel párhuzamosan a cigány nemzetiségű lakosság aránya növekszik, részben a magasabb termékenysége, részben pedig a beköltözések miatt. Az előregedés folyamata jól tetten érhető az üdülőterületeken és a határmenti településeken, míg a gettósodó településeken és a városokban (ahol a cigány nemzetiségű lakosság aránya magas) ez a folyamat lassabb.

A kistérség nem képez természetes gazdasági, társadalmi egységet, a két város nem tudja betölteni a kistérség központi funkcióit, a térségen kívüli városok komoly vonzást gyakorolnak az itt lévő településekre. (Szerencs, Encs, Miskolc, Kassa). Ez a tény csökkenti a kistérségi programozás előnyeit, mivel ezekre a fontos kapcsolódásokra nem helyez hangsúlyt.

Kétségtelen, hogy a kistérség gazdasági lemaradása a rendszerváltás után növekszik, a foglalkoztatottság szintje jóval az országos átlag alá kerül. 2001-ben a térségben 29,2 % volt az aktivitási ráta (foglalkoztatottak és a munkanélküliek aránya a munkaképes korú népességen belül), míg az országos átlag 40,3 % volt. Az Abaúj-Hegyköz ma az ország egyik legrosszabb helyzetű térsége. A 174 kistérség között HDI (Emberi Fejlődés Index) értéke alapján 2008-ban a 172. helyet foglalta el, a Béalápátfalvai és a Bodrogközi kistérség előtt. De ebben a térségbe van az a község is (Vilmány), amely vásárló-erőképesség alapján az ország legszegényebb települése. A településen élők jövedelemtermelő képességét közvetve jól jelzi, hogy az egy főre jutó gépjárműadó bevétel az országos átlagtól 40 %-kal marad el átlagosan a kistérségben, a kistérség legrosszabb településein pedig 73 %-kal.

A kistérség jövőjét az határozza meg, hogy a helyi társadalom képes lesz-e a mai gazdasági és társadalmi feltételekhez alkalmazkodni, a jelenlegi negatív trendeket megállítani, megfordítani. A térségben nem a népességszám csökkenés a legnagyobb probléma, hanem a foglalkoztatottak

számának csökkenése és ezzel párhuzamosan az életszínvonal esése okozza a legtöbb feszültséget. Ez a visszaesési folyamat összefügg a családok 25-35 %-át elérő mélyszegénységgel, és az ehhez kapcsolódó, segélyezésre és az informális gazdaságra épülő túlélési stratégiával. A szociális támogatásokat maximalizáló, alkalmi munkajövedelemmel kiegészített, a családi szolidaritásra támaszkodó stratégia csapdahelyzetet teremtett, mert a rövid távú javulásra való törekvés csökkentette a családok kitörési lehetőségeit. Ugyanakkor a térségben nemcsak a mélyszegénységben élő roma családok helyzete kilátástalan, hanem a többségi társadalomhoz tartozó alsó-közép rétegekbe tartozó családoké is, mert a gazdasági visszaesés az ő lehetőségeiket is beszűkítette, így e családok tipikus stratégiája, hogy az iskolarendszerben végzettséget szerzett fiatalokat arra ösztönzi, hogy a több lehetőséget nyújtó, fejlődő térségekbe költözzenek. A térség felzárkóztatási lehetőségeit tovább csökkenti a roma és nem-roma csoportok közötti konfliktusok növekedése, amely szükségszerű következménye a térség egészét érintő gazdasági visszaesésnek.

A térség lakossága három nagy csoportba sorolható: foglalkoztatottak (ahol a legnagyobb foglalkoztató az önkormányzat), (bejelentett és nem-bejelentett) munkanélküliek, és a nyugdíjasok. A kistérség gazdasága alapvetően a régió (beleértve a vonzáskörzeten belüli szlovák területeket is) gazdasági fejlődésétől függ, és nagy valószínűséggel további népességcsökkenésre számíthat. Sőt, mivel a foglalkoztatás belátható időn belüli növekedése a térségben valószínűtlen, kifejezetten fejlesztési programokkal kell növelni az itt élő családok képességét a fejlettebb területek munkaerőpiacához való csatlakozásra. Erre az ingázási távolságon belüli szlovák iparfejlesztések is lehetőséget nyújtanak. A térségben elsősorban a turizmusnak és az intenzívebb mezőgazdaság fejlesztésnek (és az ehhez kapcsolódó iparnak) vannak lehetőségei, de ezeken a területeken sem lehet előbbre jutni komolyabb befektetések és szemléletváltás (hatékonyság előtérbe helyezése) nélkül. Azonban a szegénység növekedése is korlátot állít a gazdaság fejlődésének, pl. a turizmusnak.

A tipikusan önkormányzatok által működtetett szociális, oktatási és egészségügyi intézményrendszer részben a területi adottságok miatt (alacsony népsűrűség, aprófalvas szerkezet, periférikus elhelyezkedés), nem kis részben a finanszírozási rendszer társadalmi problémákra való érzéketlensége miatt nem képes a leszakadás folyamatát megállítani. A kapacitások és a források hiánya miatt a leszakadás és a társadalmi polarizáció növekszik a térségben, hiszen az intézmények nem tudnak tartósan felzárkóztatási programokat működtetni, a kliensek pedig a közvetlen előnyökön kívül (támogatás, stb.) nem látják a programokban való részvétel hasznát, hiszen azok hosszabb távon nem teremtenek számukra munka lehetőséget.

A kistérség ellátórendszere nem képes a társadalmi problémákat enyhíteni, nem képes kezelni a gettósodó települések, szegregált településrészek mélyszegénységében élő családjainak koncentráltan jelentkező problémáit. Alapvető problémaként mutatkozik, hogy a mai ellátórendszer finanszírozása, működési mechanizmusai nem egy ilyen alacsony népsűrűségű, elaprózott településszerkezetű területre lettek kialakítva. Az ellátórendszer hatékonysági és finanszírozási gondokkal küzd, miközben az túlterhelt, kapacitásai elégtelenek. Történtek lépések az alapellátások átszervezésére a hatékonyság növelése érdekében, így pl. a családsegítői és gyerekjóléti szolgáltatás, házi segítség nyújtás kistérségi szintű megszervezésére, mely továbbra is lehetővé teszi azt, hogy a szolgáltatások minden településen elérhetőek legyenek. Ugyanakkor a súlyosabb helyzetekben nem áll rendelkezésre megfelelő eszköz arra, hogy valódi segítséget nyújtson a rászorultaknak. A kistérségi szintű szolgáltatásszervezés másik jó példája a tanügyigazgatás. Az oktatás módszertanában, nevelési gyakorlatában alkalmazkodik a hátrányos helyzetű gyerekösszetétel igényeihez, azonban ebben az

esetben is hiányoznak, vagy nem elégségesek azok a támogató szolgáltatások (fejlesztések, pszichológus, szabadidős programok), melyek hatékonyabbá tennék a gyerekek nevelését. Az egészségügyi szolgáltatások hiányosan elérhetők a kistérségben élők számára, a gönci új járóbeteg-szakellátás ugyan javított valamelyest a helyzetet. A rendszeres szűrések, megelőző programok nagyrészt hiányoznak, vagy elégtelenek. Jelentős hiányok mutatkoznak a pszichológusi, fejlesztő pedagógusi, logopédusi kapacitások terén, ami megakadályozza azt, hogy a gyerekek megfelelő fejlődése érdekében már a kora gyermekkortól megtörténhessenek a szükséges beavatkozások, és a későbbi tanulási és magatartás zavarokat, családi konfliktusokat hatékonyan lehessen kezelni. Az összetartó és működő helyi közösségek kialakítása, már a legtöbb településen, mint igény megjelent, vannak szervezetek, melyek tevékenységeikkel ezt a célt szolgálják, ugyanakkor ezek a programok még volumenükben elégtelenek. Mindenesetre vannak olyan helybeli kapacitások, melyekre a program tervezésekor megvalósításakor támaszkodni lehet, és további erőssége a kistérségnek, hogy a jelenlegi ellátórendszerben dolgozók jelentős része a kistérségben, az adott településeken helyben lakik és elkötelezettek a gyermekeket célzó programok iránt.

Az eddigi beavatkozások, uniós támogatású programok nem tudták a kistérség alapvető társadalmi és gazdasági trendjeit megváltoztatni. A közösségi szféra programjai elsősorban beruházási jellegűek voltak, a meglévő intézményrendszer felújításra, bővítésére fordítottak tekintélyes nagyságú forrást. Ezzel olyan túlberuházások jöttek létre, melyeknek a működtetése és fenntartása hosszabb távon kérdéses, illetve a létrehozott háttér infrastruktúrák egy részére már most a kapacitások alul kihasználtsága jellemző.

Javaslatok

A kialakítandó gyerekesély programnak a legrosszabb szociális helyzetben, mélyszegénységben élő gyermekekre kell koncentrálnia, elsősorban az ő igényeikre kell a programoknak választ adniuk, miközben azokból nem zárják ki a többi kistérségben élő gyermeket sem. Ez egyben egy differenciált program kialakítását is jelenti, mely a legmélyebb és legnagyobb populációt érintő problémákkal rendelkező településeken (Vilmány, Vizsoly, Boldogkőújfalú) élők számára komplex beavatkozásokat hoz létre. A kisebb, de szintén jelentős problémákkal küzdő települések esetén részben helyben szükséges bizonyos szolgáltatások megteremtését, részben pedig a nagyobb településeken létrehozott szolgáltatások elérhetőségét kell biztosítani. A gyerekeket célzó programok mellett, szükség van a szülőkre és a helyi közösségek megerősítésére, fejlesztésére irányuló program elemek biztosítására. Továbbá a kistérségi szinten szükséges az ellátórendszer ágazatainak az együttműködését hatékonyabban összehangolni és bizonyos szolgáltatások kapacitását növelni. Az újonnan kialakított programoknak részben a helyi kapacitásokra kell épülniük és biztosítaniuk kell a már jól működő szervezetek (állami/önkormányzati, civil, egyházi) tevékenységeivel való szoros együttműködést. A programnak összességében a mélyszegénységben élő gyerekek életkörülményeinek és jövőbeni esélyeinek javítását kell célozniuk, azokat a tudásokat és képességeket kell megerősíteniük, melyek segítik, hogy jobb munkaerőpiaci potenciállal rendelkezzenek és melyek segítenek felnyitni a társadalmi, munkaerőpiaci, lakhatási mobilitási utakat.

2. A kistérség elhelyezkedése és települései, néhány társadalmi-gazdasági mutatója

Az Abaúj-Hegyközi kistérség az Észak-Magyarországi régióban, Borsod-Abaúj-Zemplén megye északi, Szlovákiával határos részén fekszik, és az ország 33 leghátrányosabb helyzetű kistérségeinek egyike. A kistérség az egyik legalacsonyabb népsűrűségű területe Magyarországnak, a kistérség 440 km² –én 15 200 ezer ember él, népsűrűsége 36 fő/ km², ami jóval alacsonyabb, mint a Borsod megyei átlag.

A térség megközelíthető a Miskolcot és Kassát összekötő 3-as főúton, illetve vasúton is. A térség két városi rangú települése, a 3515 fős Abaújszántó (2004-től) és a 2491 fős Gönc (2001-től) nem rendelkezik jelentős városi funkciókkal, és a kistérség két (északi és déli) szélén helyezkedik el. A kistérségnek nincs természetes központja, a 3-as főút mentén elhelyezkedő Encs az egyik vonzásközpont, de a távolabb elhelyezkedő Szikszó és a megyeszékhely Miskolc is fontos szerepet játszik a térségben.

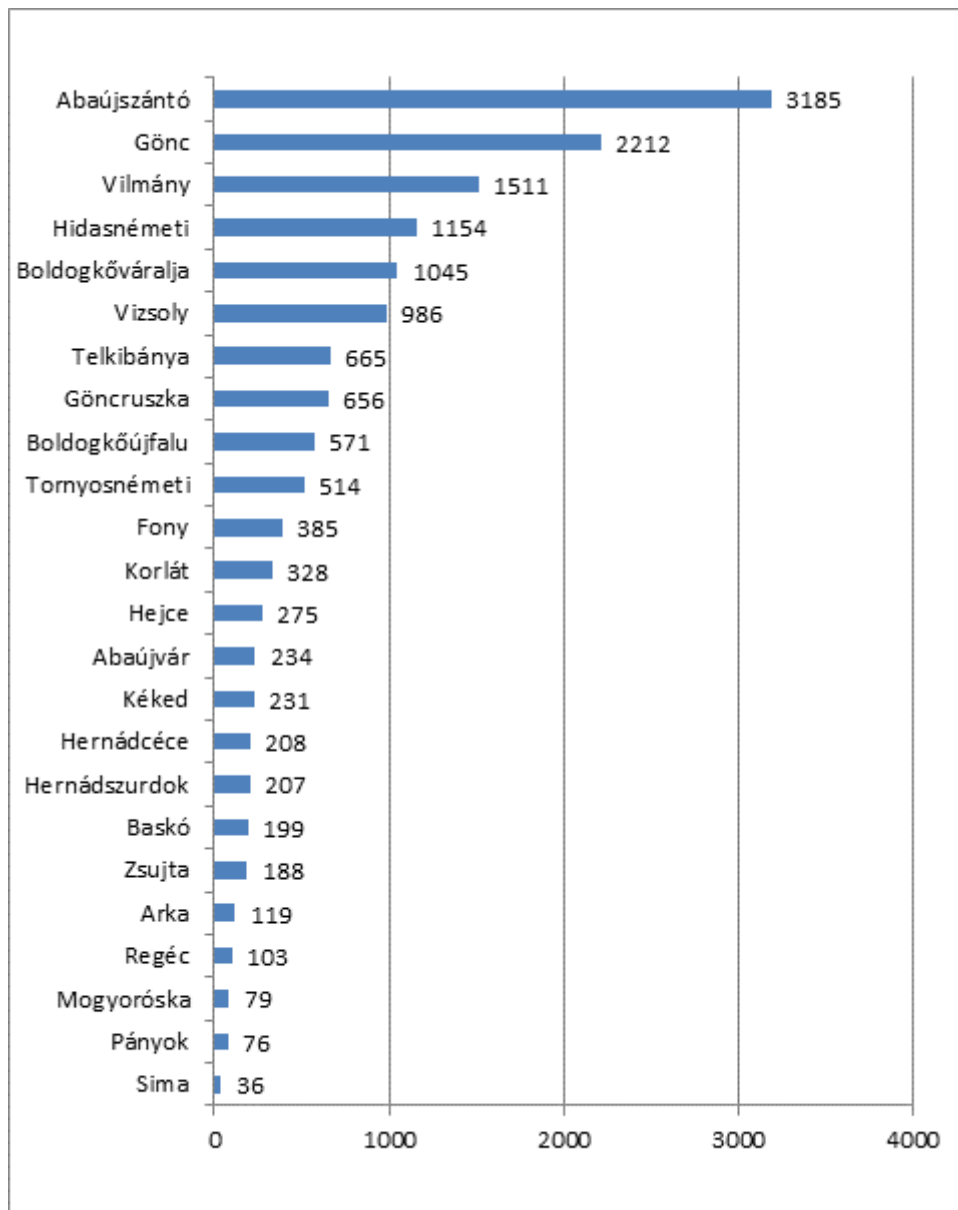
A vasút a Miskolc és Hidasnémeti közötti 62 km-t, minden települést érintve 86 perc alatt teszi meg. A kistérség településeit Szerencssel és Tokaj-hegyaljával összekötő vasút fontos szerepet játszott a térségben. Ma az Abaújszántó és Hidasnémeti között közlekedő, a Hernád folyó menti településeket összekötő vasút 30 km-es távolságot 48-70 perc alatt tesz meg és naponta csak két pár vonat jár a vonalon. A Volán buszjáratok kapcsolják össze a kistérség keleti részén elhelyezkedő településeket, de az egymástól elkülönülő települések között a közlekedési átjárás nehézkes, esetenként nem megoldott. Az egymástól való elszakítottság a funkcionális kapcsolatok, és a települések közötti együttműködések területén is érezhető. Különösen a zsáktelepülések (Baskó, Hejce, Arka, Mogyoróska) és a fő közlekedési vonalaktól kieső települések (Fony, Regéc, Kéked, Pányok, Abaújvár) közlekedése okoz nehézséget. A térség alacsony népsűrűsége miatt a tömegközlekedés nagyon költséges, a településeknek külön alkukat kell kötniük a közlekedési vállalatokkal a járatok fenntartása érdekében.

1. ábra Az Abaúj-hegyközi kistérség tömegközlekedési lehetőségei

A kistérségben élők túlnyomó többsége „közlekedési szegény” – azaz ahhoz, hogy rendszeresen elérhesse a munkaerőpiac szempontjából jelentősebb településeket jövedelmének jóval több, mint 10 %-át kellene közlekedésre fordítania.

A kistérség 2004-ben jött létre, 24 településsel. Jellemzőek az aprófalvak, 14 település állandó népessége kevesebb, mint 500 fő, 5 település rendelkezik 500 és 1000 fő közötti népességgel, és csak 5 településnek van 1000 fő feletti népessége, és a legnagyobb település, Abaújszántó is csak 3185 fővel rendelkezik. A teljes népesség 15 067 fő 2010-ben.

2. ábra Települések állandó népessége, 2010. Forrás: KSH

A kistérség területi szerkezetét az északon és délen elhelyezkedő, funkciójuk miatt egymással szükségképpen versengő városok, a Szlovák határ közelsége és Zempléni hegységhez közeli üdülő funkciók befolyásolják, ami részben magyarázza a települések kistérségen belüli különbségeit.

A határmenti települések fejlődési lehetőségei korlátozottak voltak az EU csatlakozásig, ekkor azonban elhárultak az intézményes korlátai a gazdaságilag jobb helyzetben lévő kelet-szlovákiai térség (főleg Kenyhec és Kassa) és kistérség közötti gazdasági kapcsolatok fejlesztésének. Ez azonban csak egy lehetőség, ami jelentős infrastrukturális beruházásokat és munkaerő képzettségi szintjének javulását (beleértve a nyelvi problémákat), munkavállalási törekvéseinek megváltozását feltételezi. A szlovákok Tornyosnémetiben és Abaújváron is felvásároltak lakásokat, ami jelzi a határmenti térség intenzívebb kapcsolataiban rejlő lehetőségeket.

3. ábra Az Abauj-Hegyközi kistérség

A térség fejlődésének másik lehetséges iránya a turizmus, ami elsősorban a Zempléni hegység lábánál elhelyezkedő kisebb települések számára jelenthet kitörési lehetőséget.

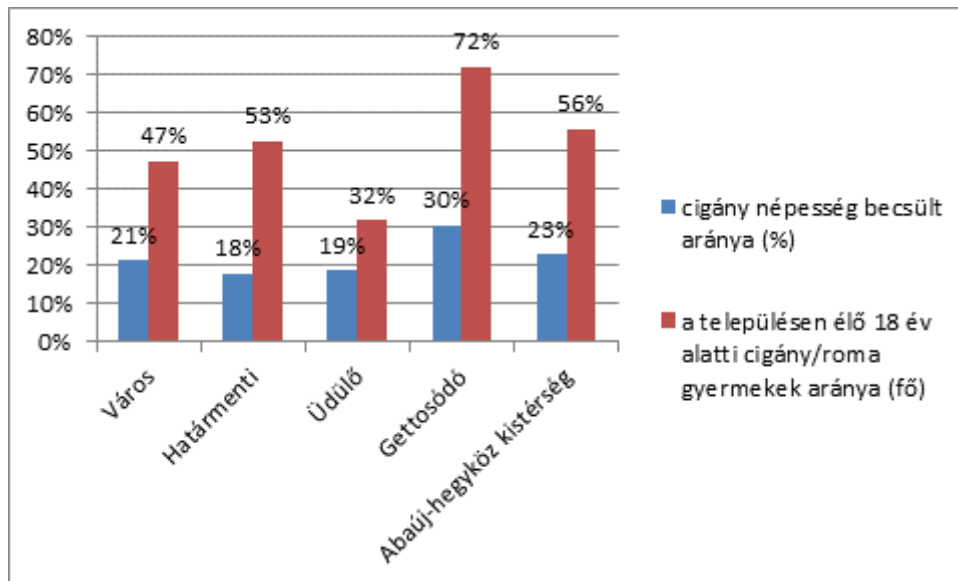
A kistérség számára fontos társadalmi problémát jelenet, a többnyire elszegényedett, alacsony képzettségű, munkalehetőségektől elesett cigánylakosság integrálása, és a munkaerőpiacra való visszavezetése.

A kistérség településeit funkciójuk és területi elhelyezkedésük alapján négy típusba soroltuk:

1. Városok: Gönc, a kistérség központja és Abaújszántó (a népesség 36%-a él ezeken a településeken)
2. Határmenti települések (Abaújvár, Hidasnémeti, Kéked, Pányok, Tornyosnémeti, Zsujta), ahol a kistérség népességének 16 %-a lakik,
3. Üdülő települések, amelyek a Zempléni hegység nyugati lábánál helyezkednek el (Arka, Baskó, Boldogkőváralja, Fony, Hejce, Mogyoróska, Regéc, Sima, Telkibánya), ahol a lakosság 19%-a él.
4. Gettósodó települések, amelyek a Hernád folyóhoz közel, a két város közötti térségben helyezkednek el (Boldogkőújfalu, Göncruszka, Hernádcéce, Hernádszurdok, Korlát, Vilmány, Vizsoly), ahol a népesség 29 %-a él.

A kistérségben a lakosság körülbelül negyede cigány nemzetiségű, de népességen belüli, és különösen a 18 év alatti gyerekek közötti arányuk településenként (és településtípusonként) nagyon különböző. A gettósodó településeken a lakosság fele, a 18 év alatti gyerekek háromnegyede cigány nemzetiségű. A 2001. évi népszámlálás lényegesen alábecsülte a cigány nemzetiségű lakosok arányát (9 %), de a település típusonkénti eltérések hasonlóak voltak, kivéve a városokét, ahol az akkori népszámlálás adatai szerint 4 % volt a cigány lakosság aránya.

Az üdülő övezetben és a határmenti településeken átlagnál alacsonyabb (de az országos átlagnál jóval magasabb) a cigány nemzetiségiek aránya.

4. ábra Cigány nemzetiségű népesség aránya településtípusonként, 2012 Forrás: jegyzői adatlapok)¹

A kistérség gazdasági helyzetének és népességmegtartó erejének romlása hosszabb történeti időszakra vezethető vissza, közel sem az utolsó néhány évtized eredménye. Ebben a folyamatban számos tényező szerepet játszott: a torz mezőgazdasági birtokszerkezet (modernizáció elmarad, majorsági gazdálkodás nem alakul ki), az I. világháború utáni határrendezés (Trianon, a felvidéki piac elvesztése) a szocialista időszak ipar- és település politikája, a rendszerváltás utáni gazdasági válság, és a térség (beleértve a borsod megyei gazdasági területeket) gazdasági stagnálása.

A roma népesség térségi megjelenésében törvényszerűség nem figyelhető meg. Minden mikro-körzetben egyaránt található magas cigány népesség-arányt mutató, de roma népesség nélküli település is. (Fekete, 2005., 58. o.)

Kétségtelen, hogy a kistérség gazdasági lemaradása a rendszerváltás utáni időszakban növekszik, a foglalkoztatottság szintje jóval az országos átlag alá kerül. 2001-ben a térségben 29,2 % volt az aktivitási ráta (foglalkoztatottak és a munkanélküliek aránya a munkaképes korú népességen belül), míg az országos átlag 40,3 % volt.² **Az Abaúj-Hegyközi kistérség ma az ország egyik legrosszabb helyzetű térsége. A 174 kistérség között a HDI (Emberi Fejlődés Index) értéke alapján 2008-ban a 172. helyet foglalta el, a BÉlapátfalvai és a Bodrogközi kistérség előtt.**³ De ebben a térségben van az a község is (**Vilmány**), amely vásárló-erőképesség alapján az ország legszegényebb települése.

Ennek a hosszabb időszakot felölelő visszaesésnek oka és egyben következménye az a **két domináns lakossági (családi) túlélési stratégia**, amely az elmúlt évtizedek eredményeképpen kialakult. A magasabb státuszú (iskolai végzettség és munka-erőpiaci pozíció alapján) családok gyerekei, akik tipikusan szintén magasabb képzettségűek voltak elvándoroltak, az idősebb generáció pedig a térségben igyekezett megtartani pozícióját, az önkormányzati szektorban, mezőgazdasági és turisztikai (kényszer) vállalkozásokban, és a sorvadó gazdasági vállalkozásokban. Az alacsonyabb

¹ Hejce nélkül, és a 18 év alatti cigány nemzetiségű gyerekek esetében Hidasnémeti nélkül.

² http://www.nfu.hu/download/23880/LHH_adatbazis_0905.xl

³ Az index a gazdasági fejlettség, várható élettartam és az oktatási teljesítmény komplex mutatója. Lásd, Csitenémeth: HDI a hátrányos helyzetű kistérségekben http://pannonelemzo.hu/aas_szoveg/file/38_csitenemeth_hdi.pdf

státuszú (alacsony képzettséggel és rosszabb gazdasági háttérrel rendelkező) családok térségen belüli túlélési stratégiája az informális gazdaságbeli jövedelmekre, a szociális támogatásokra és segélyekre, és a családon belüli szolidaritásra épült. Ez egyúttal egy csapdahelyzetet is teremtett az ez utóbbi stratégiát követő családok számára, mivel a térség gazdasági lehetőségei (mind az önkormányzati, mind pedig a piaci) és támogatási forrásai (önkormányzatok) szűkültek, és ennek következtében a családok egyre inkább belesüllyednek a mélyszegénységbe. A családon belüli egymásra szorultság csak erősíti az egyéni kitörési esélyeket fékező normákat.

E két domináns stratégia következménye, hogy **a népesség részben előregszik**, de az alacsonyabb státuszú családok körében a nagyobb termékenység és magasabb gyerekszám miatt **a lakosság egyre szegényebb és egyre alacsonyabb a képzettségi színvonala**. Ezekhez a folyamatokhoz súlyos társadalmi konfliktusok is kapcsolódnak, amelyek etnikai színezetet is kapnak. Részben azért, mert a cigány lakosság többsége csak az utóbbi stratégiával tud élni, részben pedig azért, mert a térségben élő nem cigány lakosság helyzete is romlik, és úgy érzik, hogy az állami jóléti rendszerből ők kimaradnak.

Még marginálisak azok a stratégiák, amelyek révén a családok ki tudnak törni ebből a csapdából, többnyire alapítványok, non-profit szervezetek segítségével (vállalkozó romák, hatékony gazdaság, korszerű turisztika létesítmény, jól képzett munkavállalók, stb.). **A fejlesztési programok feladata, hogy ezeknek a kitörési stratégiáknak teret adjon.**

A jóléti rendszer (szociális, egészségügyi, oktatási rendszer stb.) ellentmondásai tovább erősítik e háztartási túlélési stratégiákra épülő folyamatokat (elszegényedés, elvándorlás, stb.). A kistérségi tükör feladata, hogy rámutasson ezekre az ellentmondásokra, és egyben kijelölje a lehetséges programok irányait. Az elhibázott beavatkozás jó példája az a lakáspolitikai, amelyik lakástöbblettel (13 %-os üres, nem lakott lakásarány) rendelkező térségekben támogatta az ellenőrizhetetlen minőségű, új lakásépítést. A szocpol-os lakás beleillett abba a túlélési stratégiába, amelyik a rövid távú előnyöket maximalizálta, és mivel a családok szegregált területen építkeztek „szocpol”-al, a többségi társadalom sem gördített eléjük akadályokat. A szegénységi csapda (és a társadalmi beavatkozás késlekedésének és ellentmondásosságának) egyik következménye a közszolgáltatási hátralékok kialakulása, aminek következtében a családok jelentős része elveszíti a szolgáltatáshoz való hozzáférést (elektromos energia, vízszolgáltatás).

A rendszerváltás utáni kormányok nem voltak képesek arra, hogy ezeket a leszakadási folyamatokat megállítsák vagy hatékonyan kezeljék. 2004 után elindultak **felzárkózási programok**, amelyek komoly forrásokat csoportosítottak át az LHH-ás térségekbe (Kullmann és társai, 2011), de nem abban a nagyságrendben, és nem olyan programok keretében, hogy ezeknek a térségeknek a leszakadását megállíthatták volna.

Az eddigi programok tapasztalatai azt mutatják, hogy **túlságosan nagy hangsúly helyeződött a fizikai infrastruktúra fejlesztésére**, aminek a fenntartásához és kihasználásához nincsenek meg a gazdasági források. Nem ritka az olyan beruházás, ami műszakilag magas színvonalú, de az üzemeltetés alacsony intenzitású, és ezért nagyon drága és fenntarthatatlan. Valójában nem készült olyan stratégia, amelyik a beruházások hatékonyságát javította volna. A szakértők által készített stratégiai anyagok sokszor illuzórikus jövőképekben gondolkodnak, és ezek eleve korlátozzák a programok hatékonyságát.

További probléma a kooperáció hiánya a települések között, és a kistérségi gondolkodás hiánya. Ez azonban általában jellemezi a hazai területfejlesztést:

„Javítani kell a program kommunikációját. Nem egyszerűen propagandáját, hanem községenkénti megtárgyalását. A jelenlévők több olyan, a 33 kistérségben található községet soroltak fel, ahol a helyiek a programról nem is tudtak. (Rátkai Melinda, Mikula Lajos) Igen sok múlik azon, hogy a kistérségben megtalálják a helyi karizmatikus egyszemélyi vezetőt. A programok helyi beágyazottsága és elfogadottsága a programok sikerének egyik fontos feltétele. Ezt sajnos alábecsüljük. (Csikai Miklós, Forrás: LHH33 programok értékelés www.parbeszedavidekert.hu)

Az LHH programok értékelésének egyik főkonklúziója az, hogy jelentős hiányosság a helyi kapacitások hiánya: nincsen meg a szakmai háttér sem a programok készítéséhez, sem azok hatékony működtetéséhez.

„Számba kell venni, hogy a térségben vannak-e a program végrehajtására fogható szereplők elegendő számban? Féltő, hogy a magyar vidéki térségekben aktív szereplők, és így a magyar vidék nincs felkészülve, hogy ilyen gyorsan befogadja ezt a fejlesztést. A helyi humán kapacitást mozgósítani kell, és erre kistérségenként kell tervet kidolgozni. (Halmai Zsuzsa, Mikula Lajos) Számba kell venni a kistérségben éppen aktív vidékfejlesztői gyakorlatot, és az eddigi tapasztalatokat kell mozgósítani. (Balogh István) Kiemelt szerepet kaphatnak az eddig amúgy is kevés feladattal ellátott helyi vidékfejlesztési irodák.” Forrás: LHH33 programok értékelése, ww.parbeszedavidekert.hu

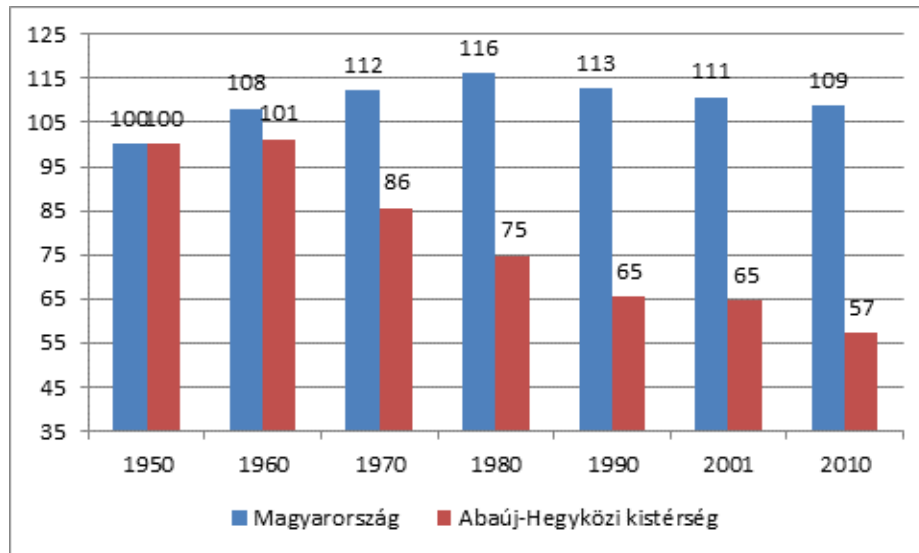
Ugyanakkor, a helyzetelemzés tapasztalatai azt mutatták, hogy ez az Abaúj-Hegyközi kistérségre csak korlátozottan igaz. Az oktatásban, szociális szektorban, közösségfejlesztésben vannak olyan helyi kezdeményezések, már működő kistérségi programok, kooperációk, amelyekre a jelen gyerekesély program tervezésekor már építeni lehet.

3 A kistérség népességének néhány jellemzője

A kistérség állandó népessége 2010-ben 15 167 fő volt, míg évközi népessége ennél mintegy ezer fővel kevesebb. A kistérséget alkotó 24 település közül Abaújszántó és Gönc rendelkezik városi ranggal, lakosságuk 3 185, illetve 2 212 fő volt 2010-ben. A térség 14 települése 500 főnél kisebb lélekszámú. A városokkal együtt összesen 5 település állandó népessége haladta meg az ezer főt 2010-ben (Abaújszántó, Gönc, Boldogkőváralja, Hidasnémeti és Vilmány).

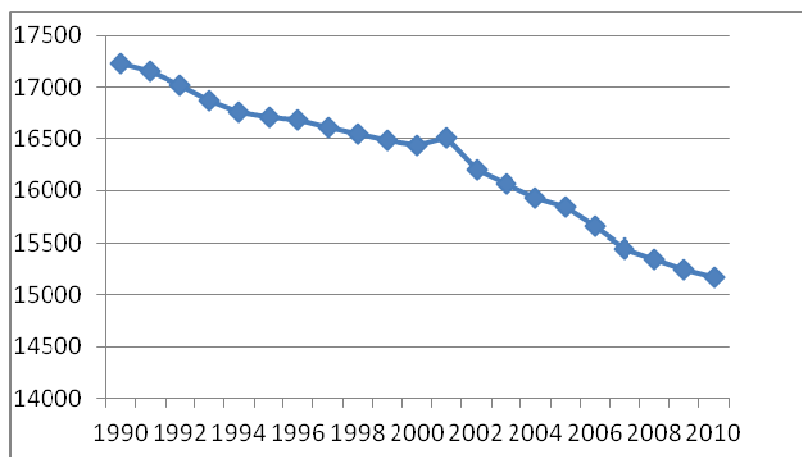
A nagyobb lakosságú települések jórészt az kistérséget észak-dél irányban összekötő vasútvonal és közút mentén helyezkednek el, míg a kisebb települések inkább keleti, észak-keleti irányban, a Zempléni hegységhez közelebb fekszenek.

A kistérség népessége 1950 és 1960 között elhanyagolható mértékben nőtt, majd 1960-tól nagymértékben csökkent. 2010-ben a népesség az 1950-ben jelenlévő népesség számának csupán 57%-át éri el. Országos szinten az 1950-es évekhez képest 2010-ben 9%-kal nagyobb a népességszám, és 1950-től az 1980-as évekig növekszik a népesség, ezzel szemben az Abaúj-Hegyközi kistérségben a csökkenés folyamatos és jelentős mértékű. 1990 és 2010 között a népességcsökkenés átmenetileg megállt, ami a rendszerváltást követő gazdasági válság következtében a környező városokból történő visszaköltözések magas számának következménye. (5. ábra)

5. ábra Népszerűség változása a kistérségben és Magyarországon (1950=100) Forrás: KSH

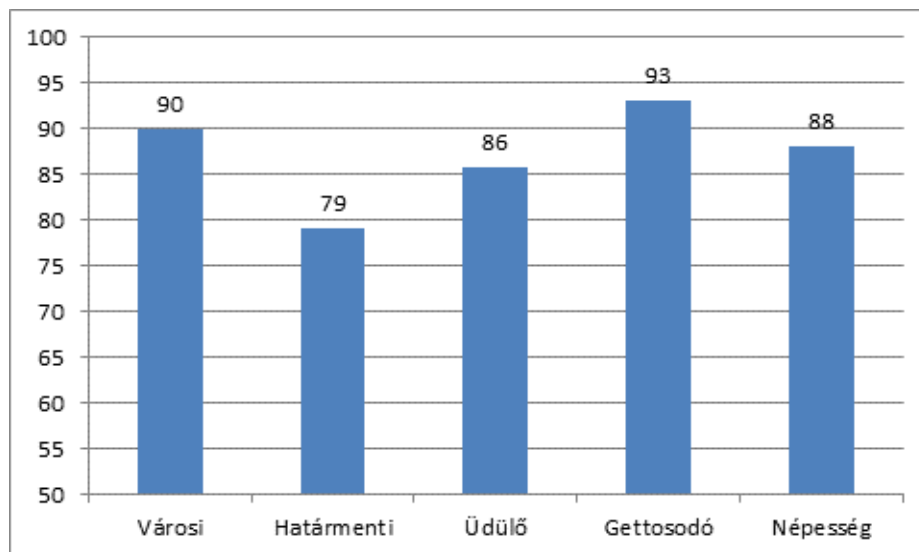
A rendszerváltás óta az Abaúj-Hegyközi kistérség népessége 12%-kal csökkent, 17 229 főről (állandó népesség, 1990) 15167 főre (állandó népesség, 2010). (6. ábra)

6. ábra Az Abaúj-hegyközi kistérség állandó népessége 1990-2010, Forrás: KSH

Az alábbiakban bemutatjuk, hogy a kistérség népességének változása mögött milyen tényezők, folyamatok állnak (pl. természetes szaporodás és fogyás, vándorlási különbözet), illetve, a népesség korcsoportos összetételének alakulását. Az adatokat a fent jelzett településtipológia alapján is elemezzük, s egyes esetekben a települések konkrét helyzetére is utalunk.

A népességszám csökkenése eltérő mértékben érintette a kistérség településeit. A gettósodó települések és a városok népessége fogyott a legkevésbé, de ezekben a településtípusokban is 7, illetve 10 %-kal csökkent az ott élők száma. A határmenti településeken azonban a népességcsökkenés több mint 20 %-os volt. (7. ábra).

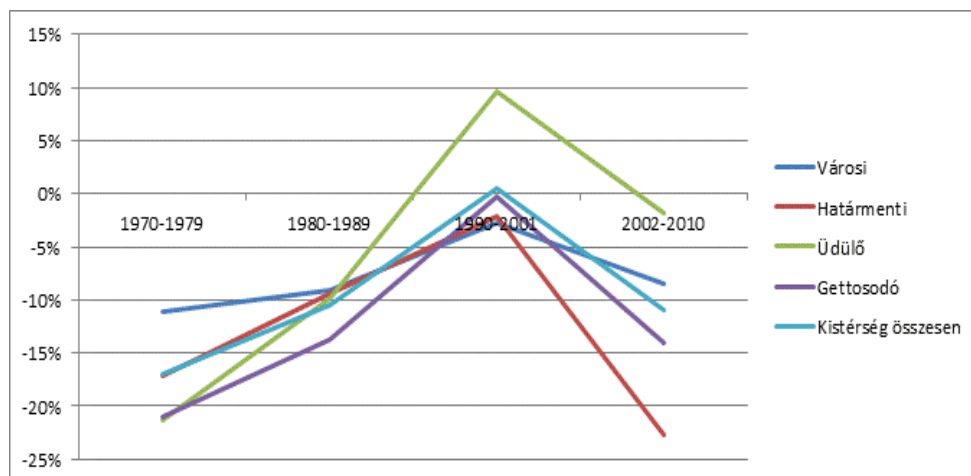

7. ábra A 2010-es állandó népesség az 1990-es népesség százalékában, településtípusonként.

Forrás: KSH

A népesség számának alakulását alapvetően két tényező, a **vándorlási különbözet** és a **természetes szaporodás, illetve fogyás** határozza meg. A statisztikai adatok megerősítik azt a következtetést, hogy az elvándorlás folyamata egy hosszabb távú tendencia része, azonban az elvándorlás mértéke nem egységes, az évtizedek során hol csökken, hol növekszik.

A kistérség **negatív vándorlási különbözete** (8. ábra) az 1970-es évek -17%-os mértékéről az 1990-es évekig mérséklődött, az 1990 és 2001 között időszakban az el-és bevándorlás mértéke egyenlő volt, ám a 2000-es évekre az elvándorlás mértéke újból meghaladta a bevándorlás mértékét, a vándorlási egyenleg 11%-os népességvesztéssel volt egyenlő.

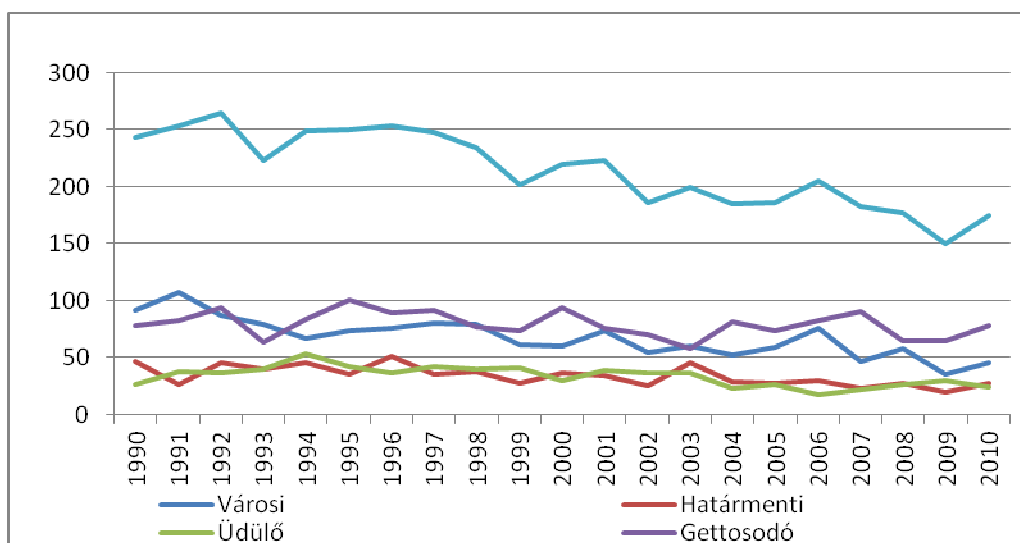
8. ábra Az Abauj-Hegyközi kistérség vándorlási egyenlege 1970-2010, Forrás: KSH

Ha **településtípusonként vizsgáljuk a vándorlási egyenleget**, szembetűnő, hogy az üdülő falvakban az 1970 és 1980 közötti időszakban az elvándorlás jóval meghaladta a bevándorlás mértékét, így a lakosság 21%-ának megfelelő veszteséget szenvedtek ezek a települések, akárcsak a gettósodó falvaknál. Ám a **rendszerátváltás utáni évtizedben az üdülő települések 10%-os pozitív vándorlási egyenlege** messze meghaladta a többi település kategóriát, és a kistérségi értéket is. Tehát a rendszerátváltás után az üdülőfalvak vonzóak lettek. A **gettósodó falvak** esetében a negatív vándorlási egyenleg jelentősen mérséklődött, a **rendszerátváltás utáni években az el- és bevándorlás értéke kiegyenlítette egymást**. Ezekből az adatokból azonban nem tudjuk, hogy milyen jellegű vándorlásról van szó: a kiegyenlített el- és bevándorlás mögött állhat jelentős népességmozgás is. Feltételezhető, hogy a gettósodó falvak lakossága kicserélődött, a jómódú népesség elköltözött, s helyükre alacsony státusú, roma népesség érkezett. Feltehetőleg az észak-magyarországi nehézipar összeomlása után a környező városokból visszaáramlott a falvakba az alacsony képzettségű, munka nélkül maradt népesség.

A **2000 és 2010 közötti időszakban az összes településtípus, illetve az egész kistérség vándorlási különbözete ismét negatív** lett, amely jelzi, hogy a kistérség nem rendelkezik elég népességmegtartó erővel, az újonnan érkezőknél többen költöznek el. Elmondható, hogy a kistérség népességének csökkenését jelentős részben a negatív vándorlási egyenleg okozza, s ez **egyfajta válságtünetként** értelmezhető.

A kistérségben a természetes fogyás 1970 és 1980 között fokozatosan meghaladta a **természetes szaporodás** mértékét, 1980 és 1990 között valamelyest javult az egyenleg, majd 1990-től újra csökkent. A természetes szaporodás mértéke 1980-tól nem haladta meg a természetes fogyás mértékét kistérségi szinten, a kistérséget tehát **folyamatos csökkenés** jellemzi.

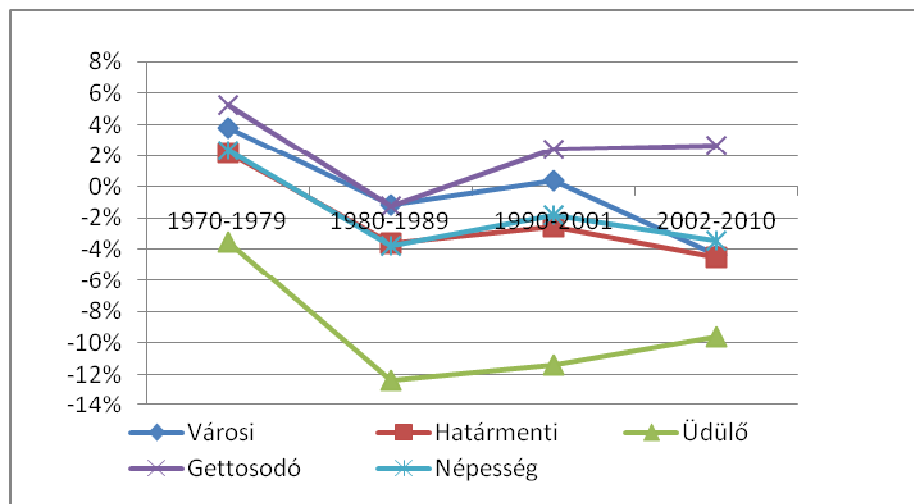
Az **élve születések száma** 1990 óta némi hullámzást mutatva ugyan, de **csökkent**, kistérségi szinten 243-ról 175-re (9. ábra). Az élveszületések számának csökkenése a városokban folyamatos volt, míg bizonyos **gettósodó településeken a csökkenés mértéke kisebb** volt, sőt Vilmányban például 1997-ben és 1998-ban több mint kétszer annyi gyermek született (38, illetve 39), mint 1990-ben, s 2010-ben is 26 az élveszületések száma.

9. ábra Születések száma a különböző település típusokban, Forrás: KSH

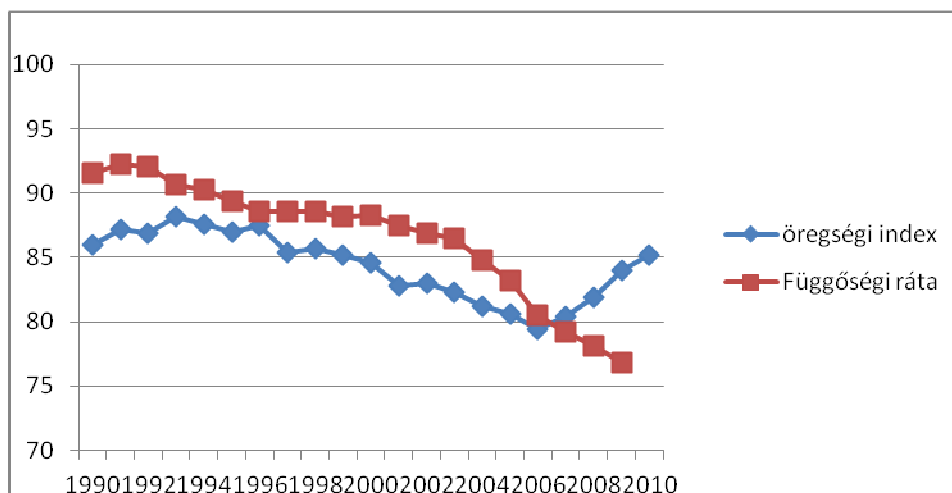
A városok és a határmenti települések természetes szaporodása és fogyása a kistérségi folyamatokhoz hasonlóan alakult.

A természetes szaporodás és fogyás összege az üdülő településeken 1970-től a rendszerváltásig a többi településhez képest is igen negatívan alakult, majd fokozatosan javult az egyenleg, de napjainkra sem éri el a többi település szintjét. **A térségben egyedül a gettósodó településeken haladta meg a természetes szaporodás a fogyás mértékét, 1980-tól egészen 2010-ig.** Ahogy azt fentebb láttuk, a rendszerváltás után a gettósodó falvak vándorlási egyenlege megközelítőleg nullszaldós volt. A gettósodó települések természetes szaporodásának pozitív egyenlege feltehetőleg az 1990-es évek vándorlási hulláma során beköltöző családok, illetve az itt koncentrálandó alacsony státuszú népesség magasabb gyermekvállalási hajlandóságának köszönhető.

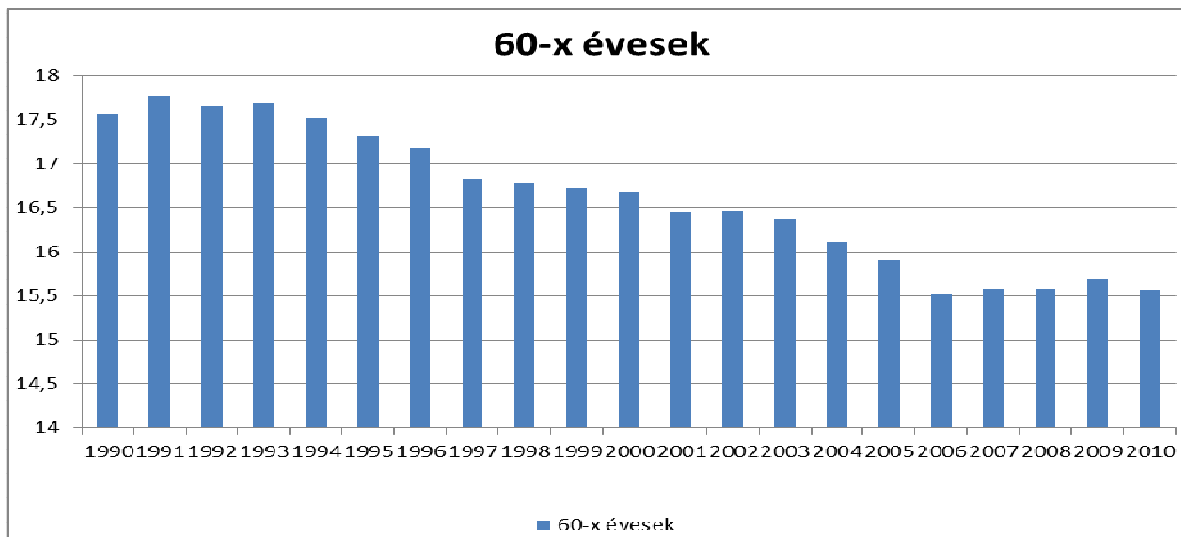
10. ábra Természetes szaporodás/ fogyás, 1970-2010, Forrás: KSH

A kistérség népességében a 18-59 éves korcsoport kismértékben ugyan, de megerősödött a rendszerváltás óta eltelt két évtizedben, arányuk 52%-ról 56%-ra nőtt. Ezt mutatja a teljes függőségi ráta alakulása is. A 100 fő 18-59 évesre jutó 0-17 évesek és a 60 évnél idősebbek száma folyamatosan csökken, ami **munkaképes-korú lakosságszám relatív súlyának stabilizálódását** jelenti.

11. ábra Teljes függőségi ráta és öregségi index, 1990-2010, Forrás: KSH

A térségben az idősek aránya teljes népességhez képest, minimálisan ugyan (1,5%-kal), de csökkent (12. ábra). Az **öregségi index** - tehát a 60 év feletti állandó lakosok 100 fő 0-17 éves fiataikorú állandó lakosra jutó száma - **1990-től 2006-ig folyamatosan csökkent**, a rendszerváltás követő másfél évtizedben fiatalodó lakosságról beszélhetünk, ám 2006-tól kezdve megfordult a folyamat iránya, s a fiatalokra jutó idősek száma megnőtt.

12. ábra Az Abaúj-Hegyközi kistérségben élő 60 éves és idősebb korosztály aránya a teljes népességhez képest (% ,1990-2010) Forrás: KSH

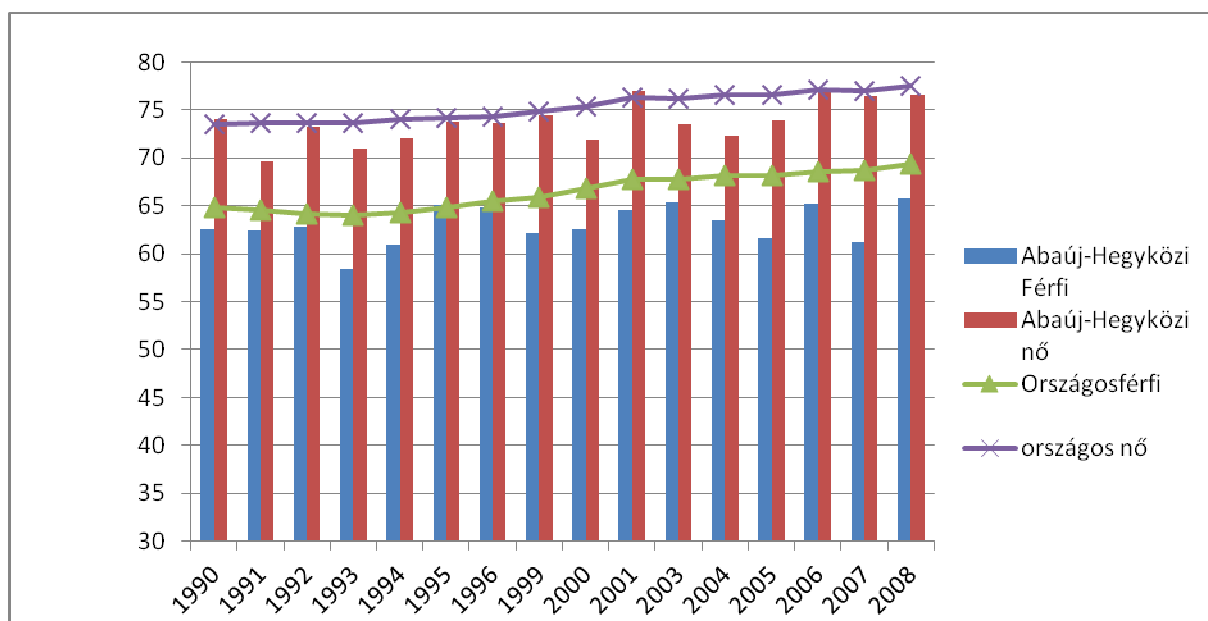
A kistérségben a **0-17 évesek száma és aránya** településenként, korcsoportos bontásban az 1. táblázatban látható a 2010. évre. A 0-17 évesek aránya a teljes népességhez képest Boldogkőújfalu (34%), Fony (25%), Vizsoly (30%) és Vilmány (34%) településeken éri el, vagy haladja meg a kistérségi 25%-os átlagot. A 0-2 évesek aránya több településen is (Abaújvár, Boldogkőújfalu, Vizsoly (5%), Vilmány (6%)) meghaladja a kistérségi átlagot (3%). Ezek a települések, Abaújvár kivételével, mind gettósodó települések. Érdemes megjegyezni, hogy például Vilmányban a 0-2 évesek száma (92 fő) jóval meghaladja a Vilmánynál nagyobb lélekszámú városokban élő 0-2 éves gyermekek számát (Abaújszántó (89 fő) és Gönc (56 fő)).

1. táblázat Gyerekkorú (0-17 évesek) népesség kormegoszlása településenként, 2010

TELEPÜLÉS	0-2 évesek (fő)	0-2 évesek az állandó népesség %-ban	3-5 évesek (fő)	3-5 évesek az állandó népesség %-ban	6-14 évesek (fő)	6-14 évesek az állandó népesség %-ban	15-17 évesek (fő)	15-17 évesek az állandó népesség %-ban	0-17 évesek (fő)	0-17 évesek az állandó népesség %-ban	állandó népesség (fő)
Abaújszántó	89	3%	99	3%	337	11%	127	4%	652	20%	3185
Abaújvár	11	5%	6	3%	21	9%	13	6%	51	22%	234
Arka	2	2%	2	2%	4	3%	6	5%	14	12%	119
Baskó	3	2%	4	2%	11	6%	3	2%	21	11%	199
Boldogkőújfalú	26	5%	30	5%	110	19%	30	5%	196	34%	571
Boldogkőváralja	37	4%	24	2%	119	11%	52	5%	232	22%	1045
Fonyó	17	4%	9	2%	45	12%	24	6%	95	25%	385
Gönc	56	3%	81	4%	223	10%	94	4%	454	21%	2212
Göncruzka	26	4%	30	5%	63	10%	32	5%	151	23%	656
Hejce	3	1%	4	1%	20	7%	3	1%	30	11%	275
Hernádcéce	9	4%	10	5%	22	11%	12	6%	53	25%	208
Hernádszurdok	2	1%	8	4%	20	10%	6	3%	36	17%	207
Hidasnémeti	41	4%	38	3%	138	12%	51	4%	268	23%	1154
Kékéd	5	2%	8	3%	27	12%	8	3%	48	21%	231
Korlát	13	4%	11	3%	35	11%	16	5%	75	23%	328
Mogyoróska	2	3%	1	1%	8	10%	1	1%	12	15%	79
Pányok	0	0%	1	1%	4	5%	3	4%	8	11%	76
Regéc	0	0%	0	0%	8	8%	5	5%	13	13%	103
Sima	0	0%	0	0%	5	14%	0	0%	5	14%	36
Telkibánya	15	2%	12	2%	79	12%	27	4%	133	20%	665
Tornyosnémeti	12	2%	12	2%	56	11%	20	4%	100	19%	514
Vilmány	92	6%	101	7%	244	16%	83	5%	520	34%	1511
Vízoly	54	5%	57	6%	139	14%	50	5%	300	30%	986
Zsujta	7	4%	4	2%	20	11%	4	2%	35	19%	188
Abaúj-Hegyköz	522	3%	552	4%	1758	12%	911	6%	3743	25%	15167

Forrás: KSH, 2010

Az Abaúj-Hegyközi kistérségben a **születéskor várható élettartam** (13. ábra) nem követi az országos trendeket. Országos szinten 1990 óta folyamatos javulás figyelhető meg a férfiak és a nők körében egyaránt. A kistérségben a nők születéskor várható élettartalma ingadozó, vagy az országos átlag alatti vagy megközelíti azt (mint például 2006-tól 2008-ig), de összességében javuló tendenciát mutat, ami megfelel az országos tendenciának. Ezzel szemben a férfiak születéskor várható élettartama csak 1995-ben és 1996-ban volt közel egyenlő az országos átlaggal, de alapvetően rosszabb értékeket mutat, mint az országos átlag, és a javuló tendencia sem jellemzi.

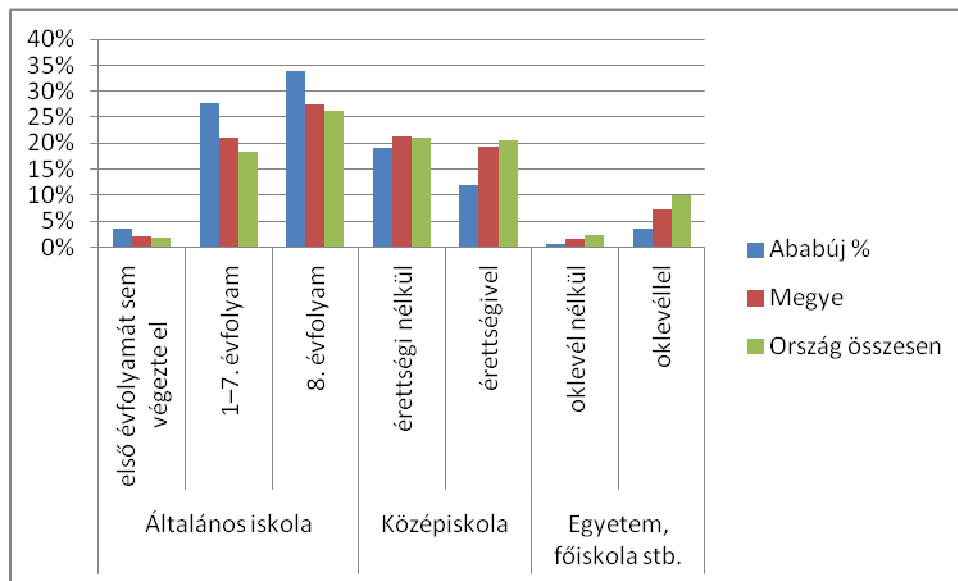

13. ábra Születéskor várható élettartam, Forrás: KSH

Összességében elmondható, hogy a **kistérség népességfogyása hosszú távon folyamatos volt, ám a csökkenése mértéke lelassult az 1990-es évekre**. A népességcsökkenés lassulását magyarázza, hogy a '90-es években mérséklődött a természetes fogyás mértéke, illetve az el-és bevándorlása mértéke is kiegyenlítettebbé vált. Az élveszületések száma is magas volt a rendszerváltás utáni években, egészen 1997-ig. Ezek a **trendek a '90-es évek végén, 2000-es évek elején újból megfordultak**, s a népesség csökkenése ismét felgyorsult.

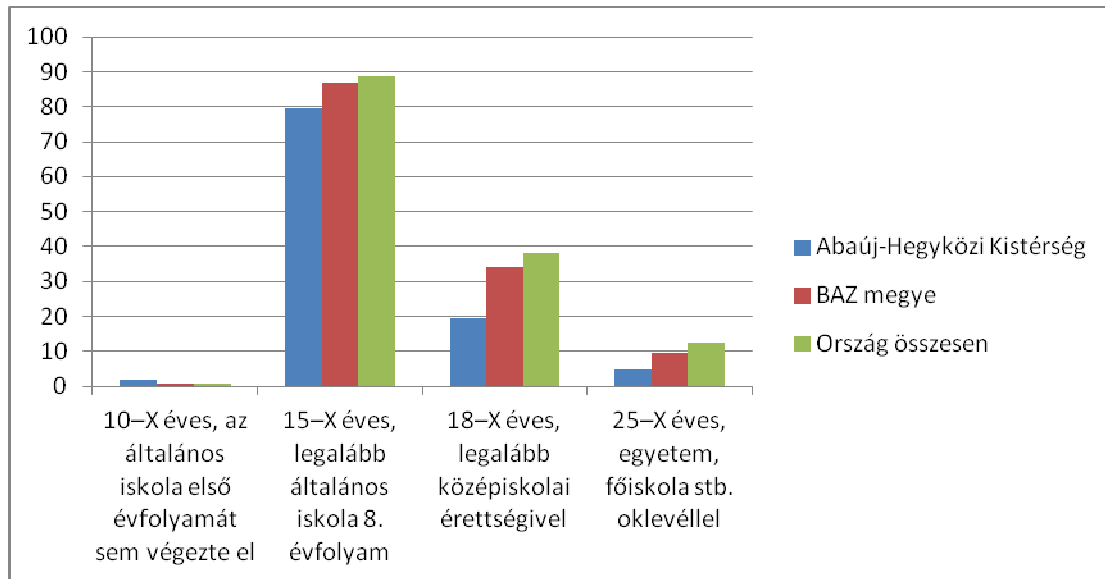
4 A népesség képzettségi szintje

A KSH népszámlálási adatai mind a megyei, mind az országos összehasonlításban visszaigazolják a kistérség hátrányos képzettségi összetételét: a lakosság jelentős része a térségi munkaerőpiacon versenyképtelen az alacsony iskolai végzettsége miatt (14. ábra). Kiemelkedően magas a legfeljebb általános iskolát végzettek száma a térségben, míg a középiskolai, főiskolai, egyetemi végzettséggel rendelkezők aránya jóval alul marad a megyei és országos átlaghoz képest.

14. ábra A 7 éves és idősebb népesség a legmagasabb iskolai végzettség szerint, 2001. Forrás: KSH

A KSH egy más korosztályos csoportosításában közölt adata az iskolarendszerben eltöltött évek alapján megszerezhető és a valóban megszerzett iskolai végzettség viszonyát mutatja be (15. ábra). A kistérségben az **összes korcsoport iskolai végzettsége elmarad a megyei és országos szintű végzettségi adatokhoz képest**, a különbség egyre nagyobb az egyre magasabb szintű végzettségeknél.

15. ábra A népesség iskolai végzettség és korcsoportok szerint, 2001. Forrás: KSH

A térség 10 évesnél idősebb lakosainak 1,8% még nem végezte el az általános iskola első osztályát, míg megyei szinten ez arány a fele az Abaúj-Hegyközi térséginek, 0,9%, országos szinten pedig 0,7%.

2001-ben 493 fő olyan 7 évesnél idősebb ember élt a térségben, aki még nem végezte el az általános iskola első osztályát, míg a főiskolát, egyetemet oklevéllel elvégzők száma alig több ennél, 525 fő. A fenti két összehasonlítás is jól mutatja a kistérség alacsony iskolázottsági szintjét.

Térségi összehasonlításban, azaz a megyei képzettségi-végzettségi szintekhez képest láthatóan alacsony a jól képzettek aránya: a 18 évnél idősebb népesség 12%-a rendelkezett érettségivel, míg a megyei szinten már a népesség 19%-ának volt érettségije. Főiskolai, egyetemi oklevéllel is mindössze a lakosság 4%-a rendelkezett 2001-ben, Borsod-Abaúj-Zemplén megyében ez az arány 7%. Mivel az újabb népszámlálási adatok nem állnak még rendelkezésre, ezért csak becsülhetjük, hogy az összkép várhatóan nem javult, hiszen a kistérségből az elvándorlás elsősorban a képzettek „menekülési útvonala”. Akinek van értékesíthető tudása, az máshol próbál munkához jutni. A kistérségben nem található jelentős, nagyobb népességű város. Összesen egy középfokú oktatási intézmény működik, főiskola egyetem pedig csak távolabbi városokban van. A tömegközlekedés sokak számára nehezen megfizethető. Ezek a tényezők is magyarázhatják részben az alacsony iskolai végzettségűek nagy arányát.

5 Foglalkoztatás, jövedelmek

A kistérség gazdasági hátterét a mező- és erdőgazdaság, potenciálisan a turizmus, és a közszektor által finanszírozott szolgáltatások jelentik. Mindhárom területen azonban komoly hátrányokkal rendelkezik a térség.

A **mezőgazdaság átalakulása** alapvetően nem kedvezett a foglalkoztatottság növelésének, sőt a hatékonyság növelése érdekében elkerülhetetlen gépesítés tovább csökkentheti a mezőgazdaság munkaerőigényét. Tipikus probléma a mezőgazdaságban az elaprózódott birtok-struktúra, ami korlátozza a hatékonyság növekedését, pedig az agárhagyományok (kertészet, a gönci kajsi barack és pálinkafőzés) kedvező hátteret nyújtanak a továbbblépésre.

“A kistérség nem rendelkezik semmi olyan ásványvagyonnal, amely számottevő ipar megtelepedésének reményét keltené. Más ipari tevékenységek számára is csupán az egyre rosszabb összetételű munkaerőt kínálja, és ez a tapasztalatok szerint nem elég vonzerő. Az utóbbi években a munkahelyteremtést és gazdaságfejlesztést szolgáló állami támogatásaiból helyi kezdeményezések híján a kistérség gyakorlatilag nem részesült.” (Dorgai László, idézi Csizmadia, 2008)

„A mezőgazdasági vállalkozások helyzete ingatag, az egyéni gazdálkodók, őstermelők a napi megélhetéshez elegendő bevételt képesek csak megtermelni, fejlesztési források az önerő hiánya miatt nincsenek. A földterület közel felét olyan kisgazdaságok hasznosítják, akik nem képviselnek számottevő árutermelést, elsődleges céljuk az önellátás. A gazdálkodó szervezetek, és a nagyobb méretű családi gazdaságok is foglalkoztatnak idegenmunkásokat. Az idegenmunkások száma elenyésző, foglalkoztatás időtartama rövid. A gazdaságok eszközállományára a romló műszaki állapot jellemző, számottevő műszaki fejlesztésre az alacsony jövedelmezőségi viszonyok között nem vállalkozhat. A kisgazdaságok ma még idegenkednek az integrációtól, a szövetkezésektől. A létező erdőbirtokosságok, társulások egyenként – kevés kivétellel – kétszáz hektár alattiak, tartós hozamú erdőgazdálkodásra önállóan nem alkalmasak. A kistérség agrárgazdaságát a mezőgazdasági termékek értékesítésének bizonytalansága, az alacsony jövedelmezőség, a termelési integrációk hiánya jellemzi. A gazdálkodók nem szívesen vállalkoznak hosszú távú befektetésekre. 4/182. oldal Abaújszántó és Gönc kivételével a kistérségben semmiféle olyan üzem nem található, amely mezőgazdasági-, erdőgazdasági- vagy élelmiszeripari termékek, feldolgozásával foglalkozna. A térség mezőgazdasági jellege, szerkezete, a gönci barack és az Abaújszántói bor (Tokaji borvidék) országos hírneve feltétlenül indokolja a gyümölcsfeldolgozó létesítését, ami elősegítheti a meglévő ültetvények korszerűsítését, növelését és hozzájárulhat a foglalkoztatási feszültségek enyhítéséhez.” (AKT, 2008)

A turizmus számos fejlesztési koncepció és program tárgya volt az elmúlt évtizedben, de korszerű turisztikai szolgáltatásoknak mind a fizikai infrastruktúrája, mind pedig a human feltételei (szakértelem, nyelvtudás, stb.) hiányoznak.

“A meglévő turisztikai adottságok jelenleg csak helyi vonzerőt képviselnek, az ide látogató turisták a településeken csak rövid időt töltenek, és keveset költenek. Gondot jelent továbbá

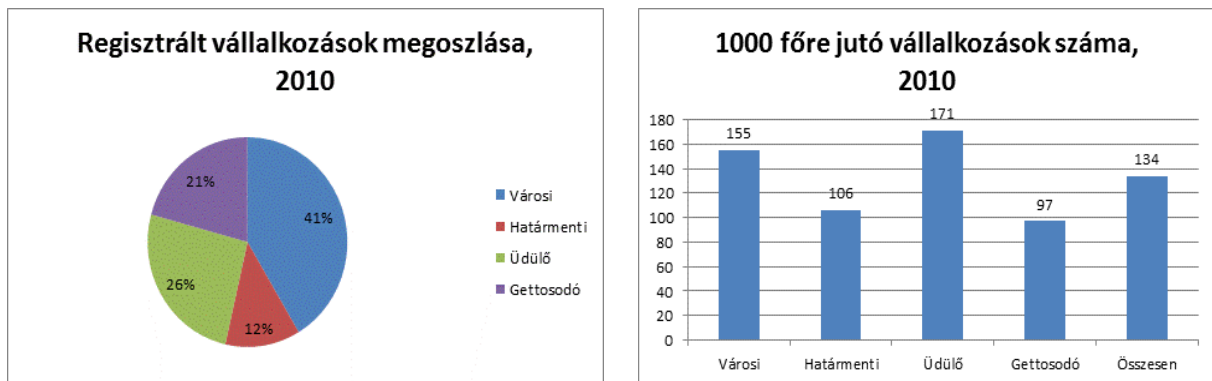
az is, hogy a turizmus rövid szezonú (főleg a nyári és kora őszi hónapokra esik), ami a jelentősebb jövedelemhez jutás tényét abszolút kizárja.” (Csizmadia, 2009)

„Telkibánya: A településen élő emberek a vendégházakból és a turizmusból próbálják eltartani magukat. Az emberek itt is szenvednek a munkahely hiánytól, de mégis sokkal jobb az életminőségük, mint az elgettősödött falvakban.” (interjúk)

A közszeaktor fejlesztésének pedig az önkormányzatok alul-finanszírozottsága jelenti a legnagyobb korlátot, de a hátrányokhoz az alacsony népsűrűség is hozzájárul, mivel drágítja a szolgáltatásokat.

„A vállalkozások tőkésítettsége messze alatta van az átlagnak, külső forrásokhoz sokkal nehezebben jutnak, mint az átlag. Versenyképességüket rontja a magas élömunika-igény, mert Magyarországon a munkabérek közterheinek mutatói magasan felette vannak a versenytárs-országok összehasonlító mutatóinak. Fentiekén túl súlyos problémát jelent az alacsony termelékenységük. Ennek okai között szerepel többek között a korszerűtlenebb technika alkalmazása, a rendelkezésre álló munkaerő alacsony képzettsége és kvalitása.” (AKT, 2008)

A kistérségben regisztrált vállalkozások száma 2010 év végén 1902 db volt. Ez a Borsod- Abaúj-Zemplén Megyében regisztrált vállalkozásoknak 2,35 %-a. Az 1000 főre jutó vállalkozások száma 134, ami meghaladja a megyei (117) átlagot, de alatta van azonban az országos átlagnak (174). A vállalkozások száma 2007 és 2008 között nőtt meg a kistérségben (több mint kétszeresére). A regisztrált vállalkozások többsége a mezőgazdaságban van (2008-ban 65,3 %-a⁴), ami jelzi, hogy ezek inkább a kényszer vállalkozás kategóriájába esnek.

16. ábra Vállalkozások a kistérségben, Forrás: KSH

A regisztrált vállalkozások intenzitása településtípusonként is eltérő. Településenként vizsgálva látható, hogy kis üdülő településeken van 1000 főre számítva a legtöbb vállalkozás, átlagosan 171 db, de például Mogyoróskán 454, Arkán 236, míg a városokban ennél alacsonyabb a regisztrált vállalkozások száma, átlagosan 155 db.

A kistérségben a foglalkoztatottság nagyon alacsony. A foglalkoztatottak száma 2010-ben 3572 fő volt a kistérségben (az állandó népességnek 23%-a), ami a 2003-as foglalkoztatottsági szinthez képest mintegy 500 fős visszaesést jelentett. Az adatok azt mutatják, hogy a 2000-es évek végén a foglalkoztatottak számának csökkenése folyamatos volt. Mindez a foglalkoztatási rátában 1,5%-os

⁴ Ex ante, 2010

csökkenést eredményezett, ugyanakkor a munkanélküliségi ráta jelentős, 21,9%-ról 32,6%-ra való növekedésével járt együtt. A munkanélküliségi ráta növekedése tehát nagyrészt nem a foglalkoztatási ráta csökkenésének tulajdonítható, hanem az inaktívak számának/arányának csökkenésének. Vagyis a kistérségben nőtt az aktívok aránya a lakosságon belül – méghozzá jelentősen, mintegy 6%-kal -, de ezt a növekedést sajnálatos módon a munkaerőpiac nem tudta felszívni, így a munkanélküliek számát/arányát gyarapította. Megyei és régiós összehasonlításban látható, hogy a kistérség foglalkoztatási és munkanélküliségi adatai jóval kedvezőtlenebbek.⁵

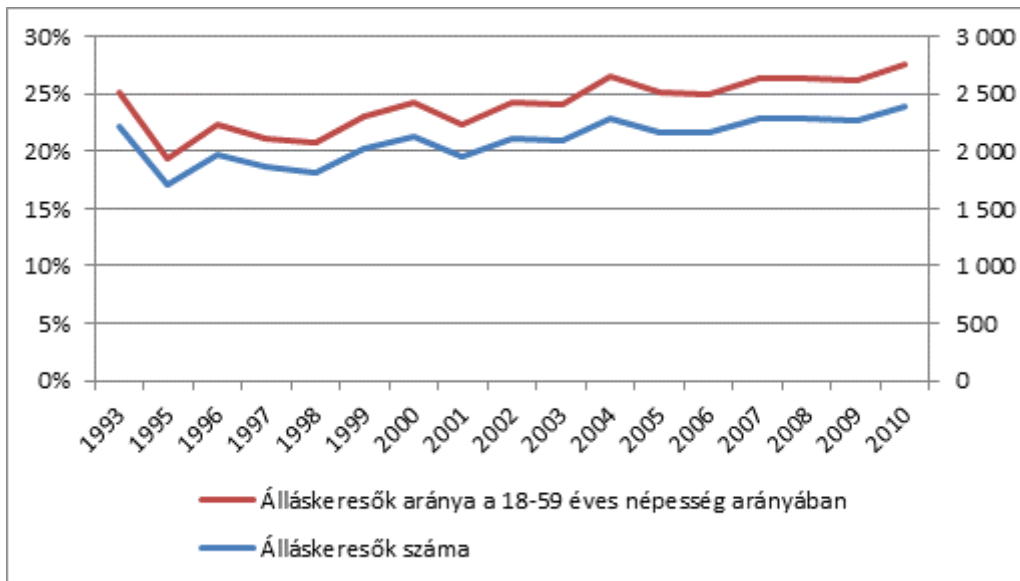
2. táblázat A kistérség foglalkoztatási és munkanélküliségi adatai a 15-64 éves körében, megyei és régiós összehasonlításban

	2003	2005	2007	2009	2010
Abaúj-Hegyközi kistérség					
Foglalkoztatottak száma a kistérségben (fő)	4050	3954	3978	3681	3572
Kistérségi foglalkoztatási ráta	41,7	42,3	42,6	41,1	40,2
Kistérségi munkanélküliségi ráta	21,9	21,2	23,7	27,5	32,6
Kistérségi aktivitási ráta	53,4	53,6	55,8	56,7	59,7
Borsod-Abaúj-Zemplén megye					
Megyei foglalkoztatási ráta	48,6	49	49	47,1	n.a.
Megyei munkanélküliségi ráta	11,1	10,9	12,6	16,3	18,7
Megyei aktivitási ráta	54,7	54,9	56,1	56,2	n.a.
Észak-magyarországi Régió					
Régiós foglalkoztatási ráta	50,9	50,3	50,7	49,0	n.a.
Régiós munkanélküliségi ráta	9,4	10,2	11,6	14,6	16,3
Régiós aktivitási ráta	56,2	56,0	57,4	57,4	n.a.

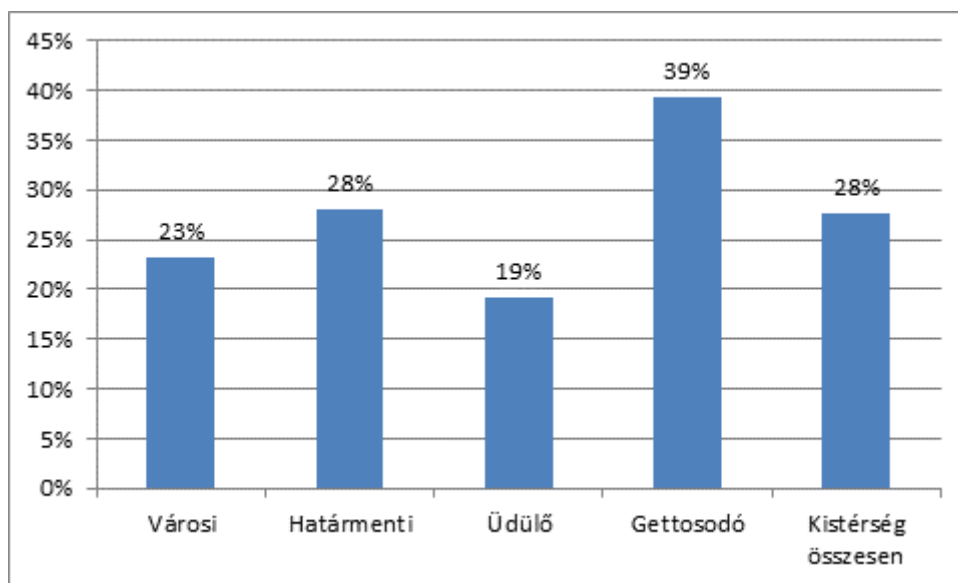
Forrás: Nemzeti Foglalkoztatási Szolgálat, www.afsz.hu

A nyilvántartott álláskeresők száma 1993 és 2010 között egy-két évtől eltekintve folyamatosan nő a térségben, 1969-ről (1996) 2384-re növekedett, illetve a 18-59 éves korú népesség arányában 19 %(1994) 28 %-ra (2010) (lásd 17. ábra). Bár a trendek ugyanazok, a településtípusonként az eltérés nagyon nagy. A gettósodó településeken a munkaképes korú népesség közel 40 %-a nyilvántartott álláskereső. (Lásd 18. ábra).

⁵ A foglalkoztatási adatok a Nemzeti Foglalkoztatási Szolgálat Kistérségi Munkaügyi Statisztikai Rendszerében történt becslésekből származnak. Módszertant lásd: <http://kisterseg.munka.hu/index.php?static=kister&lang=hungarian>

17. ábra A nyilvántartott álláskeresők száma és aránya (a 18-59 éves korú népesség arányában) 1993 és 2010 között, Forrás: Nemzeti Foglalkoztatási Szolgálat, www.afsz.hu

18. ábra Nyilvántartott álláskeresők aránya a 18-59 éves korú népesség körében (2010), Forrás: Nemzeti Foglalkoztatási Szolgálat, www.afsz.hu

Az alacsony foglalkoztatási szint, a magas munkanélküliség részben az alacsony képzettséggel, de nem kis részben a térség gazdasági hanyatlásával függ össze, az ok-okozati kapcsolatok nem egyirányúak, de egymást erősítő tényezőkként viselkednek. A rendszerváltás után a régióban az ipari és mezőgazdasági munkahelyek is tömegesen szűntek meg, helyükre a többnyire alacsony hatékonysággal működő családi gazdaságok és kényszergazdaságok kerültek. A fejlődést mutató idegenforgalmi területet is inkább az egyéni tulajdonban lévő, idényszerűen üzemelő vendéglátás jellemzi, ami inkább kiegészítő jövedelmet jelentett a tulajdonosoknak, de tartós foglalkoztatási lehetőséget alig.

„Kistelepüléseken az un. anyagi ágakban *szinte kizárólag a mező- és erdőgazdálkodás kínál foglalkoztatási lehetőséget*, és az is érzékelhető, hogy falvakban tartós igény jelentkezik a részmunkaidős foglalkoztatási formák iránt a nem agrárgazdaságban foglalkoztatottak körében is, továbbá a falusi töredék-munkaerő hasznosítására is. Különösen a nagy élőmunka igényű kultúrák fejlesztése kapcsán nem elhanyagolható komparatív előnyünk, nevezetesen, hogy nálunk az *élőmunka fajlagos költsége a nyugat európai versenytársak költségéhez viszonyítva alacsony*. A népesség, a termelés és a terület eltartó képessége között számos kistérségben hosszú idő óta ismert *feszültségek léteznek*. Például a Nyírségben és a Duna-Tisza-közi homokhátságon a más irányú foglalkoztatási lehetőségek hiánya miatt az agrárágazatra nehezedő túlzott foglalkoztatási igény tapasztalható. Helyenként — elsősorban Észak- Magyarország és a Dunántúl aprófalvaiban — a népesség elöregedésével kapcsolatos gondok a legsúlyosabbak, hiszen törvényszerű, hogy a lemaradó térségekből mindig felerősödik a fiatal és képzetesebb néprétegek elvándorlása, *a migráció idővel öngerjesztővé válik*, egyre romló korstruktúrárt (előregedést) és képzettségi-struktúrárt eredményezve és ez a folyamat csak *nagy áldozatok árán visszafordítható*.” (AKT, 2008)

A kistérségben lévő szabad munkaerő nem köthető le helyben, és nincsenek olyan trendek, amelyek ennek a helyzetnek a változására utalnának. Következésképpen, egyik kiút ebből a helyzetből az alacsony képzettségű munkaerőnek felkészítése arra, hogy távolabbi munkahelyeken legyenek képesek munkát vállalni, ami lehet ingázási körzet (Encs, Szerencs, Kassa, Miskolc), de szükség esetén távolabbi munkahely. A magas munkanélküliségű területeken a munkaerő kínálatot csökkenteni kell. Tudjuk, hogy ez a megoldás sok áldozatot követel a családoktól és a munkavállalóktól, de illúzió azt várni, hogy a szakképzések önmagában munkahelyet teremtenek vagy, hogy a vállalkozások elég nagy számban lennének hajlandók a térségbe jönni. A lakosság elöregedése probléma, de nagyobb probléma, ha ez a folyamat a tömeges munkanélküliséggel jár együtt.

A legfontosabb probléma, hogy a munkaerőpiac stagnál, a regisztrált munkanélküliek több mint egyharmada tartós munkanélküli, kétharmaduk segélyezett. A szakképzett fiatalok elhagyták a térséget, a roma munkaképes korúak átlagosan 80%-a nem rendelkezik munkával, egyes falvakban 100%.

Turisztikai potenciálra alapozott fejlesztések, gyümölcstermesztő kapacitásra alapozott feldolgozás és kereskedelem (Gönci barack, Tokaji bor), helyi adottságokra alapozott termékek előállítás, piaci értékesítése, erdőgazdálkodásban rejlő lehetőségek, határmentiségből adódó lehetőségek, nemzetközi közlekedési folyosó (Helsinki folyosó) jelenléte teremthetik meg a helyi gazdaságfejlesztés alapjait. A **munkaerő mobilitása nagyon alacsony** (bár működnek a térségben szervezett munkaerő közvetítéssel foglalkozó cégek), fontos lenne a munkaerő mobilitási képességének növelése (képzések, beleértve nyelvtanulást) és egy segítő hálózat kiépítése.

„Göncön a nevelőszülőségnek hagyománya van, de Göncruszán a munkanélküliség miatt fogtak ebbe bele az emberek. Általában romák a nevelőszülők és roma gyerekeket vállalnak. A nevelőszülők állandó, szigorú ellenőrzés alatt vannak, hogy megfelelnek e a kiszabott feltételeknek, mint például az évszakok szerinti ruha, cipő készlet, saját kis rész, ahol a mindennapi dolgait tarthatja. Kitétel még a kerítés, és a zárható terület. Családonként 2-3 nevelt gyerek a jellemző. A gyerekeket Miskolcra hozták ide.” (forrás: interjúk)

A kistérségben élők jövedelemeloszlását jól jellemzi közvetetten a gépjárműadó területi elosztása. A városi és üdülőterületen élő családok 3,5-szer több adót fizetnek, mint a gettósodó térségekben élő családok (az üdülőterületeken kettő között helyezkednek el.) A kistérség átlagosan 40 %-kal szed be ebből az adónemből kevesebbet, mint az országos átlag, a legrosszabb területek pedig 73 %-kal maradnak alatta az átlagnak. (Lásd 3. táblázat)

3. táblázat Egy állandó lakosra jutó adóbevétel (ezer Ft)

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Városi	0,9	2,5	3,7	3,9	4,4	5,4	5,9	5,4
Határmenti	0,4	1,2	3,2	3,5	2,6	3,3	3,1	3,4
Üdülő	0,7	2,0	3,6	3,8	3,3	4,5	4,0	5,2
Gettósodó	0,3	0,7	1,1	1,1	1,2	1,5	1,8	1,5
Kistérség összesen	0,6	1,7	2,9	3,0	3,0	3,7	3,9	3,9

Forrás: KSH

6. Munkanélküliség, segélyezési helyzetkép

A nyilvántartott álláskeresőkön belül (lásd 4. táblázat):

- csak 7 % szellemi foglalkozású
- 40 %-uk egy éven túli, tartós álláskereső
- negyedük (25 %) 50 éve feletti, akinek a visszatérése a munkaerőpiacra nagyon nehéz
- 25 % 30 éven aluli, fiatal, potenciális munkavállaló
- A nők felül vannak reprezentálva az egy éven túli álláskeresők között

4. táblázat A nyilvántartott álláskeresők megoszlása a kistérségen belül (2010)

	Városi	Határmenti	Üdülő	Gettósodó	Összesen	
Fizikai foglalkozású nyilvántartott álláskeresők száma	698	338	276	903	2215	93%
Szellemi foglalkozású nyilvántartott álláskeresők száma	69	39	24	37	169	7%
Összesen	767	377	300	940	2384	
Nyilvántartott pályakezdő álláskeresők száma	97	32	28	112	269	
Nyilvántartott pályakezdő álláskeresők száma, férfi	57	25	19	66	167	62%
Nyilvántartott pályakezdő álláskeresők száma, nő	40	7	9	46	102	38%
A 21–25 éves nyilvántartott álláskeresők száma	108	50	38	147	343	14%
A 26–30 éves nyilvántartott álláskeresők száma	82	31	30	122	265	11%
A 31–35 éves nyilvántartott álláskeresők száma	99	47	29	123	298	13%
A 36–40 éves nyilvántartott álláskeresők száma	97	46	31	132	306	13%
A 41–45 éves nyilvántartott álláskeresők száma	87	37	43	107	274	11%
A 45–46 éves nyilvántartott álláskeresők száma	97	48	37	98	280	12%
A 51–55 éves nyilvántartott álláskeresők száma	97	56	47	84	284	12%
A 56–60 éves nyilvántartott álláskeresők száma	55	38	21	44	158	7%
A 61–X éves nyilvántartott álláskeresők száma	40	20	16	77	153	6%
Egy éven túl nyilvántartott álláskeresők száma összesen	345	132	99	373	949	
Egy éven túl nyilvántartott álláskeresők száma, férfi	199	53	54	196	502	53%
Egy éven túl nyilvántartott álláskeresők száma, nő	146	79	45	177	447	47%

Forrás: Nemzeti Foglalkoztatási Szolgálat

A **közfoglalkoztatás** az egyik legfontosabb közvetlen munkaerő-piaci/segélyezési eszköz. A **18-59 éves korú népesség 18%-a volt bevonva a közmunka programokba 2011-ben**. A települések aktivitása eltérő, és bár igaz, hogy a nehezebb helyzetű településeken nagyobb mértékű a közmunkaprogram (Hernádcéce 41 %, Korlát – 36 %, Hernádszurdok 31 %, Fony 28 %), de vannak különbségek egyes településcsoportokon belül. Boldogkőújfalu (5 %) és Vilmány (18 %) mutat az átlagnál alacsonyabb aktivitást a közmunkaprogramokban. Általában elmondható, hogy az átlagos foglalkoztatási idő alacsonyabb az aktívabb településeken. (Lásd 5. Táblázat)

5. táblázat A nyilvántartott álláskereső megoszlása a kistérségen belül (2010)

	18-59 korú népess ég	közfoglalkoztatá sba bevont emberek száma (fő) 2011-ben	közfoglalkoztatá sba bevont emberek aránya a 18-59 korú népesség %-ban	közfoglalkoztatá sba bevontak átlagos foglalkoztatási ideje 2011-ben, teljes munkaidős (hónap)	közfoglalkoztatá sba bevontak átlagos foglalkoztatási ideje 2011-ben, részmunkaidős (hónap)
Abaújszántó	1944	196	10%	6	9
Gönc	1354	328	24%	9	2
Város	3 298	524	16%	n.a.	n.a
Abaújvár	118	25	21%	9	2
Hidasnémeti	669	138	21%	4	4
Kéked	126	26	21%	10	3
Pányok	34	6	18%	9	2
Tornyosnémeti	288	52	18%	10	10
Zsujta	111	22	20%	9	2
Határmenti települések	1 346	269	20%	n.a.	n.a
Arka	77	5	6%	6	2
Baskó	103	7	7%	8	4
Boldogkőváralja	610	84	14%	6	2
Fony	217	60	28%	12	3
Hejce	n.a	n.a	n.a	n.a	n.a
Mogyoróska	33	2	6%	12	
Regéc	50	9	18%	11	2
Síma	20	1	5%	9	
Telkibánya	341	45	13%	5,6	3,6
Üdülőkörzeti települések	1 608	213	13%	n.a.	n.a
Boldogkőújfalu	282	15	5%	6	4
Göncruszka	358	50	14%	3	4
Hernádcéce	113	46	41%	6	3
Hernádszurdok	118	37	31%	3	3
Korlát	191	69	36%	4	2
Vilmány	825	150	18%	3	4
Vizsoly	544	156	29%	4	2
Gettósodó települések	2 431	523	22%	n.a.	n.a
Abaúj-Hegyközi kistérség összesen	8 683	1 529	18%	n.a.	n.a

Forrás: KSH

A családok 9,2 %-a részesül rendszeres szociális segélyben, és 30 %-a lakásfenntartási támogatásban. (Lásd 6. táblázat) Településenként nagyon nagy különbségek vannak még az azonos településtípusba tartozó települések között is. Vilmányban a családok több mint a fele kap

rendszeres szociális segélyt, és több mint egyharmada lakásfenntartási támogatást, míg Vizsolyban csak 5 % a rendszeres szociális segélyben részesülő családok száma, de a családok majdnem 50 %-a kap lakásfenntartási támogatást.

6. táblázat A rendszeres szociális segélyben és lakásfenntartási támogatásban részesülők száma és aránya településenként, és településtípusonként (2010)

	rendszeres szociális segélyben részesülők (fő)	rendszeres szociális segélyben részesülők a háztartások számának %-ában (%)	lakásfenntartási támogatásban részesülők (háztartás szám)	lakásfenntartási támogatásban becsült arány a háztartások számának %-ában (%)
	2012.01.01-i állapot szerint		a 2011. évben	
Abaújszántó	45	3,9%	284	24,4%
Gönc	40	4,9%	291	35,9%
Város	85	4,3%	575	29,1%
Abaújvár	8	6,6%	23	19,0%
Hidasnémeti	37	9,0%		0,0%
Kéked	6	6,3%	44	46,3%
Pányok	1	2,0%	19	38,0%
Tornyosnémeti	10	4,3%	70	30,0%
Zsujta	5	6,9%	19	26,4%
Határmenti települések	67	6,8%	175	17,8%
Arka	1	2,1%	4	8,5%
Baskó	2	1,9%	3	2,9%
Boldogkőváralja	9	2,4%	113	29,9%
Fony	2	1,2%	72	44,2%
Hejce				0,0%
Mogyoróska	2	4,4%		0,0%
Regéc	0	0,0%	14	29,2%
Sima	0	0,0%	0	0,0%
Telkibánya	9	3,5%	75	29,5%
Üdülőkörzeti települések	25	2,2%	281	24,4%
Boldogkőújfalu	9	4,9%	81	44,3%
Göncruszka	70	25,0%	50	17,9%
Hernádcéce	2	2,1%	34	36,2%
Hernádszurdok	10	12,3%		0,0%
Korlát	8	6,8%	58	49,6%
Vilmány	220	55,4%	140	35,3%
Vizsoly	15	5,0%	130	43,6%
Gettósodó települések	334	23,0%	493	34,0%
Abaúj-Hegyközi kistérség összesen	511	9,2%	1524	27,4%

Forrás: KSH

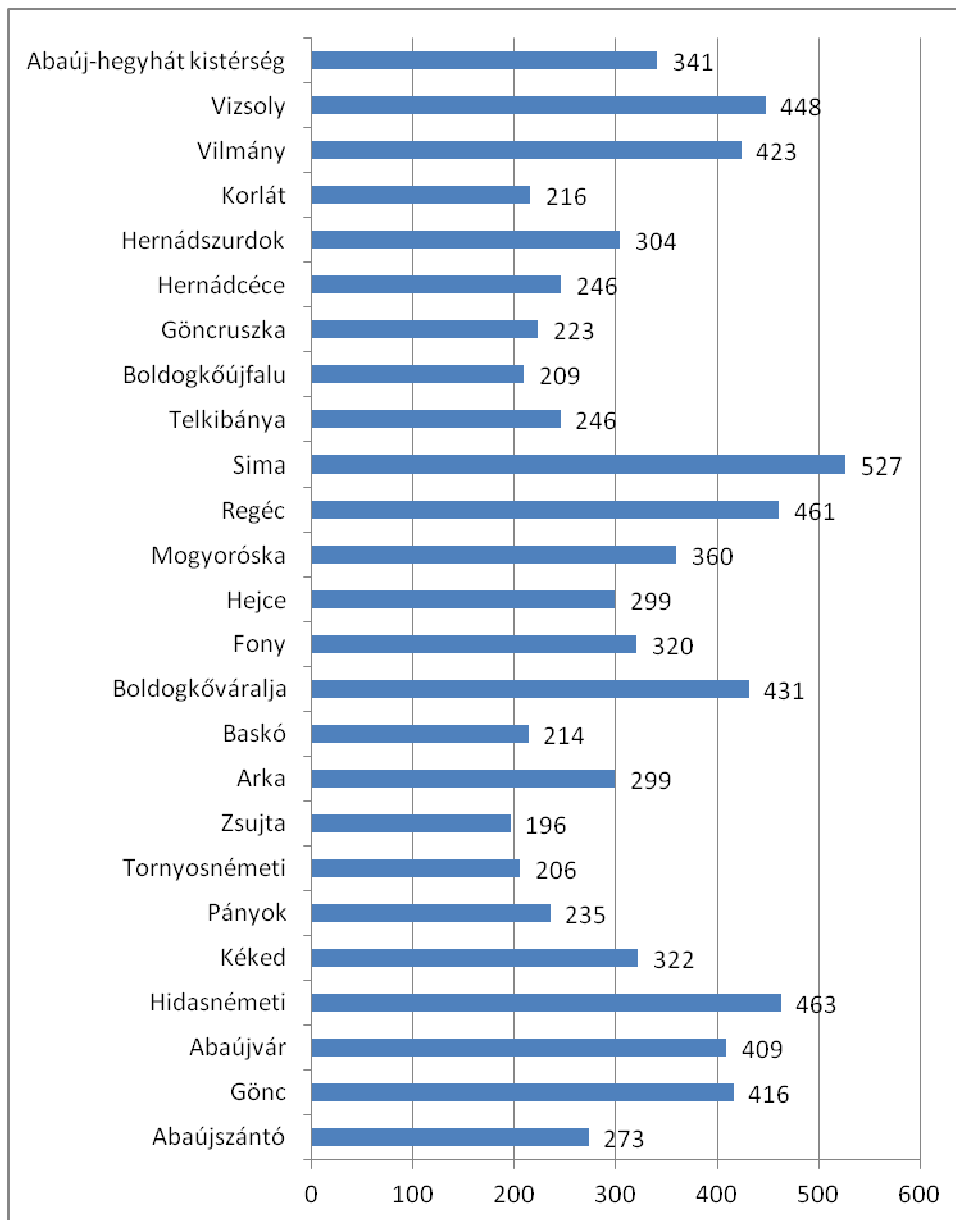
7 Szolgáltatások a kistérség településein

7.1 Az önkormányzatok finanszírozása, kapacitása: a kistérségen belüli különbségek

A kistérség önkormányzatait az állandó forráshiány jellemzi, ami a magyar önkormányzati finanszírozási rendszer következménye. A helyi bevételi források elosztása a fővárosi önkormányzatok, a megyei jogú városok és a nagyobb városi települések számára kedvező, mert itt koncentrálódik az önkormányzati vagyon és az iparüzési adó bevételek túlnyomó része. A kisebb önkormányzatok szűkösebb helyi forrásokkal rendelkeznek, és elsősorban a központi támogatásokra számíthatnak, amelyek azonban a központ költségvetésre nehezülő állandó nyomás miatt egyre keményedő költségvetési korlátot jelentenek a térség önkormányzatai számára. Az elaprózódott önkormányzati rendszer miatt, és közbeeső önkormányzati szint hiánya miatt (3300 önkormányzat) a támogatási rendszer az aprófalvas térségeket a kooperációra ösztönzi, de a kooperáció hiányát bünteti.

Az önkormányzatok egy főre jutó (GFS) bevételei érdekes módon nem térnek el lényegesen a településtípusok szerint (2009-ben ez az érték 340 ezer Ft/fő volt, ami valamivel még több is, mint az országos átlag 318 ezer Ft/fő). Az önkormányzatok eltérő feladatai miatt nagyon nehéz összehasonlítani ezeket az adatokat, de mindenképpen rámutat arra, hogy a kisméretű önkormányzatokban a szolgáltatások biztosítása a méretgazdaságosság miatt többbe kerül. Ezt bizonyítják a településenkénti értékek (lásd 19. ábra).

A legmagasabb egy főre jutó bevételek a 36 fős lélekszámú Sima rendelkezik, és átlagot legalább 25 %-kal meghaladó települések között van Regéc (106 lakos), de ide tartozik Vizsoly, Vilmány, a gettósodó települések közül. **A mai önkormányzati finanszírozási rendszer ellentmondásossága abból fakad, hogy a kiadási szükségleteket nem veszi kellően figyelembe,** így a kiegyenlített költségvetési főösszeg inkább negatív, mint pozitív, hiszen a rosszabb helyzetben lévő településeken élőknek kellene nagyobb mértékű forrásokat biztosítani (akár az oktatási rendszerben, alapfokú egészségügyben és a szociális gondoskodás területén).

19. ábra A helyi önkormányzatok GFS-rendszerű bevételei, 2009 (egy főre 1000 Ft-ban)

A kistérség **önkormányzatai jóval kisebb mértékben vettek fel hiteleket**, mint a magyarországi önkormányzatok általában. A Kistérségi önkormányzatok 2002 és 2009 között 1,8 milliárd Ft hitelbevételt realizáltak, egy főre számítva a határmenti és az üdülőterületi települések a kistérség átlagának kétszeresét. Nagyságrendileg a teljes hitelbevétel a 2009-es bevételek 34 %-át érte el, az országos átlag 42 %, de itt figyelembe kell venni, hogy a nagyvárosok a hiteleik jelentős részét a teljes önkormányzati tulajdonban lévő gazdasági társaságaikon keresztül vették fel. Érdemes megfigyelni, hogy a gettósodó települések a hitelfelvételei alig érik el a kistérségi települések 50 %-át.

7. táblázat Hitelfelvétel település típusonként, 2002-2009 között

	2002 és 2009 közötti hitelbevételek (ezer Ft)	Egy főre jutó hitelfelvétel (ezer Ft)
Városi	497 125	91
Határmenti	475 325	196
Üdülő	557 080	193
Gettosodó	257 818	58
Abaúj-Hegyközi kistérség	1 787 348	117

Forrás: KSH

A kistérség hátrányos helyzetét növelik az intézményi szektor gyengeségei, aminek egy példája a 2011-ben „bedőlt”, a térségben aktív Jógazda Szövetkezeti takarékpénztár, ahol a térség hat önkormányzata vezette a számláját (Hidasnémeti, Tornyosnémeti, Pányok, Zsujta, Gönc és Abaújvár). Bár az önkormányzati betétekre nem volt garancia, gyakorlatilag állami segítséggel, ugyan késéssel, de a kifizetéseket rendezni tudták.

A kistérség 24 települése közül csak három nem részesült az „önhikis” (önhibájukból hátrányos helyzetbe került települések) támogatásából, 6 település (Gönc, Abaújvár, Hejce, Göncruszka, Vilmány és Vizsoly) 2002 és 2009 között viszont minden évben. A kistérség egészében 2006 és 2007 között az „önhikis” támogatás a teljes bevétel 5 %-a körül volt, majd 2008-2009-re 3 %-ra csökkent.

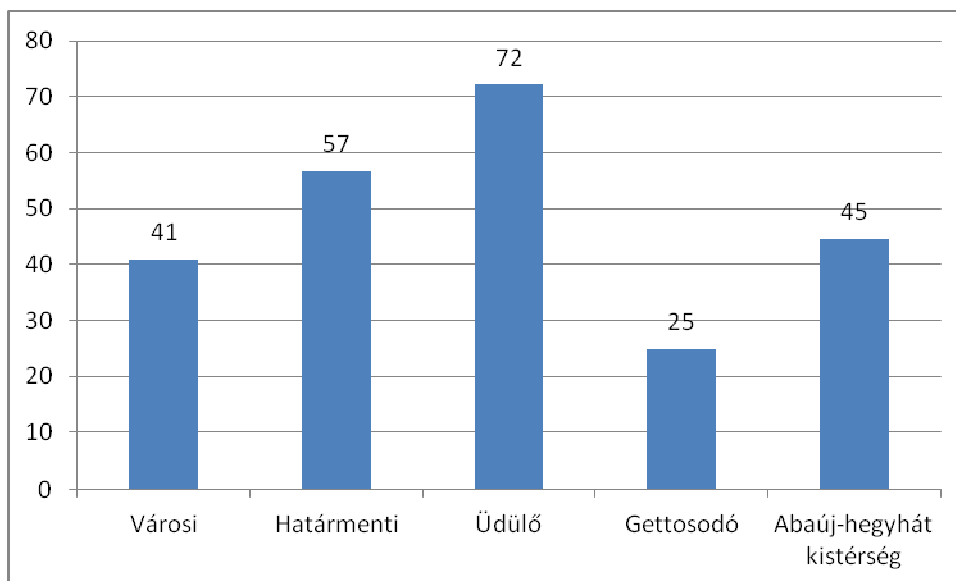
8. táblázat Helyi adóbevételek település típusonként, 2009

	Helyi adóbevétel, ezer Ft	Helyi adóbevétel egy főre, ezer Ft	Helyi adóbevétel a teljes (GFS) bevétel %-ában,
Városi	63 728	11,7	3,5%
Határmenti	14 902	6,1	1,7%
Üdülő	22 322	7,7	2,3%
Gettosodó	30 746	6,9	2,0%
Abaúj-Hegyközi kistérség	131 698	8,6	2,5%

Forrás: KSH

A kistérség „szegénységét” a helyi adóbevételi kapacitás is jól mutatja: 2009-ben az egy főre jutó adóbevétel 8,6 ezer Ft volt, az országos 57 %-a, a teljes adóbevétel az önkormányzati bevételek 2,5 %-a volt a kistérségben, míg országosan 17 %. A helyi adóbevételben a városokon kívüli települések között nem lehet nagyon különbséget tenni, hiszen ez a mutató a gazdasági vállalkozások hiányára utal.

A felhalmozási kiadás 2002 és 2009 között évente egy főre számítva 45 ezer Ft volt, országosan 53 ezer Ft. De ebben a tekintetben lényeges különbség van a gettosodó települések és a kistérség egyéb települései között.

20. ábra 2002 és 2009 között a felhalmozási kiadások összege egy főre (1000 Ft-ban), Forrás: KSH, 2010

Az önkormányzati finanszírozás egyik gyenge pontja az intézmények fenntartása. Az EU-s pályázatok révén sok infrastrukturális beruházásra van lehetőség, de a térség gyenge gazdasági háttere és az önkormányzati finanszírozási rendszer egyenlőtlenségeket nem kompenzáló jellege miatt az intézmények fenntartása súlyos gondokat okoz. Makrogazdasági szempontból az intézmények kihasználtsága legalább ekkora probléma. Általában jellemző a fejlesztési programokra, hogy nincs végiggondolva a fenntarthatóság, és erős az az elvárás, hogy egy megépített létesítmény kihasználtságát a központi finanszírozás garantálja.

A legtöbb település önállóan intézi az ügyeit, a földrajzi közelség ellenére sincs komoly kistérségi összefogás.

X. település jegyzője említette egy tárgyaláson, hogy a polgármesterek tudnak egymás problémáiról, de legfeljebb a hitelintézeteknél látták egymást tárgyalás vagy szerződéskötés közben.

A pénzügyi nyomás alatt az önkormányzatok keresik a megoldásokat, mint például saját területen való gazdálkodás (pl. Vizsoly, Fony), vagy a fűtés a hagyományos, költségkímélőbb megoldásokra való visszatérés. Vizsolyban 3 ha földterületen gazdálkodnak, és reményeik szerint a konyhára való zöldséget illetve a településre szükséges virágokat biztosítani tudják.

Az uszoda, fürdők alapvetően fontos szolgáltatásnak számítanak, aminek a biztosítása komoly anyagi terheket ró az önkormányzatokra. Gönc város több millió forintot áldoz a korszerű uszoda működtetésére, amit azonban egyre többször a kistérség más településein élők is igénybe vesznek. Hasonlóan Abaújszántó is gondolkodik a községi fürdő fejlesztésén. A gyerekszegénység elleni programokban a sport, és ezen belül a vizes sportok nagyon fontosak.

A települések rákényszerülnek költségeik csökkentésére, de ennek ellenére válság közeli helyzetben vannak. (Nem készült elemzés a kistérség önkormányzati gazdálkodásának átvilágításáról, pedig ez alapvető információt nyújthatna a térségi programok fenntartási

költségeinek megosztására vonatkozóan.) A legrosszabb helyzetben lévő települések (Vilmány például) beszállítói, banki hátralékokat halmoztak fel, egyik napról a másikra tologatják a számlák kifizetését, hogy elkerüljék az adóság rendezési eljárását.

7.2 Humán szolgáltatások elérhetősége és jellemzői

7.2.1 Szociális és gyermekjóléti alapellátás szolgáltatásai

A szociális és gyermekjóléti alapellátást az **Abaúj-Hegyközi Többcélú Kistérségi Társulás** működteti a kistérségben, melynek központja Göncön van. Az intézmény neve **Abaúj-Hegyközi Gyermekjóléti-és Szociális Alapszolgálati Körzet**. A szociális és gyermekjóléti alapellátáson kívül az intézmény még jelzőrendszeres házi segítségnyújtás, házi segítségnyújtás, szenvedélybetegek nappali ellátása szolgáltatásokat is biztosítja a kistérségben élők számára.

A **szociális és gyermekjóléti alapellátásnak** a szolgáltatási területe a kistérség összes települését magába foglalja, vagyis **mindkét szolgáltatás a kistérség összes településén helyben elérhető**. Az intézményen belül a családsegítés és a gyermekjóléti szolgáltatás külön egységet képez. A szolgáltatások személyi feltételeit tekintve elmondható, hogy a jogszabályban előírtaknak megfelelnek, mind létszámot, mind a szakképzettséget tekintve. A családsegítőnél összesen 5 fő (1 fő vezető családgondozó, 2 fő családgondozó, 1 fő szociális segítő és 1 fő részállású családgondozó), a gyermekjóléti szolgáltatásnál 4 fő teljes állású családgondozó látja el a feladatokat.

Az ellátás körzetekre osztva történik, a **családsegítőnek 5 db, a gyermekjóléti szolgálatnak 4 db körzete** van. Az egyes körzetekhez egy-egy családgondozó tartozik. A gönci kistérségi szolgálati központ mellett 5 alközpont működik Abaújszántón, Hidasnémetin, Boldogkőváralján, Vizsolyban és Vilmányban.

A családgondozók a **kistérség összes településére rendszeresen kijárnak**, azonban változó gyakorisággal. A **gyermekjóléti szolgálat** tekintetében kéthetente 2 órát van gyermekjóléti ügyfélfogadás, családlátogatás jellemzően a kisebb 200- 300 fő alatti településeken (melyeket az üdülő kategóriába soroltunk). Kivétel ez alól Telkibánya (665 fő), mely szociálisan nem tekinthető problémásnak a tapasztalatok szerint (interjúk). Hetente többször és összességében a legnagyobb óraszámban van családgondozói jelenlét a nagyobb településeken: a két városban (Gönc, Abaújszántó) és azon a két településen, ahol a kistérség két legjelentősebb telepe van, Vizsolyban és Vilmányban. A többi településre hetente egyszer jár ki családgondozó, függetlenül attól, hogy inkább gettósodó településről van szó, vagy csak a kistérségi viszonylatban közepes nagyságú településről. Ugyanakkor azt is meg kell jegyezni, hogy a kisebb gettósodó településekre, mint pl Korlát és Hernádcéce (200-300 fős lakosság) is hetente egyszer jár ki a gyermekjóléti szolgálat családgondozója, míg más hasonló méretű településre csak kéthetente.

A **családsegítő szolgálat** helyben való ügyfélfogadása/családlátogatása valamivel ritkább és kisebb óraszámban történik, mint a gyermekjóléti szolgálaté. Hetente többszöri ügyfélfogadás itt is csak a két városban és Vizsolyon és Vilmányban van. A többi településen hetente illetve kéthetente egyszer van jelen családgondozó családsegítés céljából. Ez utóbbi igaz kisebb gettósodó településekre is, mint

Korlát, Hernádcéce. A családsegítő szolgáltatást összesen 771 fő gondozott vette igénybe 2011-ben a KSH adatok szerint. Ez azt jelenti, hogy **egy családgondozóra 154 fő ellátott esik, ami irreálisan magas leterheltséget jelent és veszélyezteti a szakmai munka hatékonyságát.**

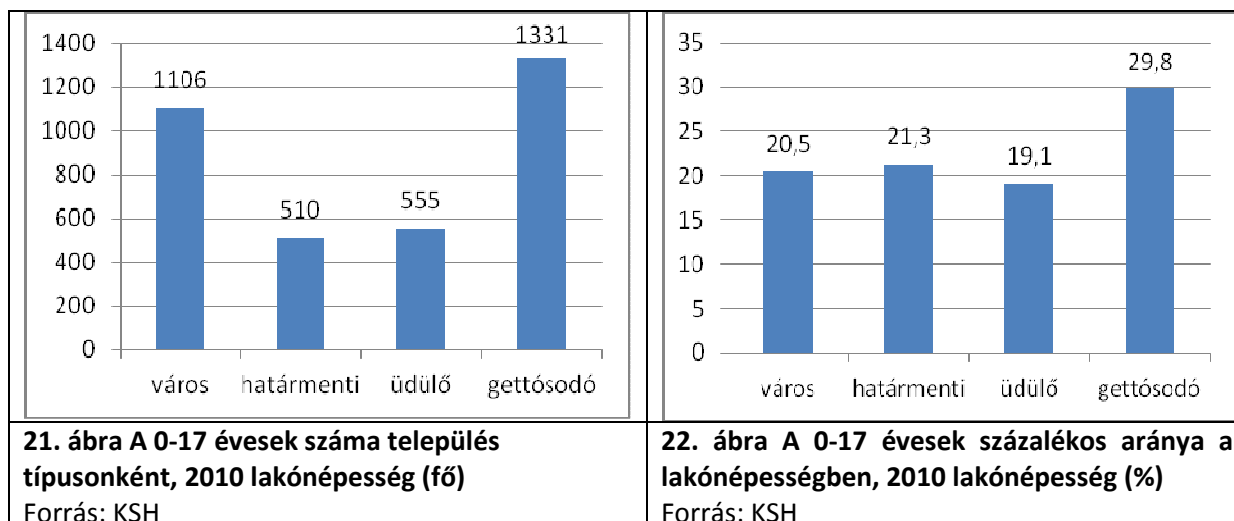
9. táblázat Gyerekjóléti szolgáltatás és a családsegítő ellátás munkatársainak az egyes településeken való heti ügyfélfogadási és családlátogatási/ügyeleti óráinak száma

	Lakónépesség száma	gyerekjóléti szolgáltatás (órák száma)	családsegítés (órák száma)
Abaújszántó	3185	27	18
Gönc	2212	25	26
városokban összesen	5397	52	44
Abaújvár	234	2	2
Hidasnémeti	1154	7,5	8
Kéked	231	2	2
Pányok	76	2,5	2,5
Tornyosnémeti	514	5	5
Zsujta	188	2	2
határmenti településeken összesen	2397	21	21,5
Arka	119	1 (kh)	1 (kh)
Baskó	199	1 (kh)	1 (kh)
Boldogkőváralja	1045	5,5	5,5
Fony	385	3	3
Hejce	275	1 (kh)	1 (kh)
Mogyoróska	79	1 (kh)	1 (kh)
Regéc	103	1 (kh)	1 (kh)
Sima	36	1	1
Telkibánya	665	0,75 (kh)	0,75 (kh)
üdülıő településeken összesen	2906	15,3	14,5
Boldogkőújfalu	571	4	4
Göncruszka	656	3	4
Hernádcéce	208	2	1 (kh)
Hernádszurdok	207	2	2
Korlát	328	2	1 (kh)
Vilmány	1511	17	17
Vizsoly	986	26	8
gettósodó településeken összesen	3481	56	37

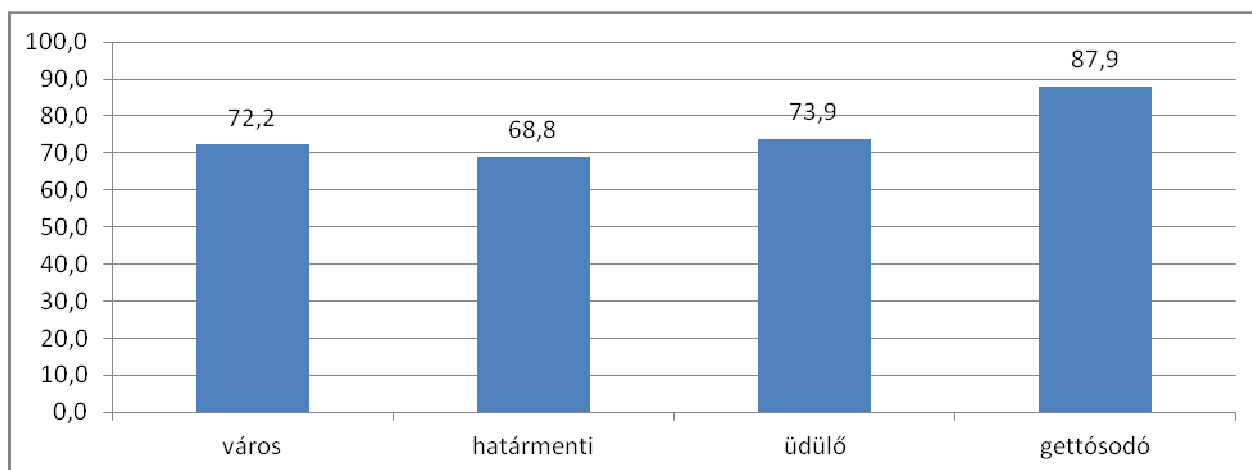
(kh): ezeken a településeken az adott szolgáltatás csak kéthetente érhető el, a táblázatban a heti átlag óraszám van megadva. Forrás: Gyerekjóléti és Szociális Alapszolgálati Körzet

Az eltérő szintű ellátást a gyermekek veszélyeztetettségének települések közötti eltérő mértéke is alátámasztja.

A KSH 2010. éves statisztikája szerint **a kistérségben összesen 3502 fő 0-17 éves gyerek** van, mely a lakónépesség 24,7%-t teszi ki. Az alábbi két ábra jól mutatja, hogy a gyerekek nagyrészt a két városban és a gettósodó településeken élnek (az összes gyerek 32%, illetve 30%-a, együttesen a gyerekek mintegy kétharmada él a városokban illetve a gettósodó településeken). A gettósodó települések közül Vilmányban (520 fő), Vizsolyban (300 fő) és Boldogkőújfalun (196 fő) él a legtöbb gyerek, illetve a nem gettósodó települések közül Hidasnémetiben (268 fő). Az egyes településeken, **településtípusok népességén belül a gyermekek arányát vizsgálva** azt találjuk, hogy a **gettósodó településeken az ott élő lakosság 30%-a 0-17 éves**, míg a többi település típuson ez az arány 19-21 % között van (lásd 22. ábra). A legmagasabb arány itt is a már említett három települést jellemzi: **Vilmányt (34%), Vizsolyt (30%) és Boldogkőújfalut (34%).**

A teljes kistérség hátrányos helyzetét mutatja a **rendszeres gyermekvédelmi kedvezmény rendkívül magas aránya**. A rendszeres gyermekvédelmi kedvezményben részesülők számát a kistérségben élő 0-17 éves gyermekek számához viszonyítva azt kapjuk, hogy 78%-a kapta ezt a támogatási formát 2010-ben; tehát a 3502 gyerekből 2730 gyerek (KSH, 2010). A legalacsonyabb Hidasnémetiben (58%), a legmagasabb Hernádszurdokon és Vilmányban (100, ill. 97%). A magas arányok azt mutatják, hogy azokon az alapvetően nem problémás településeken is, ahol kevés gyerek van, a gyerekek jelentős része hátrányos helyzetű. Ezt igazolja a település típusonkénti arányok is: az üdülő falvakban, ahol a legkevesebb gyerek él, a gyerekek 74%-a kapja a támogatást, a városokban ez az arány 72%, a gettósodó településeken viszont már 88%.

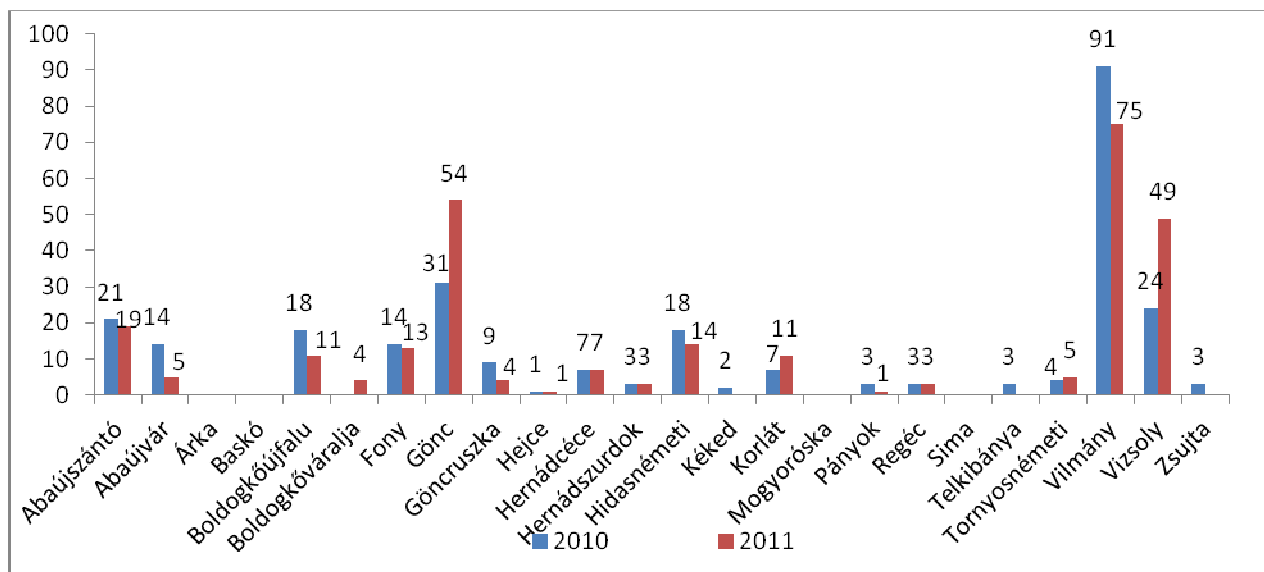

23. ábra A rendszeres gyermekvédelmi támogatásban részesül 18 év alatti gyerekek aránya település típusonként, 2010 Forrás: KSH

A **gyerekjóléti szolgálat esetében** is jellemző az egy családgondozóra jutó magas ügyfélszám, ami a **szakemberek túlzott leterheltségét** jelenti. A gyerekjóléti szolgálatot összesen 387 fő (0-17 évesek 11%-a) vette igénybe 2011-ben a KSH adatok szerint. Ez azt jelenti, hogy egy családgondozóra 86 eset jut átlagosan, szemben a jogszabályban előírt 45 gyerek helyett. A gyerekjóléti szolgáltatásban részesülő 387 fő gondozott összetétele az ellátási formákat tekintve az alábbiak szerint alakult: 255 fő volt alapellátásban, 86 fő védelembe vételben, ideiglenes hatállyal elhelyezett gyerek 20 fő, átmeneti nevelt 24 fő, tartós nevelt 1 fő. Az utóbbi 3 kategóriában a gyerekek családjainak gondozása is a

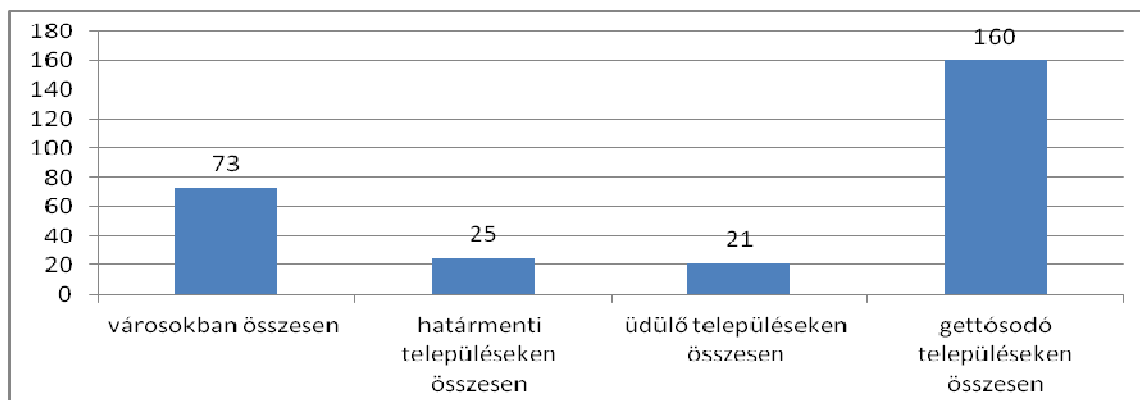
gyerekjóléti szolgálat feladata, bár a gyerekek már szakellátásba kerültek. Az alapellátásban gondozottak száma az elmúlt évek során csökkent (2010. év: 264 fő, 2009. év: 337 fő), míg a védelemben lévőké nőtt. **Az alapellátás csökkenését a szakemberek egyrészt azzal magyarázzák, hogy a korábbi évekhez képest egyre többen kerültek védelembe az alapellátásból** (a védelemben vettek döntő része alapellátásban gondozott volt), **másrészt a sikeres gondozások következtében megszűntek gondozási esetek, illetve az eseti tanácsadások hatékonysága miatt kevesebben kerültek gondozásba.** Az eseti tanácsadások száma 2010. évről (327 tanácsadási alkalom) 2011. évre (1072 tanácsadási alkalom) több mint háromszorosára nőtt, amit több mint kétszer annyi családnak nyújtottak.

Az **alapellátásban gondozott gyerekek száma** a gyermekjóléti szolgálat adatai szerint összesen 279 fő volt a 2011. év során, ami a 2012 év eleji gyerekszám (0-17 évesek) 8,3%-át teszi ki⁶. A legtöbb gyereket **Vilmányban gondozták (75 fő), majd Göncön (54 fő) és Vizsolyban (49 fő).** A többi településen 20, illetve 20 fő alatti volt a gondozottak száma. A városokat tekintve elmondható, hogy Abaújszántón lényegesen kevesebb gyerek volt gondozásban, mint Göncön. A 2010. évhez képest megnőtt a gondozott gyerekek száma Göncön és Vizsolyon, valamennyire visszaesett Vilmányban. Összességében **a gettósodó településeken van a legtöbb gyerek alapellátásban, több mint kétszer annyi, mint a két városban, míg a határmenti és az üdülő településeken alacsonyak az eset számok.**

24. ábra Gyerekjóléti alapellátásban gondozott gyerekek száma 2011 év során, Forrás:
Gyermekjóléti és szociális Alapszolgáltatási Körzet, 2011. évi Szakmai Értékelés

⁶ A gyermekjóléti alapellátásban gondozottak település szerinti megoszlásának vizsgálatánál a Gyermekjóléti és Szociális Alapszolgáltatási Körzet 2011. évi Szakmai Értékelésének adatait használjuk. Módszertani különbségek miatt az értékelésben szereplő adatok kismértékben eltérnek a hivatalos KSH statisztikában használttól, míg az Értékelésben az összes gondozott 279, addig a KSH statisztikában ez 255 gyerek.

25. ábra A gyermekjóléti szolgálat által alapellátásban gondozott gyerekek száma településtípusonként, Forrás: Gyermekjóléti és szociális Alapszolgáltatási Körzet, 2011. évi Szakmai Értékelés

A gyermekjóléti szolgálat igénybe vételének okai a legtöbb esetben a családok **gyereknevelési problémáival függtek össze (27%)**, második helyen a család anyagi gondjai álltak (22%). További jelentősebb (nagyjából azonos súlyú: 10-11%) okok voltak a **gyerek beilleszkedési és magatartási problémái, a család életviteli problémái, illetve a gyerek súlyos elhanyagolása**. A családon belüli bántalmazás 6 esetben fordult elő, míg a szenvedélybetegség és fogyatékoság 3 illetve 1 esetben. A gyermeknevelés és magatartási problémák nagy súlya miatt a gyermekjóléti szolgálat **pszichológus alkalmazását tartaná szükségesnek**, hiszen ezen problémák okai a családgondozás, szociális munka eszközeivel csak részben kezelhetők. Természetesen egy adott gyermek esetében több tényező is indokolhatja a szolgálat igénybe vételét, az adatszolgáltatás során a családgondozók az elsődleges okot tüntették fel.

10. táblázat A gyermekjóléti szolgálathoz való fordulás elsődleges oka (2011)

Probléma jellege	esetek száma	előfordulási arány az összes százalékában
anyagi problémák	84	21,7
gyereknevelési problémák	105	27,1
beilleszkedési problémák	43	11,1
magatartászavar	38	9,8
családi konfliktus	21	5,4
életviteli	44	11,4
elhanyagolás	42	10,9
családon belüli bántalmazás	6	1,6
fogyatékoság	3	0,8
szenvedélybetegség	1	0,3
összes eset (nem halmozott)	387	

Forrás: Gyermekjóléti Szolgálat adatlapja

A kistérségben a KSH adatszolgáltatás alapján összesen **86 gyermek volt védelembe véve** 2011. év végén, ami az összes gyermekjóléti ellátásban részesülő gyermek (387 fő) 22%-a. A 2011. év végén védelembe vett gyerekek száma jelentős emelkedést mutat az előző évi adathoz képest, mikor is 63 gyermek volt védelemben. A nagymértékű növekedés a helyi szakemberek szerint részben az iskolai hiányzásoknak tulajdonítható, illetve a kapcsolatos jogszabályváltozásnak, miszerint védelembe kell

venni az 50 óránál többet igazolatlanul hiányzott gyermekeket. A legtöbb gyerek **Vilmányból** került védelembe, 24 fő (2011-ben a kistérségben az összes védelembe vett több mint ötöde, a településen élő gyerekek 5%-a), ami megegyezik a 2010-es adattal. Jelentős a védelembe vett gyerekek száma még Göncön, ahol 2010-ről 2011-re 10 főről 20 főre nőtt a számuk, Abaújszántón és Vizsolyon van még 6 ill. 5 gyerek védelemben a többi érintett településen 1-2 gyerek van védelemben.

A családgondozók igyekezete ellenére előfordul, hogy a **gyereket ki kell emelni a családból** az elmergesedett családi viszonyok és a szélsőségesen rossz életkörülmények miatt. Jelenleg 24 gyerek van átmeneti és 1 gyerek van tartós nevelésben. 2011. év során 14 gyerek kiemelése történt meg, szemben az előző évi 8 gyerekekkel. A növekedés elsősorban a gönci alközpont által történt kiemeléseknek tulajdonítható (több régóta elhúzódó ügyben született döntés Göncön és Hidasnémetiben élő családok tekintetében). Ezenkívül Abaújszántón, Boldogkőváralján, Vilmányban és Vizsolyban emeltek ki gyereket a családjukból. A kiemelések okai általában a súlyos elhanyagolások és a gyerek alapvető fejlődését, egészségét veszélyeztető szélsőséges életkörülmények, mely tényezők egymással összefüggnek. A kiemelések után a gyerekek hosszabb távon szakellátásban maradnak, négy év alatt csak egy olyan eset volt, mikor a kiemelt gyermek visszatérhetett családjába.

A családgondozók a rendelkezésre álló eszközökkel és személyi állománnyal csak korlátozottan tudják a felmerülő problémákat kezelni. A 2009-ben készült kistérségi Szociális Stratégia is jelezte, hogy szükséges a gyerekjóléti alapellátás szakmai megerősítése egyrészt a családgondozói kapacitás növelésével (ez meg is történt 1 fő teljes és 1 fő részállású hellyel), másrészt viszont támogató (pszichológus, gyógypedagógus, jogi tanácsadó) szolgáltatásokkal, melyeket szolgáltatásvásárlással lehet biztosítani. Ezen utóbbi szolgáltatások kiépítése azóta sem valósult meg.

A Szociális Stratégia szerint a kistérségben nem megoldott megnyugtató színvonalon a **gyermek napközbeni ellátása**: nincsen sem **családi napközi**, sem **alternatív napközbeni ellátás**, sem **bölcsődei ellátás**. A bölcsődei ellátást tekintve a közelmúltig Abaújszántó működtetett egy 10 férőhelyes csoportot, de mára már itt is csak egységes óvodai-bölcsődei csoport működik, melybe maximum 5 fő 3 év alatti gyermek vehető fel. Ilyen csoport működik még Boldogkőváralján és Boldogkőújfalun az óvodában, illetve várhatóan ez év szeptemberétől Hidasnémetiben. Erre a típusú szolgáltatásra egyéb, a mélyszegénységben különösen érintett településeken is szükség lenne. Ezek a településeken jellemzően sok a veszélyeztetett gyermek van és a gyerekeknek az otthoni körülményei nagyobb arányban nem képesek biztosítani a kisgyerekkori fejlődéshez szükséges feltételeket.

A napközbeni ellátások hiánya már csak azért is különösen problematikus, mert egyrészt néhány településen az óvodai férőhelyek kapacitása szűk, éppen a legproblémásabb településeken (Vilmány, Göncruszka), másrészt a délutáni elfoglaltságok (napközi, iskola otthon) több helyen nem biztosítottak, illetve nem elérhetőek a más településre iskolába járó gyerekek jelentős része számára. **Súlyos gondot jelent a nyári, és többi iskolai, óvodai szünet alatt a gyerekek számára elfoglaltságot és megfelelő étkezést biztosítani.** A 2009-es Szociális Stratégia éppen ezért a családi napközi és az alternatív napközbeni ellátás létrehozását javasolja több településen. Továbbá a stratégia javasolja még a **helyettes szülői hálózat és gyermekek átmeneti otthona létrehozását**, annak érdekében, hogy a krízis helyzetbe került családokból ne kelljen a gyerekeket hosszútávra kiszakítani a családjukból. Ez utóbbi szolgáltatások létrehozását a gyerekjóléti központ nem érzékeli égető

szükségnek, a családgondozók tapasztalata szerint ezeket a problémákat családon belül megoldják a szülők. Ennek ellenére a családból való kiemelések növekvő száma indokoltá teszi a probléma újbóli átgondolását. A gyerekjóléti szolgálat anyaoththoni férőhelyek kialakítását viszont annál inkább szükségesnek tartaná, elsősorban a bántalmazott anyák ellátása érdekében, Az anyaoththonak viszont a probléma jellege miatt nem a kistérségben kellene működnie a szolgálat szerint.

Az **adósságcsökkentési támogatás nem működik** a kistérség településein, ennek oka, hogy az önkormányzatok nem képesek fedezni a szükséges munkaerő költséget, illetve a támogatásnak az önkormányzatra eső részét. Ez nagy hiányossága a szociális ellátórendszernek, hiszen a családgondozók tapasztalatai azt mutatják, hogy a lakhatási költségek fizetése nagyon nagy gondot jelent a térségben, nemcsak a mélyszegénységben élők számára, hanem azoknak is, akiknek van rendszeres munkajövedelmük. **A hátralékosok aránya igen magas a kistérségben, és a közmű szolgáltatások kikapcsolása is többeket érint.** Pontos adatok nem állnak rendelkezésre, de a családgondozók jelzése szerint az egyes településeken az eladósodottság eltérő mértékű: a legrosszabb szociális helyzetű településeken a családok 60-70%-a is rendelkezhet díjhátralékkal, míg a jobb helyzetű településeken ezt az arányt 10-20%-ra becsülték a családgondozók. Ugyanakkor a lakáshitel hátralékok is súlyos gondot okoznak a családoknak, elsősorban a valamivel jobb szociális helyzetűeknél (hiszen ők voltak képesek hitelt felvenni), és a folyószámla és személyi hiteleknel is hasonló a helyzet. Uzsora hitelben érintett családok körét pár településen jelezték – melyek a mélyszegénységben leginkább érintett települések, de csak 2-5%-ra becsülték a családok érintettségét. (Interjúk, családsegítő szolgálat által kitöltött kérdőívek)

A **szenvedélybetegek nappali ellátásának kistérségi központja Hidasnémetin működik**, mely elvben az egész kistérséget ellátja, de gyakorlatban ez leginkább csak a települést, illetve pár közeli települést tud ellátni. Ez egyben azt is jelenti, hogy a mélyszegénységgel összekapcsolódó **gyakori alkohol és szenvedélybetegségek nagyrészt kezeletlenül maradnak a térségben.** A jelenlegi ellátás leginkább a képzésekhez és foglalkoztatáshoz való hozzájutás segítésére koncentrálna. Gondot jelent az is, hogy az alkoholizmus, mely a leginkább jellemző probléma, még mindig tabunak számít, így az ezzel a problémával bekerülők is más problémát vallanak be, így megfelelő ellátás sem biztosítható számukra. A hidasnémeti központon kívül még Göncön működik a Sziget Gondozóház Alapítvány, mely a **pszichiátriai betegek nappali ellátását végzi**, és foglalkoztatást is biztosít az ellátottak egy részének. Az alapítványnak ellátási szerződése van a kistérségi társulással.

A **házi segítségnyújtás** valamennyi településen elérhető, míg a **jelzőrendszeres házi segítségnyújtás** három központtal 2010-ben 160 főt látott el. Az ellátást a kistérségi társulás biztosítja.

Falugondnoki szolgálat a kistérségben a 600 fős alatti településeken érhető el, összesen 16 településen. A szolgáltatást a települési önkormányzatok működtetik. A falugondnoki szolgálat végzi **a szociális étkeztetésben** részesülők számára az ételszállítást. Az étkeztetés 19 településen érhető el, önkormányzati vagy társulási szolgáltatásszervezés keretében. (2009, Szociális Stratégia) **Idősek klubja** hét településen volt 2010-ben, az intézményeket (összesen 170 férőhely) csak 70%-ban használták ki, a Szociális Stratégia szerint az ellátás racionalizálására lenne szüksége.

A **munkaügyi központnak egy kirendeltsége található a kistérségben**, mely **Göncön** működik. Azonban a településeknek csak egy része, 10 település tartozik a gönci kirendeltséghez, a többi település részben az encsi, részben a szerencsi kirendeltséghez tartozik. A gönci kirendeltség tekintetében problémát jelent egyrészt, hogy a nyitva tartása korlátozott, főként délelőttönként van

ügyfelfogadás, és csak heti kétszer van délután 13-15 óráig nyitva. Másrészt a közlekedési nehézségek is gondot okoznak: bizonyos településekről nem lehet jól tömegközlekedéssel megközelíteni a várost, illetve a ritka járat sűrűség, és a drága közlekedés is akadályozzák az intézménybe való eljutást. Encs és Szerencs fele viszonylag könnyebb az eljutás, de itt is problémát jelentenek a kisebb településekről ritkán közlekedő járatok.

11. táblázat A kistérség településeinek illetékes munkaügyi központ kirendeltségei

Kirendeltség	körzetbe tartozó települések (távolság, km)
Encsi	Arka (16,5), Boldogkőújfalu (13), Boldogkőváralja (14), Fony (20), Hejce (22), Hernádcéce (14), Hernádszurdok (19), Korlát (16), Mogyoróska (25), Regéc (26), Vizsoly (16)
Gönci	Abaújvár (10), Gönc (0), Göncruszka (5), Hidasnémeti (5), Kéked (14), Pányok (13), Telkibánya (10), Tornyosnémeti (8), Vilmány (8), Zsujta (5)
Szerencsi	Abaújszántó (15), Baskó (31), Sima (25)

7.2.2 Egészségügyi alapellátás

A kistérségben **Göncön működik járóbeteg-szakellátás**, mely 2011-ben jött létre, mintegy félmilliárdos beruházással. A szakrendelőben a vizsgálatok széles köre elérhető, azonban tüdőszűrésre nincs lehetőség. A szakrendelő egyik problémája, hogy a kistérség déli részének településeiről nehezen megközelíthető tömegközlekedéssel, pl. Abaújszántóról, ezért inkább ezekről a településekről Encsre, Szerencsre és Szikszóra járnak szakrendelésre. Ugyanakkor a szikszói kórház megszűnésével a legközelebbi kórház is 50 perces autóra került a kistérség településeitől.

A kistérségben 2008-ban 11 **házi orvosi körzet** működött, amelyek száma 2012-ben 9 db. A házi orvosi ellátásban egyik legnagyobb gond, hogy nem minden körzetben van házi orvos (a vizsolyi körzetben nincsen), így a rendeléseket helyettesítéssel oldják meg. A **települések többségére hetente legalább egyszer kijár a házi orvos rendelni**, a 24 településből 4 településen viszont egyáltalán nincs orvosi rendelés (Baskó, Sima és Hernádcéce, Korlát). Ezekről a településekről falubusz viszi be a betegeket az abaújszántói, illetve a vizsolyi rendelőbe. A többi 20 településen tehát legalább heti egyszer van orvosi rendelés, a körzetközpontokban viszont minden nap van rendelés (kivéve Vilmányt és Boldogkőváralját, ahol heti négyszer van csak). Azokon a napokon, amikor az adott településen nincsen rendelés, igény szerint a körzetközpontba **falubusszal** viszik be a betegeket. Így tehát **szükség esetén a hét minden napján elérhető a kistérség lakosainak a házi orvos**.

Az ÉMOP 4.1.1 uniós program keretében **jelentős beruházások valósultak meg az alapellátás tekintetében**, azonban egyes rendelőkből csak heti párszor van rendelés. Pl. a teljesen újonnan létrehozott boldogkőújfalu rendelőben csak hetente egyszer rendel a házi orvos. A Boldogkőújfalu mellett, Boldogkőváralján és Göncruszán építettek új rendelőt, továbbá Abaújváron, Kékeden, Vilmányban és Vizsolyban felújították a meglévő rendelőket, Tornyosnémetiben pedig akadálymentesítették.

Az egyik legsúlyosabb gond, hogy **nincs állandó gyermekorvos a kistérségben**, Vizsolyban csak havonta egyszer van gyermekszakorvosi rendelés.

A védőnői körzetek száma 9 db, 3-4 település tartozik egy védőnőhöz, jelenleg két körzetben van helyettesítés: a Gönc egyik körzetét és Göncruszkát ellátó védőnő dolgozik a másik gönci és a telkibányai körzetben is, illetve a boldogkőváraljai és a vilmányi körzetet látja el egy védőnő. Ezek mindkét esetben igen magas ellátott számot jelentenek. Egy védőnő 100-110 családot lát el, a gondozásban lévő gyerekek száma viszont már nagyon különböző, pl. a Hidasnémetit, Hernádszurdokot, Tornyosnémetit ellátó védőnő összesen 98 gyereket gondoz (38% roma), addig Vizsolyban, Korlátan, Hernádcécén dolgozó védőnőre 182 gyerek jut, melynek 76%-a roma gyermek. **Tehát a védőnői körzetek kijelölésénél sem a gyerekszám, sem a problémák súlya nincs igazán mérlegelve, amit még súlyosbít az a gond, hogy két körzetben helyettesítésben működik a védőnői szolgáltatás.**

12. táblázat Házi orvosi körzetek ellátási területei és rendelési ideje

	hétfő	kedd	szerda	csütörtök	péntek
Abaújszántó I. körzet					
Abaújszántó egyik része	12-16	8-12	12-16	8-12	12-16
Baskó, Sima	falubusszal viszik be a betegeket				
Abaújszántó II. körzet					
Abaújszántó másik része	8-12	12-16	8-12	12-16	8-12
Boldogkőváralja körzet					
Boldogkőváralja	10-12	10-12	12-16		10-12
Boldogkőújfalú				10-13	
Vizsoly (helyettesítés)	8-10				8-10
Hernádcéce, Korlát	falubusszal viszik be a betegeket Vizsolyba				
Arka		8-10			
Abaújalpár				8-10	
Gönc I. körzet					
Gönc egy része	8-12	8-12	8-11	8-12	8-11
Göncruszka			11-től		11-től
Gönc II. körzet					
Gönc másik része	8-12	8-10	13-17	8-12	8-10
Telkibánya		10-től			10-től
Abaújvári körzet					
Abaújvár	11-12	8-12	11-12	11-12	8-12
Kéked			8-11		
Pányok	8-11				
Zsujta				8-11	
Vilmányi körzet					
Vilmány	8.30-11	8.30-12	12-14		8.30-12
Fony	11-13			12-14	
Hejce			8.30-10		
Regéc				8.30-10	
Mogyoróska				10-12	
Hidasnémeti körzet					
Hidasnémeti	8-10	8-10	10-12	8-12	10-12
Tornyosnémeti	10-12	10-12			8-10
Hernádszurdok			8-10		

Forrás: Kistérségi adatszolgáltatás

7.3 Közoktatási intézmények és szolgáltatások

Óvodai nevelés

A kistérségben 11 óvoda található. Az Abaújszántói Óvoda és Egységes Óvoda – Bölcsőde intézményének a székhely intézményén kívül 4 tagóvodája van: Boldogkőújfaluban, Boldogkőváralján, Fonyban és Telkibányán. Ezen kívül óvoda működik Gönc, Hidasnémeti, Tornyosnémeti, Vilmány, Vizsoly és Göncruszka településeken. A gönci és tornyosnémeti óvoda a gönci Károlyi Gáspár Általános Iskola és Óvoda intézményegységeként, illetve tagintézményeként, a hidasnémeti és göncruszkai óvoda a hidasnémeti székhellyel rendelkező II. Rákóczi Ferenc Általános Iskola és Napközi Otthonos Óvoda intézményegységeként, illetve tagóvodájaként, a vilmányi óvoda a II. Rákóczi Ferenc Körzeti Általános Iskola és Napközi Otthonos Óvoda, míg a vizsolyi óvoda a Rákóczi Zsigmond Általános Iskola és Napközi Otthonos Óvoda intézményegységeként működik.

Az egyes óvodák több települést látnak el. Az abaújszántói óvoda az egyedüli, amely kistérségen kívüli gyerekeket is ellát, illetve Kéked tartozik más kistérségben lévő település óvodai körzetéhez. A kistérségben 13 településen –Baskó, Sima, Arka, Mogyoróska, Regéc, Korlát, Abaújvár, Zsujta, Pányok, Hernádszurdok, Hejce, Hernádcéce, Kéked – nincs óvoda. Korlátról a gyerekek jellemzően két településre (Fony és Vizsoly) járnak óvodába. Ugyanakkor Boldogkőújfalun és Boldogkőváralján is van óvoda, de mindkét településről járnak a másik településre is óvodába a gyerekek, igaz jelentéktelen a számuk, évente 1-2 fő. Gönc az a település, ahol van óvoda, de ahonnan más településre, Telkibányára is járnak gyerekek (4 fő) óvodába. Összességében tehát a **kistérségi gyerekek a kistérségen belül veszik igénybe az óvodai ellátást és jellemzően a körzeti óvodákba járnak**. A más településekről bejáró gyerekek száma az egész kistérséget tekintve összesen 74 fő, vagyis a teljes gyereklétszámnak 12%-a. A bejáró gyerekek aránya Fonyban (50%), Telkibányán (35%) és Vizsolyban (20%) a legmagasabb.

13. táblázat Óvodák ellátási területe

Óvoda telephely	Települések, ahonnan az óvodák rendszeresen fogadnak gyerekeket
Abaújszántó	Baskó, (kistérségen kívüli települések: Abaújalpár, Monok, Erdőbénye Abaújkér, Tállya)
Boldogkőújfalu	Boldogkőváralja
Boldogkőváralja	Arka, Boldogkőújfalu
Fony	Fony, Mogyoróska, Regéc, Korlát
Gönc	Abaújvár, Zsujta, Pányok
Göncruszka	(csak helyből)
Hidasnémeti	Hernádszurdok,
Telkibánya	Abaújvár, Gönc,
Tornyosnémeti	(csak helyből)
Vilmány	Hejce
Vizsoly	Hernádcéce, Korlát

Forrás: Kistérségi adatszolgáltatás

A kistérségben az összes engedélyezett óvodai kapacitás 666 db férőhely és 596 gyerek járt óvodába 2012 áprilisában. Az egyes **óvodák kihasználtsága változó**. Míg **Boldogkőújfalun, Fonyban, Göncön, Göncruszkan, Vilmányban és Vizsolyban teljes**, illetve megközelítőleg teljes a férőhelyek kihasználtsága, addig Abaújszántón, Boldogkőváralján, Telkibányán és Tornyosnémetiben kevesebb

gyerek van az óvodákban, mint amennyit a férőhelyek száma lehetővé tesz. **Hidasnémetiben** 50 + 20 férőhely kapacitás engedélyezett, 2 óvodai csoportra és **egy egységes óvoda-bölcsődei csoportra**. A 2012/2013-as nevelési évtől tervezik beindítani az egységes óvodai bölcsődei csoportot a szülői igények alapján, míg a jelenleg működő 2 csoport a férőhely kapacitás feletti létszámmal működik. Egységes óvoda-bölcsődei csoport működik már Abaújszántón, Boldogkőváralján és Boldogkőújfalun és ezeken kívül már 2-2,5 éves kortól beveszik a gyerekeket Telkibányán, Göncön és Göncruszkán lévő óvodákba. **A 11 óvodából tehát 6, illetve a következő nevelési évtől 7 óvodában 3 éves kornál hamarabb beveszik a gyerekeket.**

Az óvodák adatszolgáltatása szerint Vilmányban, Hidasnémetiben, Göncruszkán, Göncön, Boldogkőváralján és Abaújszántón van óvodáskorú, óvodába nem beíratott gyerek (sajnos ez az adat csak azokra a településekre áll rendelkezésre, ahol van óvoda). Ezen települések közül az **elégtelen férőhely kapacitás miatt nem járnak óvodába a gyerekek Vilmányban és Göncruszkán.** Legsúlyosabb a helyzet **Vilmányban, ahol 25 gyerek nem jut hozzá az óvodai ellátáshoz** a férőhely hiány miatt! A göncruszkai óvoda 2 helyi gyermeket nem tud ellátni, ugyanakkor az óvoda jelezte, hogy más településről is lenne igény az óvoda iránt. Göncön 5 óvodáskorú gyerek nem részesül ellátásban, az ő esetükben az ok az, hogy a szülők nem akarják még óvodába adni gyermeküket (egyik sem roma származású gyerek).

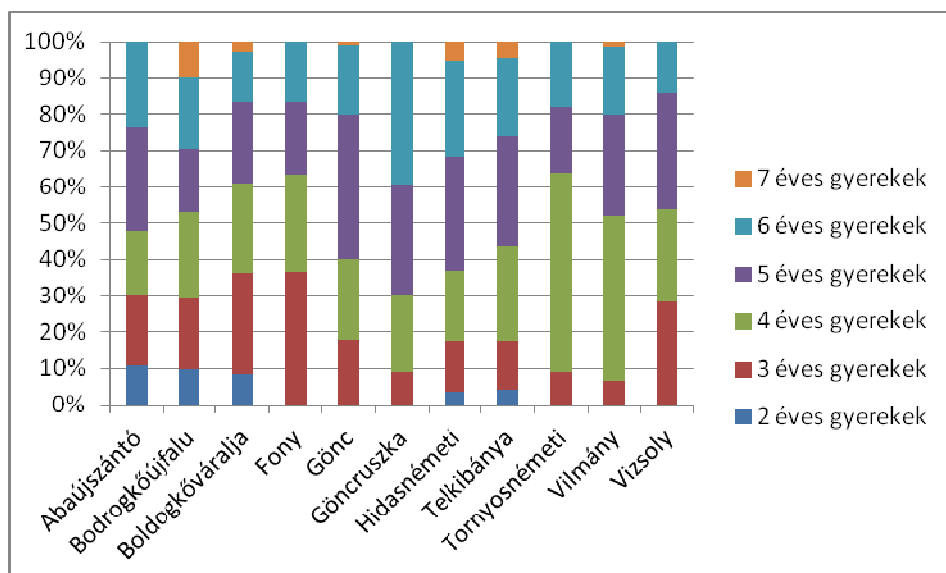
Az **átlagos csoport létszám** Göncruszkán (33 fő), Fonyban (30 fő) és Hidasnémetiben (28,5 fő) a legmagasabb jelenleg, ezek mindegyike az engedélyezett 25 fő felett vannak. Göncruszkán és Fonyban csak 1, Hidasnémetiben két csoport működik. Az utóbbiban a következő nevelési évben az új egyesített bölcsődei-óvodai csoport létrehozásával megoldódik a túlszűfolttság problémája. A többi óvodában 22-25 fő közötti a csoportlétszám, ez alól kivétel Boldogkőváralja (18 fő) és Tornyosnémeti (11 fő), az utóbbi várhatóan be is zár a következő évben.

14. táblázat Óvodai férőhely kapacitások és az óvodába járó gyerekek társadalmi összetétele, 2012

	Abaúj- szántó	Boldog- kőújfalu	Boldog- kőváralj	Fony	Gönc	Gönc- ruszka	Hidas- németi	Telki- bánya	Tornyos - németi	Vilmány	Vízoly
Óvodák férőhely kapacitása	135	51	45	30	90	33	50+20	30	32	75	75
óvodába járó gyerekek száma	119	51	36	30	90	33	57	23	11	75	71
átlagos csoport létszám	23,8	25,5	18	30	22,5	33	28,5	23	11	25	23,7
más településről bejáró gyerekek (fő)	11	1	2	15	11	1	10	8	0	1	14
óvodáskorú, de óvodába nem beíratott gyerekek száma a településen	1		1		5	2	2			25	
HH gyerekek száma	82	49	34	26	77	26	35	10	6	71	69
HHH gyerekek száma	26	38	6	22	47	11	22	3	1	67	60
SNI-s gyerekek	2				1	1					
korai fejlesztést igénylő gyerekek (fő)							1				
megkésett beszédfejlődésű gyerekek (fő)				4	3	1		3			
kórosan alultáplált gyerekek (fő)								3			
a 2010/2011-es óvodai évben felvett gyermekek közül	6	7	8	0	4	1	4	5	1	4	13
csoportismétlők száma											
Ötödik életévüket betöltött iskolaérettségi vizsgálatra a küldött gyerekek száma a 2010/2011-es évben (fő)	10	11	6	1	4	2	3	2	0	n.a	5
cigány gyerekek becsült aránya (%)	25 %	96 %	48 %	50 %	45 %	43 %	35 %	0 %	50 %	n.a.	84 %

Forrás: Óvodai adatlapok

Az egyes óvodákba járó gyerekek korösszetétele változó. A teljes óvodai létszámhoz képest alacsony a 3 évesek aránya Gönc, Göncruszka, Hidasnémeti, és Vilmány esetében, míg magas 4 és 5 évesek aránya Vilmányban, Göncruszka és enyhébben, de Göncön és Hidasnémetiben is. A 7 évesek aránya általában elenyésző, Boldogkőújfalun, Hidasnémetiben, Telkibányán magasabb. Az adatok és az interjúk azt mutatják, hogy **Vilmányban és Göncruszka nem tudják a gyerekek időben, 3 éves korban megkezdeni az óvodát, ezen belül is a legsúlyosabb helyzet Vilmányban van.** Ugyanakkor a gyerekek jellemzően 6 évesen elmennek iskolába szinte az összes óvodából, nagyon kevés gyermek marad 7 évesen is óvodás, ez utóbbi leginkább azokra az óvodákra jellemző, ahol elegendő férőhely kapacitás van. Ugyanakkor a szakszolgálat az iskolaérettségi vizsgálatokat az óvodai igényeknek megfelelően elvégzi, nem jellemző, hogy csak azért nyilvánítják iskolaérettnek, mert helyhiány van az óvodában. Az jellemzőbb inkább, hogy a szülők maguk vannak amelle, hogy minél hamarabb menjen a gyerek iskolába, és a pedagógiai szakszolgálat munkatársának véleménye ellenére is beíratják az iskolába.

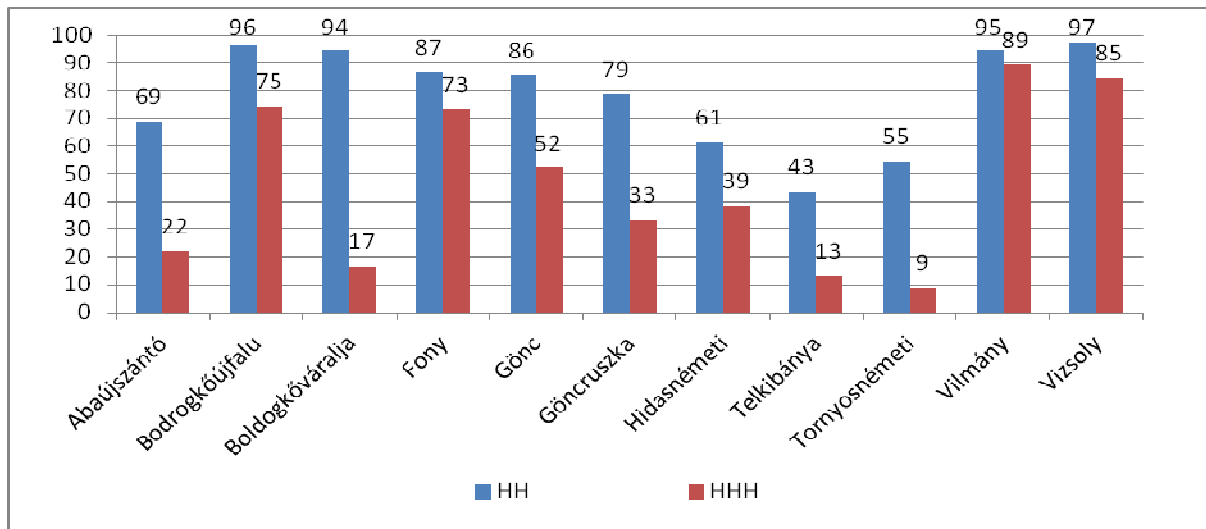

26. ábra Az egyes óvodákba járó gyerekek korösszetétele (%), 2012 április, Forrás: óvodai adatlapok

A **hátrányos helyzet (HH-s)** gyerekek kistérségi aránya az óvodások körében 79%, mely összesen 472 gyereket jelent. A HH-s gyerekek aránya Hidasnémetiben, Telkibányán és Tornyosnémetiben mondható viszonylag alacsonynak, illetve Abaújszántón van az átlag alatt. A **halmozottan hátrányos helyzetű** gyerekek száma Vilmányban (67 fő), Vizsolyban (60 fő) és Göncön (47 fő) a legmagasabb, de Boldogkőújfalun (38 fő) is kiemelkedő a számuk. Húsz főn felül van további három óvodában is. Összesen 303 HHH-s gyerek volt regisztrálva a kistérség óvodáiban 2012 tavaszán, **ami 51%-os arányt** jelent az óvodások létszámán belül. Az átlag felett 5 óvoda van: **Vilmányban (89%) és Vizsolyon (85%)** a legjelentősebb a HHH-s gyerekek aránya, majd **Boldogkőújfalun (75%) és Fonyon (72%)**, végül pedig Göncben szinte az átlagos szintet hozza, 52%-ot. Ezzel szemben Abaújszántón, a kistérség másik óvodájában, csupán 22%.

Korai fejlesztést igénylő gyereket egy óvoda jelölt meg (1 fő), míg **megkésett beszédfejlődést** 4 óvodában, összesen 11 gyereknél jeleztek. **Sajátos nevelési igényű (SNI)** gyermek összesen 4 fő van a

kistérség óvodáiban. Feltűnő, hogy Vilmány és Vizsoly óvodáiban, a leghátrányosabb helyzetű gyerekeket nevelő intézményekben egy kategóriából sincsen megjelölve egy gyerek sem.

27. ábra A hátrányos helyzetű és halmozottan hátrányos helyzetű gyerekek százalékos aránya az egyes óvodákban (%), 2012. április, Forrás: Intézményi adatlapok

A kistérségben több óvoda felújításra került: Boldogkőváralja teljesen felújított, a vizsolyi óvoda pedig most van felújítás alatt. A Telkibányán is megtörtént az óvoda szinte teljes felújítása az ERSTE bank támogatásával. Részleges felújítások majd minden óvodában történtek (pl. abaújszántói óvodában nyílászáró cserék), egyedül a vilmányi óvoda van kritikus állapotban. A **vilmányi óvoda bővítésére és felújítására lenne szükség**, erre a falu nyert is uniós forrást, amit azonban az információk szerint nem erre a célra használt fel. Az **összes óvoda tagja az Integrált Pedagógiai Rendszernek (IPR)**, mely jelentős mértékben hozzájárul az óvodák finanszírozásához, szakmai munkájához. IPR források segítségével történtek az eszközbeszerzések és a munkatársak képzését is ebből a forrásból biztosítottak.

Az óvodákban a koruknak nem megfelelő szintű képességekkel rendelkező gyerekek magas arányát az óvónők jelentős problémának tartják. **Korai fejlesztésben** azok a kisgyermekes részesülnek, akik nem járnak óvodába, illetve bölcsődébe. Az ő szűrésük, illetve a szakvéleményt kiadó megyei Rehabilitációs Bizottság felé való jelzés a védőnő, orvosok feladata elsősorban. Arról nincs adat, hogy hány jelzés érkezik a kistérségből a megyei bizottság felé, de a korai fejlesztést nyújtó **Pedagógiai Szakszolgálat** (mely az encsi és az abaúj-hegyközi kistérséget látja el) a **kistérségben mindössze 4 intézménybe nem járó 0-5 éves gyerek korai fejlesztését látja el**. Tekintve a mélyszegénységben élő és a HHH-s gyerekek nagyon magas arányát, a rossz lakáskörülményeket és az óvónők jelzéseit a gyerekek fejlődésbeli elmaradottságáról, ez nagyon alacsony számnak tekinthető. Az alacsony szám részben annak tulajdonítható, hogy ha meg is érkezik a bizottsághoz a jelzés, a szülők a szükséges orvosi és képesség vizsgálatokat gyakran nem végeztetik el, mivel általában gondot okoz a vizsgálat helyszínére való eljutás költségeinek a finanszírozása, melyet egy előre megadott időpontban végeznek el (gyakran pont akkor a szülőknek sincsen pénzük az utazási költségek megfizetésére). A szakszolgálat véleménye szerint jelentős probléma az is, hogy a szülők nem akarnak szembesülni gyermekük problémájával, ezen a téren még jelentős felvilágosító munkára lenne szükség. Összességében úgy tűnik, hogy a **korai fejlesztés megvalósításához kapcsolódó szűrések, vizsgálatok és felvilágosítás jelentős fejlesztésre szorul a térségben**.

Az **óvodába járó SNI-s gyerekek fejlesztése az óvodák feladata**, mivel az intézmény kapja a kiegészítő normatívát az SNI-s gyerekek után. Az óvodák az ehhez szükséges szakszolgáltatást a **Pedagógiai Szakszolgálattól vásárolják meg, mely rendelkezik utazó gyógypedagógussal és logopédussal**. Logopédus heti egyszer jár ki az óvodákba, míg gyógypedagógus/ fejlesztő pedagógus kéthetente egyszer. A gyógypedagógusok instrukciói alapján az óvónők is rendszeresen végzik a gyerekek fejlesztését célzó foglalkozásokat. Ugyanakkor az óvónők egybehangzó véleménye alapján **több logopédusi és fejlesztő foglalkozásra és szakemberre lenne szükség** annak érdekében, hogy a gyermekek hátrányait megnyugtató mértékben behozhassák.

A szülőkkel való kapcsolatot az óvodák kardinális kérdésként kezelik, de nagyon eltérő tapasztalatok vannak e téren. Boldogkőújfalun viszonylag jó a kapcsolat a szülőkkel és igény lenne a szülők részéről erősebb bevonásra (fiatal szülők), de nincs rá lehetőség (pl. gyerek-szülő közös játékos foglalkozások). Itt az óvónők kijárnak azokhoz a családokhoz, akik nem jönnek szülőire. Boldogkőváralján nagyon problémás a szülőkkel kapcsolat, az óvónők próbálják, de nem sikerül őket bevonni programokba. Fonyi óvoda tapasztalatai az egyes településen élő családokkal kapcsolatban eltérnek, míg a fonyi családokkal nincs gond, a korlátiakkal viszont igen. Az utóbbiakkal nehezebben is tartják a kapcsolatot, mivel szülőire sem igen járnak. Göncruszán jó az együttműködés a szülőkkel. A szülői kompetenciák gyengeségét minden óvodában gondnak tartják, bár különböző mértékben. Főként ott jelenik meg nagymértékben, ahol sok a mélyszegénységben élő, rendszertelen életvitelű család és ahol nagyon fiatal, kiskorú anyukák is nagyobb számban előfordulnak. **A szülői kompetenciák fejlesztése, a szülők együttműködővé tétele több óvodában is felmerült, mint az egyik elsődleges cél**. Ennek érdekében több óvodában rendszeresen szerveznek programokat a családokkal együtt, például a göncruszakai óvodában szinte heti gyakorisággal. A boldogkőváraljai óvoda is hangsúlyozta a szülőkkel kialakult egyre jobb kapcsolatot, melyet nagy részben a közös programoknak, a szülők társadalmi munkában való aktivizálásának köszönhető. A vilmányi óvoda is, elsősorban az intézmény nagy kertjét kihasználva valósít meg rendszeresen szülői programokat, illetve az óvónők rendszeresen látogatják a családokat a kölcsönös jobb megismerés érdekében. A kisebb óvodák előnyükként jelölték meg az intézmények családias hangulatát, a szülőkkel való közvetlen kapcsolatot. Az óvodákra általában jellemző, hogy színes plusz programokkal segítik a gyerekek fejlődését, mint például gyermekekkel bábelőadások létrehozása (Hidasnémeti), angol nyelv oktatása (Göncruszka, Telkibánya), úszásoktatás (Göncruszka), csoportos szereplések helyi és környékbeli rendezvényeken (Vizsoly) és egyéb rendszeres programok szervezése. Úszásoktatásban a kistérség összes óvodája részt vesz intézményenként 15 fővel (TÁMOP pályázat keretében), kivétel ez alól boldogkőújfalui óvoda, amely átadta a lehetőséget a boldogkőváraljai iskolának (ahová egyébként a boldogkőújfalui gyerekek is járnak). Az óvodák kiemelték még a magas szintű szakmai munkát, melyet az IPR képzések és az óvónők elhivatottsága nagyban segítenek.

Általános iskolai oktatás

A kistérségben összesen **8 általános iskola** működik, 8 településen, melyek Abaújszántó, Telkibánya, Hidasnémeti, Gönc, Göncruszka, Vilmány és Vizsoly. Valamennyi iskola fenntartója az **önkormányzatok intézményfenntartói társulása**. Kivétel ez alól a göncruszakai általános iskola, melyet a Református Egyház hozott létre a megszűnt önkormányzati iskola helyett és felmenő rendszerben tölt fel (jelenleg 1. és 2. évfolyam működik). Egy tagiskola van, a telkibányai, mely az abaújszántói iskolához tartozik (miközben a kistérségnek két ellentétes végén helyezkedik el a két település).

Bár az iskolák mindegyike az önkormányzatok intézményfenntartói társulásának fenntartásban működnek, a **közoktatás szervezési feladatokat, úgymint tanügy igazgatási feladatok, szakmai szolgáltatás, szakszolgáltatás**, kistérségi szinten működtetik és szervezik az önkormányzatok. A feladatok nagy részét a kistérségi közoktatási referense látja el.

A kistérség 17 településén nincsen iskola, ami azt jelenti, hogy ezekről a településekről a gyerekeknek egy másik településre kell iskolába járniuk. A **bejárás** megfelelően megoldott, főként kistérség által működtetett **iskolabuszokkal** és önkormányzati buszokkal, kisebb mértékben **volánbuszokkal**. A kistérség erre a célra pályázatok segítségével vásárolt külön buszokat. Mindemellett az iskolába való eljutáshoz a volánbuszt is igénybe veszik, ami már csak azért is lényeges, mivel a buszok fő forgalmát az iskolások jelentik nem egy településen, e nélkül valószínűleg meg is szűnne a menetrendszerinti volánjárat a kisebb településekre (erre jó példa Boldogkőújfalu). Természetesen más településekre is járnak iskolába a diákok, pl. Encsre. Hejce település általános iskolai feladatellátásra Encs várossal van társulásban, valamennyi gyermek Encsre jár, Kéked pedig Hollóháza általános iskolai körzetébe tartozik. A kistérség iskolái között a tanulók átjárása nem jellemző, akik más iskolát választanak, azok vagy az encsi általános iskolába, vagy 6 és 8 osztályos gimnáziumba (Encs, Sárospatak) íratják gyermekeiket. Kistérségen kívüli település az abaújszántói iskolához tartozik (Abaújalpár). A kistérség iskoláinak körzeteit az alábbi tábla mutatja be.

15. táblázat A kistérség általános iskolái és azok felvételi körzete alapító okirat szerint

Intézmény neve	Székhely	Tagiskola	Felvételi körzete alapító okirat szerint
Ilosvai Selymes Péter Általános Iskola és Alapfokú Művészetoktatási Intézmény	Abaújszántó		Abaújszántó, Abaújalpár, Baskó, Fony, Sima, Telkibánya, Fony, Mogyoróska, Regéc
Ilosvai Selymes Péter Általános Iskola és Alapfokú Művészetoktatási Intézmény		Telkibánya	Telkibánya
Körzeti Általános Iskola és Napközi otthonos Óvoda	Boldogkővára		Boldogkővára, Boldogkőújfalu, Arka
Károlyi Gáspár Általános Iskola és Napközi Otthonos Óvoda	Gönc		Gönc, Abaújvár, Pányok, Zujta, települések
II. Rákóczi Ferenc Általános Iskola és Napközi Otthonos Óvoda	Hidasnémeti		Hidasnémeti, Hernádszurdok, Tornyosnémeti, Göncruszka, Regéc
TÁLENTUM Tehetséggyógyító Általános Iskola	Göncruszka		-
II. Rákóczi Ferenc Körzeti Általános Iskola és Napközi otthonos Óvoda	Vilmány		Vilmány, Mogyoróska
Rákóczi Zsigmond Általános Iskola és Napközi Otthonos Óvoda	Vizsoly		Vizsoly, Hernádcéce, Korlát települések

Forrás: Kistérségi adatszolgáltatás

Nem igazán jellemző, hogy a kistérségben élő iskoláskorú gyerekek más kistérség iskoláiba járnának. Ehhez kapcsolódó adatok elsősorban azokra a településekre vannak, ahol iskola működik. Abaújszántóból és Hidasnémetiből nincs eljáró tanuló még a kistérségen belülre sem. Göncről a kistérségben belülre, Telkibányára (2 fő) és Göncruszkára (3 fő) járnak el. Boldogkővárajáról már nagyobb az eljárók száma: 7 fő jár az encsi Zrínyi Általános Iskolába, 1 tanuló pedig abaújkéri a Wesley Általános Iskola és Szakiskolába jár. Vizsolyról és Korlátból összesen 9 fő jár Encsre iskolába. Vilmányban nincs nyilvántartás, de nincs, vagy nincs nagyszámú eljáró tanuló. Ezek alapján

elmondható, hogy **leginkább az erősen szegregált iskolák körzetébe tartozó településekről jár el néhány gyerek kevésbé szegregált iskolákba, a kistérségen belül és kívül.**

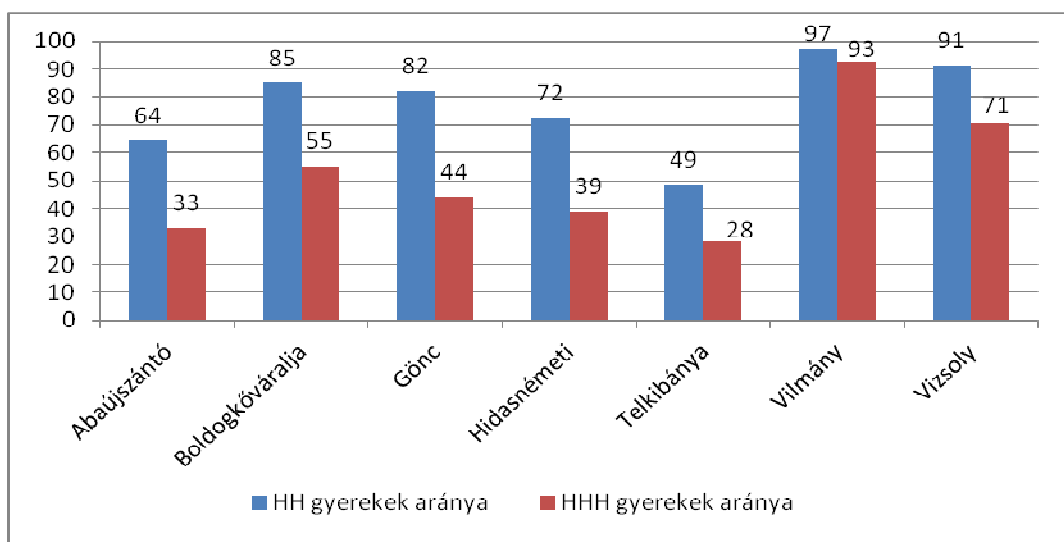
A **gyerekek létszámát** tekintve, a legtöbb gyerek az **abaújszántói (371 fő)** és a **gönci (226 fő)** iskolákba jár, ezután pedig a hidasnémeti iskolába (205 fő). A **gettósodó településeken (Boldogkőváralja, Vilmány, Vizsoly) lévő iskolákba 160-200 gyerek jár.** A legkisebb iskola a telkibányai, ahová csak a 74 gyerek jár, ami évfolyamonként 8-10 gyereket jelent. Ezt az iskolát a közeljövőben bezárás is fenyegeti. Az iskolák mindegyike **8 évfolyamos iskola**, az abaújszántói iskolában minden évfolyamon két párhuzamos osztály van, a gönciben öt, a vilmányiban négy évfolyamon vannak párhuzamos osztályok. A többi iskolában egy osztály jellemző évfolyamonként. Külön SNI-s osztály az abaújszántói és a vizsolyi iskolában van, ahol 1-8 osztályig összevontan tanítják az integráltan nem oktatható gyerekeket.

16. táblázat Az önkormányzati fenntartású iskolák jellemzői (2012, április)

	Abaújszásztó		Hidasnémeti		Vilmány		Boldogkő-váralja		Telkibánya		Gönc		Vizsoly	
	fő	%	fő	%	fő	%	fő	%	fő	%	fő	%	fő	%
összesen hány gyerek jár az iskolába	371		205		180		192		74		226		160	
a jelenlegi tanév során 10-nél több órát igazolatlanul mulasztó	13	3 %	2	1 %	8	4 %	9	5 %	0		2	1 %	10	6 %
sajátos nevelési igényű (SNI)	20	5 %	8	4 %	7	4 %	8	4 %	3	4 %	19	8 %	8	5 %
ebből integrált nevelésben részesülő	6	2 %	7	3 %	7	4 %	8	4 %	2	3 %	19	8 %	3	2 %
tanulási, magatartási, beilleszkedési nehézséggel küzdő (BTM)	61	16 %	13	6 %	80	44 %	55	29 %	15	20 %	42	19 %	54	34 %
magántanuló	3	1 %	6	3 %	2	1 %	3	2 %	0		0		3	2 %
roma gyerekek becsült aránya a teljes tanulói létszámban		30 %		39 %		90 %		72 %		0 %		40 %		74 %
hátrányos helyzetű (HH)	239	64 %	148	72 %	175	97 %	163	85 %	36	49 %	186	82 %	146	91 %
ebből halmozottan hátrányos helyzetű (HHH)	123	33 %	80	39 %	167	93 %	106	55 %	21	28 %	100	44 %	113	71 %
tehetség gondozási programban résztvevő	185	50 %	189	92 %	10	6 %	0		72	97 %	0		0	
évisméltő a felső évfolyamokon	11	3 %	3	1 %	12	7 %	4	2 %	0		1	0 %	6	4 %
étkezésben részesülő	293	79 %	182	89 %	175	97 %	161	84 %	68	92 %	170	75 %	153	96 %
ebből térítésmentes étkezésben részesülő	269	73 %	146	71 %	175	97 %	155	81 %	34	46 %	145	64 %	147	92 %
napközti igénybe vevő	79	21 %	30	15 %	48	27 %	29	15 %	33	45 %	0		72	45 %
iskolaotthonos	0		0		40	22 %		0	0	0 %	0		0	0 %
tanulószerelés	0		0		0			0	0	0 %	0		52	33 %
nyári napközti igénybe vett 2010/11-ben	0		0		0		0		0		0		0	
nyári étkeztetést igénybe vett 2010/11-ben	120	32 %	0		180	100 %	59	31 %	0		0		0	
teljes munkaidős tanárok száma (ebből helyi)	34 (30)		14 (13)		22 (22)		14 (10)		7 (7)		20 (9)		24 (16)	

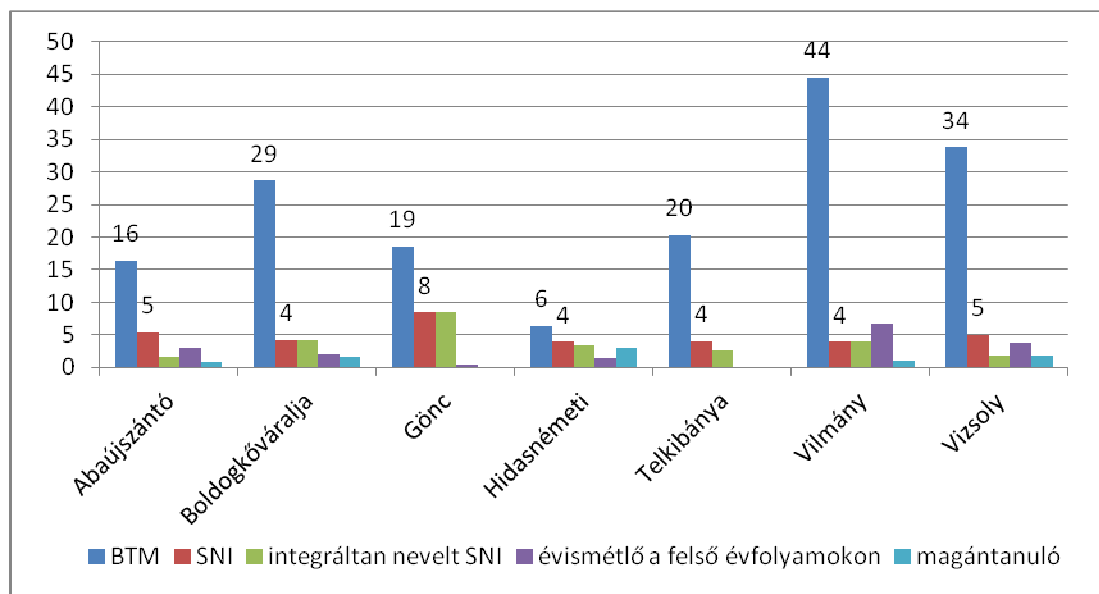
Forrás: Általános Iskolák által kitöltött adatlapok

A gyerekek összetétele szociális szempontból igen kedvezőtlen, amit a **HH-s és HHH-s gyerekek magas aránya is** mutat. Kistérségi szinten a HH gyermekek aránya 78%, a HHH gyermekek aránya 51%. **A HH-s gyerekek aránya a vilmányi iskolában a legmagasabb, 97%, de Vizsolyban is 90 % feletti az arányuk, Boldogkőváralján pedig 85%.** A gönci és hidasnémeti iskolákban ennél valamivel jobb a helyzet, de az értékek ezekben az iskolákban is nagyon magasak (82%, ill. 72%). Az abaújszántó iskola HH tanulóinak aránya 67%, a telkibányai iskoláé 48%. A HHH-s gyerekek arányát tekintve már jobban szólnak az adatok. A szélsőségesen magas a HHH-s gyerekek aránya a **vilmányi iskolában (93%) – tehát szinte minden HH-s gyerek HHH-s is,** míg a következő legrosszabb értékkel bíró vizsolyi iskolában már „csak” 71%, **Boldogkőváralján** pedig 55%, tehát a gyerekeknek valamivel több, mint fele. A nem gettósodó településeken lévő iskolákban is sok a HHH-s gyerek: Göncön 44%, Hidasnémetiben 39%, Abaújszántón 33%. Meglepő, hogy az „elit” iskolának tartott telkibányaiban is 28%-t éri el a HHH-s gyerekek aránya. Ezek az adatok megint csak azt támasztják alá, hogy **a kistérség egészében nagyon magas a hátrányos helyzetű gyerekek aránya, és az un. „jobb” iskolákban is a gyerekek egy jelentős része hátrányos helyzetű.**

28. ábra A hátrányos helyzetű (HH) és halmozottan hátrányos helyzetű tanulók aránya az iskolákba járó gyermekek százalékában (2012. április), Forrás: Általános iskolai adatlapok

Az **SNI-s** (sajátos nevelésű igényű gyerekek) aránya hasonló az egyes iskolákban, egy iskola kivételével 4-5%. A gönci iskolában ennek majd duplája, 8%, elsősorban valószínűleg azért, mert sok nevelőszülő gyerek jár ide. Az SNI-s gyerekek nagy részét integráltan oktatják, Abaújszántón két osztály (13 fő), Vizsolyban egy külön osztály (5 fő) van az integráltan nem oktatható gyerekek számára. A többi iskolában 1-1 integráltan nem oktatható gyermek van. A **BTM-s** gyerekek aránya már jóval magasabb, itt is a már említett három iskolában a legmagasabb arányuk, **Vilmányban 44%, Vizsolyban 34%, míg Boldogkőváralján 29%.** Meglepő, hogy Telkibányai iskolába is 20%-a a gyerekeknek rendelkezik beilleszkedési és magatartásbeli problémákkal, míg a Hidasnémetiben, ahol jóval jelentősebb volt a hátrányos helyzetű gyerekek jelenléte, ez az arány sokkal alacsonyabb (6%). Kistérségi szinten az SNI-s gyerekek száma összesen 73 fő (5 %), a BTM-s gyerekek száma 320 fő, az összes általános iskolai tanuló 23%-a.

29. ábra A beilleszkedési, tanulási és magatartás zavaros (BTM), a sajátos nevelési igényű (SNI), a felső évfolyamokon évismétlő és a magántanulók aránya az egyes iskolák teljes tanulóinak számának körében (2012 április), Forrás: Általános iskolai adatlapok

A **roma gyerekek aránya** a térség iskoláiban igen különböző, de általánosan elmondható, hogy nagyon magas. Egy iskola van, ahol nincsen roma tanuló, ez a telkibányai iskola. **Vilmányban a gyerekek 90%-a roma, míg Boldogkőváralján és Vizsolyban és 72, 74%.** A gönci és a hidasnémeti iskolákban is kb. 40% a roma gyerekek aránya, az abaújszántóiiban pedig 30%.

A gyerekek döntő része igénybe veszi az **iskolai étkeztetést**, 80-90%-os arányban, legkevesebben 75%-ban a gönci iskolában, legtöbben pedig Vilmányban és Vizsolyon. Mint az az interjúból kiderül, a benti étkezés nagyon fontos a gyerekek számára az iskolában is, hiszen sok gyerek ezen kívül nem kap megfelelő táplálékot. **Nyári étkeztetés** négy helyen van, Abaújszántón, Vilmányban, Göncön és Boldogkőváralján. Vilmányban a nyári étkeztetést az összes iskolás gyerek igénybe veszi. A tapasztalatok szerint ez jó, mert különben egész nyáron nem ennének rendesen a gyerekek, annyiban rossz viszont, hogy az anyák (akik gyakran nagyon fiatalok) nincsenek rákényszerítve arra, hogy megtanuljanak főzni. Abaújszántón és Boldogkőváralján a tanulók mintegy 30%-a részesül nyári étkeztetésben, míg Göncön a tanulók 40%-a.

A **napközi, illetve az egész napos nevelés-oktatás** a kistérségi iskolarendszer egyik kritikus pontja. Mindegyik intézményben működik valamilyen délutáni elfoglaltság, **napközi és/vagy szakkörök, de csak kislétszámban (1-2 csoport, kivéve Vizsolyt, ahol 5 csoport működik).** Göncön a közelmúltban szűnt meg a napközi, mert az önkormányzat nem tudta finanszírozni, ennek ellenére az igazgató a tanárokat arra ösztönzi, hogy délután szervezzenek szakköröket, elfoglaltságot a gyerekek részére. Az egyik **jelentős gond azonban, hogy a más településről bejárók ezeket a foglalkozásokat, illetve napközit többnyire nem tudják igénybe venni,** mert legtöbb helyre tanítás után viszi haza a gyerekeket a busz. Vilmányban két osztály, egy első és egy második osztály egész napos oktatásban vesz részt. A Göncruszán két éve indult református alapítványi iskolában egész napos a tanítás.

17. táblázat Az iskolák délutáni foglalkozásai és az iskolabuszok délutáni menetrendje

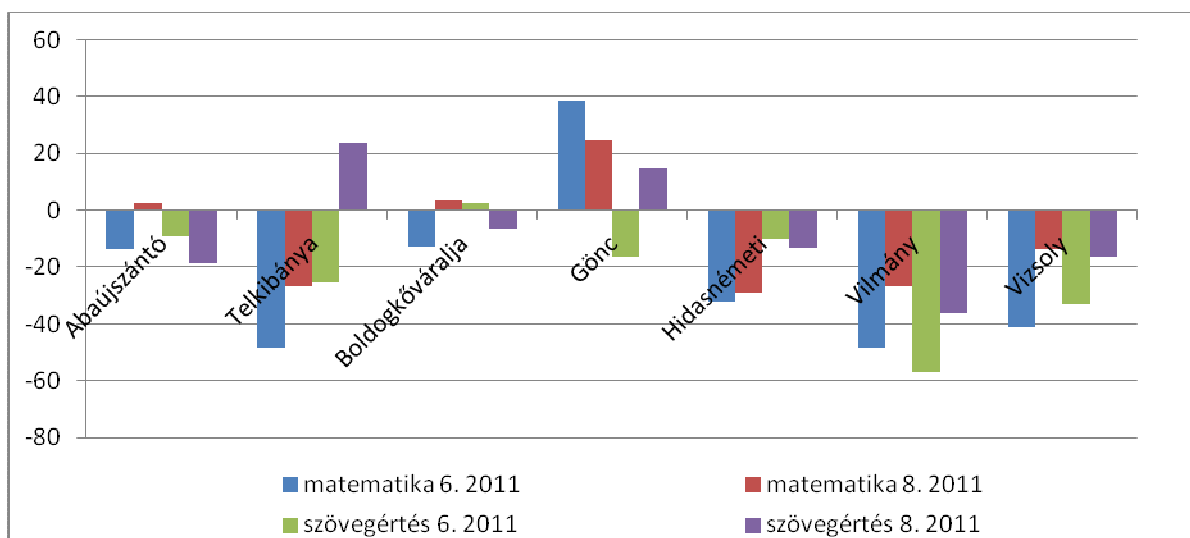
Település	Bejárók (hazaérkezés időpontja)	Napközi, szakkör	Tanoda jellegű szolgáltatás
Abaújszántó		2 csoport, szakkörök	-
Abaújvár	Göncről 16:00	-	-
Arka	Boldogkőváraljáról 13:00	-	-
Baskó	Abaújszántóról, 14:00	-	-
Boldogkőújfalú	Boldogkőváraljáról 12:30, 15:30	-	-
Boldogkőváralja		1 csoport, szakkörök	-
Fony	Abaújszántó, 15:30	-	-
Gönc		2 csoport, szakkörök	-
Göncruszka		egész napos iskola	-
Hejce	Encs, 15:30	-	-
Hernádcéce	Vizsolyból, 14:00	-	-
Hernádszurdok	Hidasnémetiből, 15:00	-	-
Hidasnémeti		2 csoport, szakkörök	-
Kéked	Göncről, 14:00	-	-
Korlát	Vizsolyból és Encsről, 14:30, 16:30	-	-
Mogyoróska	Encs, 14:30	-	-
Pányok	Gönc, 13:30	-	-
Regéc	Encsről és Hidasnémetiből 13:30	-	-
Sima	Abaújszántóról, 14:00	-	-
Telkibánya		1 csoport, szakkörök	-
Tornyosnémeti	Hidasnémeti 16:00	-	-
Vilmány		2 csoport	református közösségi ház
Vizsoly		5 csoport	-
Zsujta	Göncről, 13:30		-

Forrás: Kistérségi adatszolgáltatás

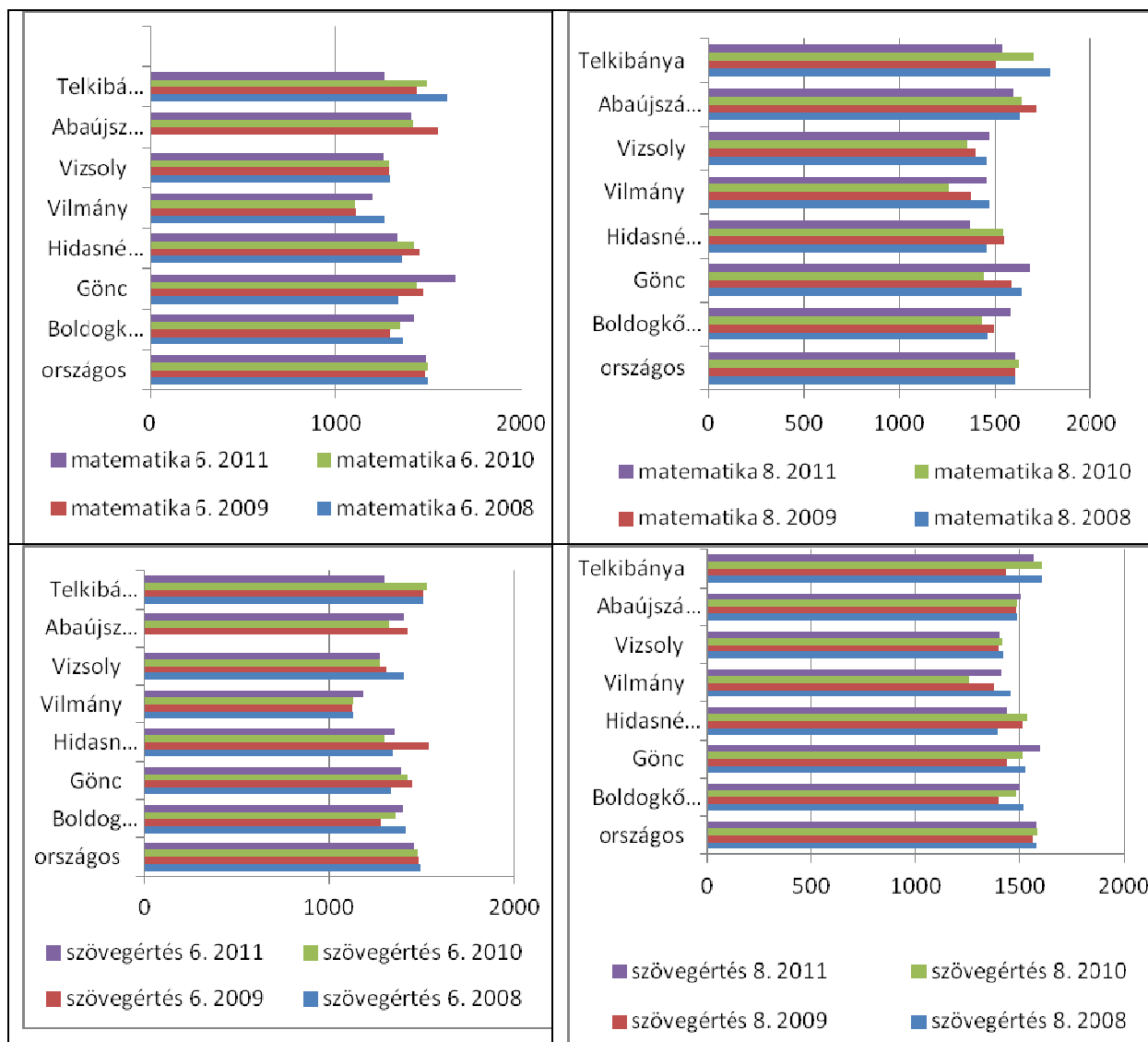
A továbbtanulási adatok a 2010-2011-es tanévből állnak rendelkezésünkre az intézményi kérdőívek alapján. A **gyerekek többsége középiskolában tanult tovább** (kivéve Boldogkőváralján), és **kisebbrészük választotta a szakiskolákat**. Viszont azok közül, akik a szakiskolát választották, nagyobb arányban volt roma, mint azok között, akik középiskolában folytatták tanulmányaikat. Ugyanebben az évben Vilmányban 5, Hidasnémetiben pedig 1 olyan gyerek volt, aki befejezte a tanulmányait, de nem sikerült elvégeznie a 8. évfolyamot. A többi iskolában viszont nem fordult elő ilyen eset az adott évben. Az iskolák okként a gyerekek rendszertelen iskolába járását, saját kérésre való magántanulóvá válást, a túlkorosságot, a gyerek motiválatlanságát, a szülők odafigyelését, hanyagságát, illetve a gyerekekre való hatástalanságát jelölték meg.

Az egyes iskolák **kompetenciamérésének eredményeit kétféle adattal** mutatjuk be: (1) A 6. és 8. évfolyamok matematika és szövegértés átlag eredményeit hasonlítjuk az országos átlageredményekhez, (2) alapszintet nem hozó tanulók arányának eltérése a hasonló képzési helyek megfelelő arányához viszonyítva. Az egyes évfolyamok átlageredményeit tekintve megállapítható, hogy a 6. évfolyamok tanulói mind matematikából, mind szövegértésből jobban elmaradtak az országos átlagtól, mint a 8. évfolyam tanulói. A 6. évfolyam matematika felmérés a vilmányi és vizsolyi iskolák tanulói teljesítettek a legrosszabbul, majd a boldogkőváraljaiak és hidasnémetiek. Az

abaújszántói, gönci és telkibányai iskolák megközelítettek, egyes években meg is haladták az országos átlageredményt. A szövegértésben is hasonló eredmények születtek a 6. évfolyamokon. A 8. évfolyamok matematika és szövegértés eredményei is Vilmányt és Vizsolyt hozzák ki a legrosszabb eredményt produkáló iskoláknak, Boldogkőváralja matematikából rosszabbul, szövegértésből hasonló szinten teljesített, mint Hidasnémeti. Matematikából bizonyos években Abaújszántó, Gönc és Telkibánya is meghaladta az országos átlagot. 2011-ben, az alapszintet nem hozók arányának eltérése a hasonló intézmény típusokban alapszintet nem hozó gyerekek arányától szintén a 6. évfolyamok gyengeségét mutatja, itt is Vilmány és Vizsoly nyújtotta a leggyengébb eredményt, majd pedig Hidasnémeti. Boldogkőváralja meglepően jó eredményt hozott, míg Telkibánya egyes osztályai igen ingadozó teljesítményt nyújtottak. A legjobb eredmény egyértelműen Göncön született, míg Abaújszántón is relatíve alacsony a minimum szintet nem hozók arányának eltérése más hasonló intézményektől. Ki kell emelni, hogy a gönci iskola, ahol a roma gyerekek aránya 40%, a kompetencia mérések során jól teljesít.

30. ábra Az alapszintet nem hozó tanulók arányának eltérése a hasonló iskola- és településtípusokban mért aránytól (kompetenciamérés eredményei 2011. évben), Forrás: Oktatási Hivatal

31. ábra Az iskolák 6. és 8. évfolyamának átlag eredményei matematikából és szövegértésből a 2008-2011-es évekre, Forrás: Oktatási Hivatal

Összességében az adatelemzések alapján megállapítható, hogy a **vilmányi, vizsolyi és boldogkőváraljai iskolákba jár a legtöbb halmozottan hátrányos helyzetű gyerek**, ugyanakkor a **gönci és a hidasnémeti iskolákban** is jelentős arányban járnak kedvezőtlen anyagi és szociális helyzetű gyerekek.

A kistérség összes iskolájában működik az Integrált Pedagógiai Rendszer (IPR). Ugyanakkor a képzések közös szervezésének köszönhetően az iskolákban a tanárok már a kilencvenes évek végén elvégeztek olyan módszertani képzéseket (pl. Lázár Péter féle Kedves Ház módszer), melyek segítik azt, hogy a szociális, tanulási és beilleszkedési problémákkal küzdő gyerekeket hatékonyabban tudják oktatni. Továbbá az iskolák alkalmazzák az IPR módszertant (kooperatív és projekt alapú oktatás, dráma pedagógia alkalmazása), tapasztalatuk szerint nagy hatása van a módszernek, azóta a gyerekek tanulási eredményei valamivel javulnak. **Egybehangzó vélemény, hogy az ilyen fokon koncentráltan megjelenő, halmozott problémákkal (szélsőségesen rossz szociális háttérrel, beilleszkedési, tanulási és magatartás zavarral) rendelkező gyerekeket nem lehet a hagyományos módszerekkel oktatni.** Több helyen nagy hangsúlyt helyeznek a **projektszerű oktatásra** is, tehát arra, hogy a gyerekek önálló, kreativitást igénylő feladatokat kapjanak. Egy ilyen projekt keretében jutott

el pl. a gönci tanulók egy része Brüsszelbe. Pozitív hatása van a kistérségi szintű oktatásszervezésnek azon a téren is, hogy a kistérség iskolái jobban együttműködnek, közös pályázatokat adnak be és közösen valósítják meg azokat. Ilyen közös pályázat volt az **Iskola Háló program**, melynek keretében hat iskola (tehát az összes iskola a vilmányi iskola kivételével) és tíz óvoda 33féle projektet valósít meg, azzal a céllal, hogy a projekt eredményeként javuljon a HHH-s tanulók iskolai sikeressége, a szülőkkel szorosabb kapcsolat alakuljon ki és erősödjön az intézmények közötti együttműködés. Az Iskola Háló keretében az egyes intézmények önállóan és közösen is valósítanak meg programokat.

A kistérség iskoláiban, illetve a kistérségi szintű oktatásszervezésben a lehetőségekhez képest próbálják a gyermekek **rendszeres sporttevékenységét** is támogatni, mivel a rendszeres testmozgást mind a gyerekek testi, mind pedig a gyerekek pszichés fejlődésére, illetve a koncentrációs és tanulási képességére gyakorolt pozitív hatása miatt rendkívül fontosnak tartják a helyi szakemberek. Az iskolákból a gyermekek a gönci uszodába járnak rendszeresen úszni, kistérségi szintű szervezés keretében. Továbbá a kistérség három iskolájában (Abaújszántó, Hidasnémeti, Telkibánya) van jelenleg rendszeres birkózás-edzés az Észak-Keleti Regionális Mr. Tus Birkózóiskola Egyesület támogatásával, melyen mintegy 60 gyermek vesz részt rendszeresen. A gyerekek versenyeken és tornákon is rendszeresen szerepelnek. A TESZE pályázat részeként grundbirkózás bemutatót is tartottak több iskolában, amely megmutatta, hogy a gyerekek szélesebb körében is van érdeklődés a sportág iránt. A másik népszerű sport a labdarúgás, jelenleg azonban utánpótlás-képzés csak Abaújszántón működik.

Az abaújszántói iskola a kistérség egyetlen **alapfokú művészetoktatási intézményként** működik és tehetségpontként regisztrált az országos hálózatban. Az abaújszántói iskolában és a telkibányai tagiskolában is zene-, tánc, képzőművészetet oktatnak, az abaújszántóiban pedig még színművészetet is. A kistérség többi iskolájában kihelyezett csoport formájában folyik a zene, tánc, színjátás és rajztanítás, amelyet más művészeti iskolákból kijáró szakemberek tartanak. 2010-ben a kistérség általános iskolai tanulóinak mintegy fele, **547 fő vett részt művészeti oktatásban**, szakkörökben. Az érintett tanulók körébe nagymértékben bevonták a HHH-s gyerekeket is.

A **szaktanári ellátottságot** tekintve hiányok mutatkoznak elsősorban a készség és a természettudományos tantárgyak területén. Az iskolák egybe hangzó véleménye, hogy **több logopédusra, fejlesztő pedagógusra** lenne szükségük. Jelenleg a szakszolgálattól jár ki hetente egyszer logopédus az iskolákba, a fejlesztő pedagógus pedig kéthetente egyszer. Nagy szükség lenne arra, hogy a foglalkozások gyakoribbak legyenek, ugyanakkor ezen a téren **erőteljes szakember hiány jelentkezik!** A kistérségbe lehetetlen találni logopédust és fejlesztő pedagógust, amit mutat az is, hogy hiába van rá pénz pályázat keretében, az állást nem tudták betölteni. **Gyógypedagógusok** úgy vannak az iskolákban (Vizsoly, Gönc, Hidasnémeti), hogy a helyi pedagógusok a kistérség által LHH projekt keretében elkészített TÁMOP 3.3.7-09/1-2009-0056 kódszámú pályázatának segítségével **másoddiplomás képzésen** vesznek részt, 2012 decemberében államvizsgáztak 7 fő. Jelenleg **1 fő pszichológus részben iskolapszichológusi** pályázati pénzből, részben önkormányzati hozzájárulásból lát el az intézményekben iskolapszichológiai feladatokat. Nagy szükség lenne még **pszichológusra** az iskolákban.

Az iskolák próbálják benntartani a **gyerekeket délután is az iskolában**, annak érdekében, hogy házi feladatukat elkészítsék, és igyekeznek számukra olyan tartalmas szabadidős programok biztosítani, melyek képesek felkelteni a gyerekek motivációit. Itt a bejáró gyerekek utaztatása és a foglalkozások

finanszírozása jelenik meg problémaként. A tanárok véleménye szerint az egyik legnagyobb hiány a szülőkkel való együttműködő kapcsolat kiépítése, a szülők erőteljesebb bevonására lenne szükség. Az iskolák komoly erőfeszítéseket tesznek erre vonatkozóan: vizsolyi iskola több eseményt is szervezett a közel múltban, melyen a szülők is ott voltak, a hidasnémeti iskola igazgatónöje az anyáknak közösségfejlesztő kört tart, melyen roma és nem roma nők együttesen vesznek részt. Főznek és beszélgetnek, többek között ennek köszönhetően példaértékű a kapcsolattartás a családokkal. Több iskola a szülők bevonásával szervez rendezvényeket, farsangot, projekteket, kirándulásokat. Ugyanakkor még ezekben az iskolákban is az a vélemény, hogy a **szülők erőteljesebb bevonására** lenne szükség.

Az iskolák **tantermi ellátottsága megfelelőnek** mondható, mindenütt van tornaterem és számítógépterem, akárcsak könyvtár. Az utóbbi alól csak Hidasnémeti kivétel, de ott a művelődési házban van külön könyvtárhelyiség. Nehézséget jelent, hogy két helyen nincs külön ebédlő az iskolában, Göncön és Telkibányán. Fejlesztő szoba egy kivétellel (Telkibánya) minden iskolában van, viszont orvosi szoba négy iskolában nincsen. Nagyobb mértékű **felújítások** történtek az alábbi települések iskoláiban: **Boldogkővára, Hidasnémeti, Vilmány és jelenleg Vizsoly, illetve Abaújszántó**. Ugyanakkor az iskolák, intézmények fenntartását az önkormányzatok csak nehezen tudják megoldani, pl. a felújított vilmányi iskolában többször is szünetet kellett tartani a tél során, mert az önkormányzat nem tudta fizetni a fűtésszámlát.

18. táblázat A kistérség iskoláinak felszereltsége

	Abaújszántó	Boldogkővára	Gönc	Hidasnémeti	Telkibánya	Vilmány	Vizsoly
van-e ebédlő	1	1	0	1	0	1	1
van-e tornaterem vagy tornacsarnok	1	1	1	1	1	1	1
van-e számítógépterem	1	1	1	1	1	1	1
van-e sportudvar	1	1	0	1	1	1	0
van-e könyvtár	1	1	1	0	1	1	1
van-e orvosi szoba	1	0	0	1	0	1	0
van-e fejlesztő szoba	1	1	1	1	0	1	1

Forrás: Általános iskolai adatlapok

Közéiskola

A kistérségben **egy közéiskola működik, Abaújszántón, ahol mezőgazdasági szakközéiskola található**. A közéiskola az encsi Váci Mihály Szakközéiskola, Gimnázium és Kollégium tagiskolája lett a közelmúltban. Az iskolába összesen 204 gyerek jár, a megye egész területéről. A rossz közlekedési lehetőségek miatt a gyerekek jelentős része kollégista. Ugyanakkor a gyerekek nem szeretik a szigort, így leginkább a kollégistákra jellemző a lemorzsolódás. A lemorzsolódási arány viszonylag alacsonynak mondható, mintegy 20% körül mozog. A családokkal való kapcsolattartás nagyon rossz, a szülők nem mennek el a szülői értekezletre, de jogosan hivatkoznak a rossz közlekedési lehetőségekre. Rengeteg az igazolatlan hiányzások száma, ezért sok helyen már meg is vonták családi pótlék pénzben történő folyósítását. A bukások aránya is magas, nem tanulnak otthon, mert későn érnek haza mindazok, akik más településről járnak be. Nem maradnak tanulószobán sem,

és a szakkörök is feleslegesnek tekinthetők, mivel nem töltik a gyerekek a délutánt az iskolában, inkább „mennek a piactérre bandázni és a kocsmába csocsózni”. A felsorolt okok miatt, a gyerekek csak keveset maradnak intézményi keretek között, az iskola tanárai szerint az is ellenőztöngést fejt ki, hogy a gyerekek tudják, hogy ha itt nem is tanulnak jól, az Abaújkérben lévő Wesley János Szakiskolába akkor is felveszik őket. Az iskola diákjainak 40%-a roma, ez az arány évről évre növekszik.

Ezen kívül a gyerekek **Encsre és Szerencsre járnak középiskolába**, az **ambiciózusabbak pedig Tokajba és Sárospatakra** mennek. Encsen működik az Aba Sámuel Szakiskola, ahol a tanulók 95%-a roma származású, ide is többen járnak a kistérségből.

7.4 Egyéb szolgáltatások

A kistérség településeire alapvetően az jellemző, hogy helyben a humán szolgáltatások nem vagy csak igen korlátozottan léteznek. A szolgáltatások hiánya jelentősen rontja az egyes településeken élő hátrányos helyzetű családok, gyerekek esélyét arra, hogy kitörjenek helyzetükből, illetve oldják elszigeteltségüket.

A gyerekek számára a **kulturális, közösségi szolgáltatások, programok** nagyon korlátozottan hozzáférhetőek. Ezen szolgáltatások egy kisebb részét az iskola illetve óvoda adja (pl. családokkal közös rendezvények) az érintett családok számára azokon településeken, ahol vannak ilyen intézmények. A helyzet tehát ott a súlyosabb, ahol még oktatási intézmények sincsenek. A települések többségében van művelődési ház, de nagy részük nem funkcionál, helyi jegyzők indoklása szerint azért, mert rossz fizikai állapotban vannak. A jegyzői információk szerint 11 db közművelődési intézmény van a kistérség 11 db településén. Ezek között szerepelnek az Integrált Községi és Szolgáltató Terek (IKSZT-k) is. A kistérségben összesen 10 település pályázott IKSZT megvalósítására, de ebből csak 6 db jött létre, vagy fog elkészülni a közel jövőben. Összességében közösségi funkcióval bíró terek működnek a két városban és a nagyobb települések többségében (Hidasnémeti, Vizsoly), de párkisebb településen is. Ideiglenesen a vizsolyi faluházba költözött be az óvoda, amíg annak épületét felújítják. Nem működik közművelődési intézmény viszont Vilmányban, itt a református egyház hozott létre egy közösségi házat. A vilmányi közösségi házra és a hidasnémeti művelődési házra is jellemző, hogy intenzív közösségi munkát is végeznek annak érdekében, hogy a helyi embereket aktivizálják és működő helyi közösségeket hozzanak létre.

A kistérség összes településén elérhető a **könyvtári szolgáltatás**. Egy program során a kistérség északi és déli részén is létrehoztak egy-egy központot, **Abaújszántót és Hidasnémetit**, melyek mint gesztor települések biztosítják a többi településen a könyvtári szolgáltatást. **A településeken pedig mindenütt kialakítottak egy helyet, legalább „egy kis sarkot”, ahol a „mozgó könyvtár” szolgáltatás megvalósul.** Ez azt jelenti, hogy a kisebb településeknek nem kellett engedély a könyvtárra, hiszen a gesztor rendelkezett vele. Ennek keretében pl. jól működik a könyvtár Boldogkőújfalun, egyben közösségi funkciót is betölt a gyermekek számára, akik tudnak számítógépezni, internetezni is a

könyvtárban, de a hangsúly inkább a gyerekekkel való beszélgetéseken, emberi kapcsolatok építésén van.

Szintén a közösségi és szabadidős tevékenységekhez tartoznak **a sportolási lehetőségek**. Sportpályák (ide számítva a helyi foci pályákat is) viszonylag nagyobb számban vannak a kistérségben, összesen 15 db 11 településen (5 van Abaújszántón), de **uszoda csak egy van** és a régebben működő két strand (Abaújszántó, Telkibánya) is mára már bezárt. A gyerekek **a gönci uszodába járnak rendszeresen úszni az iskolákból, ahová kistérségi buszokkal szállítják őket.**

Okmányiroda csak Göncben működik, **postahivatal** viszont 10 településen van, de a szolgáltatás minden településre eljut „A posta házhoz megy” mobil szolgáltatás révén. **Gyógyszertár** három településen, a két városban és Vízsolymon van, ugyanakkor van egy fiók gyógyszertár Hidasnémetiben, a gönci gyógyszerész heti kétszer „rendel” itt (nincs saját, állandó patikus), míg Abaújszántón heti egyszer. **Bankfiók** összesen 6 db van, a két városban összesen 3, a gönci takarékszövetkezet fiókja pedig Abaújszántón heti egyszer van nyitva, ezenkívül még Hidasnémetiben és Telkibányán van bankfiók. 3 ruha- és 3 iparcikkbolt van jelenleg a kistérségben. **Élelmiszerbolt** ennél jóval több, összesen 38 db, a városokban és a nagyobb településeken több is működik. Csak a legkisebb településeken nincsen állandó bolt (Arka, Baskó, Pányok, Sima, Zsujta). Viszont a mozgó élelmiszer bolt mindenhol eljut és szinte minden településen van mozgó zöldséges, műanyag és apró cikk árus.

19. táblázat A településeken elérhető szolgáltatások Forrás: Kistérségi adatszolgáltatás

	Okmányiroda	Posta	Benzin kút	Bank fiók	Piac	Ruha bolt	Iparcikk bolt	Gyógyszertár	könyvtár	Mozi	Közművelődési intézmény	sportpálya	Uszoda	Strand	Élelmiszer Bolt
Abaújszász		1	1	2	1	2	1	1	1	1	1	5			5
Abaújvár				1											1
Arka															
Baskó												1			
Boldogkőújfalú		1									1				2
Boldogkővára		1									1	1			3
Fonyó											1				1
Gönc	1	1	1	1	1	1	1	1	1		1	1	1		3
Göncruszka		1										1			3
Hejce															1
Hernádcece															1
Hernádszurdok															1
Hidasnémeti		1		1			1		1	1	1	1			1
Kéked											1	1			2
Korlát												1			1
Mogyoróska															1
Pányok									1		1				1
Regéc															
Sima															
Telkibánya		1		1							1	1			3
Tornyosnémeti		1							1		1	1			1
Vilmány		1													3
Vízsolymás		1						1			1	1			4
Zsujta															
Kistérség összesen	1	10	2	6	2	3	3	3	5	2	11	15	1	0	38

7.5 Szolgáltatások összekapcsolása, szinergiája

A gyerekszegénység elleni küzdelem alapvető feltétele a gyermekeket és családjaikat célzó szolgáltatások szoros együttműködése. Ennek egyik pillére a gyermekjóléti szolgálat által működtetett **jelzőrendszer**. A kistérségben az egyes ágazatok közötti kapcsolatok kialakultak, a védőnők, oktatási intézmények, családsegítő, nevelési tanácsadó, házi orvosok, rendőrség stb. között. A gyermek veszélyeztetettsége esetén a jelzések megtörténnek vagy a gyermekjóléti szolgálat felé, vagy súlyos elhanyagolás, veszélyeztetés esetén a hatóságok felé. A gyermekjóléti szolgálatnak a gyámhivatallal és a jegyzői gyámhatóságok munkatársaival szoros kapcsolata van, a szakellátás szereplőivel viszont intenzívebb kapcsolat kialakítására lenne szükség. A **gyermekjóléti szolgálat ún. szakmaközi megbeszéléseket szervez rendszeresen 6 településen** (ahol az önkormányzati iskolák vannak, kivéve Telkibányát). Ezek a megbeszélések a **leghatékonyabban Vizsolyon** működnek, itt a tavalyi év során hatszor rendezték meg, és széles körben részt vettek rajta az intézmények képviselői és a civil szervezetek is. A gyermekjóléti szolgálat **pályázatot** készített a jelzőrendszerben részt vevők szorosabb együttműködésének kialakításának, az „**alapszolgáltatások funkcionális összekapcsolásának**” céljával (TÁMOP 5.4.9-11/1).

A hatékony beavatkozások és együttműködési formák kialakítását, a jelzőrendszer hatékony működését azonban akadályozza az **intézményrendszer túlzott leterheltsége, szűk kapacitásai, a kistérségben meglévő szakember és forrás hiány**. A pszichológus, fejlesztő pedagógus hiányát szinte mindegyik intézmény jelezte, de nagy szükség lenne hatékonyabb szűrésekre, felvilágosító és preventív programokra is és a jelenleginél szélesebb körben elérhető szenvedélybeteg ellátásra (ez utóbbi pl. pont a legproblémásabban településeken nem elérhető). Hiába történnek meg a jelzések, és az azt követő beavatkozások, ha **nem áll rendelkezésre hatékony eszközrendszer arra, hogy ezek a beavatkozások, komplex módon és megfelelő intenzitással valósuljanak meg** (jelzett szakszolgáltatások elérése, intenzív családsegítés, egyéni és csoportos terápiák stb.).

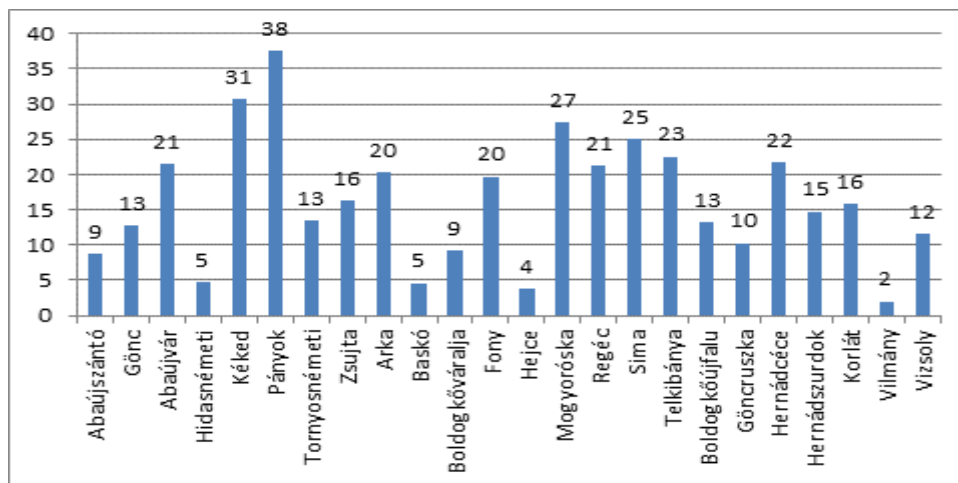
A **civil szférával való együttműködés** jelei már megjelentek a kistérségben, de ez a terület további fejlesztésre szorul. A 2012 januárjában indult TESZE pályázat (részletesen lásd 14. fejezet) ennek megerősítését, illetve a helyi működő közösségek kialakítását célozza, elsődleges figyelemmel a mélyszegénységben élőkre. A gyerekek számára iskola után szabadidős és tanoda programot a Református Egyház működtet a térségben, de a Vilmányban lévő közösségi házzal és tanodával a vilmányi iskola pl. nem nagyon működik együtt.

8 Lakás, lakhatás

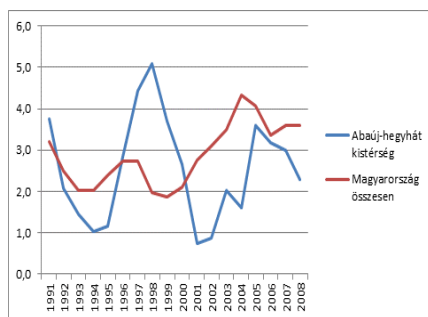
A **kistérség lakásállománya mennyiségileg** (a lakások számának és nagyságának a népességhez viszonyított aránya tekintetében) eléri az országos átlagot (2001. évi népszámlálás adatai alapján). A **lakások szobaszám szerinti összetétele gyakorlatilag megegyezik az országos átlaggal**, és a 100 főre jutó lakás és szobaszám tekintetében a kistérség még előnyösebb helyzetben is van. (Lásd 20. tábla.)

A lakások felszereltsége az infrastrukturális elmaradottsága miatt jelentős mértékű. A vízvezetékkel a lakások 63 %-a volt ellátva, fürdőszobával a lakások 65 %-a, gázzal a lakások 22 %-a, közcsatorna viszont egyáltalán nem létezett 2001-ben a térségben. **Lényegében a lakások 35 %-a nem rendelkezik az alapvető felszereltségekkel (pl. fürdőszoba).** A lakásállomány tekintetében nincsenek markáns különbségek a kistérség egyes településtípusai között, eltekintve a hálózati gázvezeték arányától, ami a városokban és a határmenti településekben kiépítettebb.

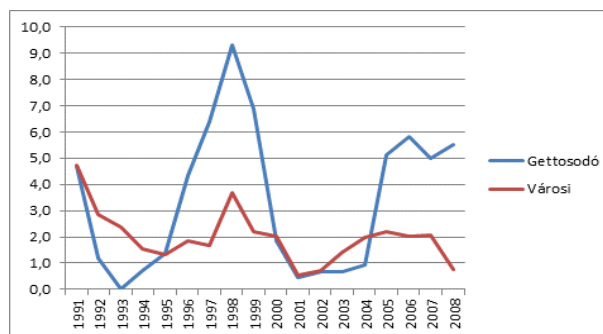
A lakásellátottság tehát sajátos módon tükrözi az általános trendeket, amelyek közül elsősorban az infrastruktúrafejlesztés elmaradottsága emelhető ki. Ugyanakkor a lakásépítési trendeket érdekes módon befolyásolta a lakáspolitikai, különösen a **lakástámogatások változásának hatásai érhetőek tetten a térségben.** A „szocpol” támogatás nagyságának megemelése 1994-ben (amikor egy 3 gyermekes családnak mai áron 10 millió Ft nagyságrendű támogatást nyújtottak) lényeges hatást gyakorolt a lakásépítések számára. Ennek az építési aktivitásnak az ellentmondásosságát kiemeli, hogy a térségből való elvándorlás következtében **az üres, nem lakott lakások száma jelentős mértékben növekedett a 90-es években.** A kistérség lakásállományának 12 %-a nem lakott, és különösen magas az üres lakások aránya az **üdülőközethez** tartozó településeken (Arka, Mogyoróska, Regéc, Sima, Telkibánya) és a **határmenti településeken** (Arka, Abaújvár, Kéked, Pányok) – ahol a lakások több mint egyötöde nem lakott. (Lásd 32. ábra) Ez a tény megerősíti, hogy turisztikai célra rendelkezésre áll egy kihasználatlan ingatlanállomány, ami azonban csak komoly tőkeberuházás révén lenne felhasználható.

32. ábra Üres, nem lakott lakások aránya, 2001 (Forrás: KSH)

33. ábra Az 1000 főre jutó lakásépítés az Abaúj-hegyköz kistérségben és Magyarországon, 1990-2008

34. ábra Az 1000 főre jutó lakásépítés a városokban és a gettosodó településeken Abaúj-hegyköz kistérségben, 1990-2008

A lakásépítés a térségben az elmúlt két évtized egészében valamelyest elmaradt az országos trendektől, de az elmaradás sokkal kisebb, mint amit a gazdasági hátrányok és a demográfiai folyamatok alapján várhattunk volna. Ennek az oka a korábban említett "szocpolos" lakásépítés. 1996 és 2000 között a lakásépítés a kistérségben elérte 4 lakás/ezer fő nagyságrendet, amit országosan csak a lakáshitel támogatási program (2000-2004) végén volt jellemző. (Lásd 33. ábra)

A lakásépítési "boom" a gettosodó településeken jelentkezett (lásd 34. ábra), ahol a "szocpol"-os lakásépítés gyerekszámhoz kötött támogatásaihoz sok cigány család (melyeknél a gyerekek száma jóval magasabb, mint a nem-roma családoknál) jutott hozzá, de ez tipikus esetben csak rövidebb ideig segítette lakhatási körülményeik „javulását”. Az interjúkból és helyszíni bejárásokból kiderül, hogy a szocpolos lakásépítések jelentős része spekulatív jelleggel történt, illetve nagyon rossz minőségben készült el. A lakások nagy arányban mára üresen állnak: vagy be sem lettek fejezve, vagy lakhatatlanná váltak.

A mai lakáspiacon a "szocpolos" lakások ára 1 millió Ft alatt van, ami jól jelzi a lakástámogatási politika ellentmondásosságát.

A lakásállomány mennyisége és minősége szempontjából a kistérség komoly hátrányokkal rendelkezik. Egyértelmű a gettósodó települések lemaradása, ami elsősorban a lakások komfort fokozatában jelenik meg, illetve a telepi körülmények között élő családok túlszűfolt lakáshelyzetében. A statisztika nem tudja követni az egyéb minőségi mutatókat, mint a lakások minősége, szigetelés, a belső berendezések, stb. Tény, hogy 2001 és 2010 között sok településen javult a lakások közművel való ellátottsága, de a települések közötti különbség a gázzal, vízzel való ellátottság tekintetében és a komfort nélküli lakások arányában, növekedett.

Nincsenek adataink, de a helyzetfelmérés kvalitatív adatai azt mutatják, hogy a **mélyszegénység következtében felhalmozódott hátralékok miatti közszolgáltatás kikapcsolás** (víz, áram stb.) az egyik legfontosabb tényező az állomány leromlásában és az érintett családok lakhatási minőségének drasztikus csökkenésében.

20. táblázat A lakásállomány összetétele 2001-ben (KSH Népszámlálás)

	1 szobás lakások aránya	2 szobás lakások aránya	3 és több szobás lakások aránya	1 főre jutó lakásalapterület (m ²)	Vízvezetékekkel ellátott lakások aránya	Fürdőszobával ellátott lakások aránya	Hálózat i gázzal ellátott lakások aránya	Száz lakásra jutó népesség összege	Száz szobára jutó népesség összege
Abaújszántó	11%	38%	51%	32	76%	72%	23%	277	104
Gönc	12%	44%	44%	33	73%	70%	26%	258	106
Abaújvár	19%	55%	25%	33	45%	52%	34%	202	96
Hidasnémeti	7%	39%	53%	28	70%	73%	44%	279	105
Kéked	16%	52%	31%	41	64%	78%	25%	193	88
Pányok	14%	60%	26%	58	51%	55%	35%	181	85
Tornyosnémeti	18%	44%	38%	32	55%	53%	20%	239	106
Zsujta	3%	51%	45%	33	60%	60%	32%	237	93
Arka	20%	54%	25%	42	36%	41%	22%	215	102
Baskó	9%	45%	46%	32	65%	72%	0%	210	83
Boldogkőváralja	7%	35%	57%	30	76%	74%	24%	274	96
Fony	15%	47%	38%	35	48%	50%	0%	182	74
Hejce	13%	49%	38%	30	69%	58%	0%	263	108
Mogyoróská	6%	65%	29%	52	63%	63%	0%	166	74
Regéc	15%	67%	18%	49	7%	66%	0%	146	70
Sima	6%	44%	50%	55	75%	81%	0%	119	48
Telkibánya	10%	47%	42%	39	76%	75%	30%	213	88
Boldogkőújfal	9%	27%	64%	26	71%	67%	21%	264	96
Göncruszka	11%	50%	39%	35	53%	56%	33%	224	96
Hernádcece	6%	74%	20%	29	28%	42%	0%	208	94
Hernádszurdok	5%	52%	42%	34	45%	52%	19%	263	106
Korlát	19%	49%	32%	31	42%	51%	1%	260	119
Vilmány	7%	49%	43%	23	38%	58%	12%	328	134
Vizsoly	10%	42%	48%	28	47%	56%	19%	271	105
	11%	44%	45%	32	63%	65%	22%	254	102
Városi	11%	41%	48%	32	75%	71%	24%	269	105
Határmenti	13%	46%	41%	32	60%	64%	33%	239	100
Üdülő	11%	45%	44%	35	65%	67%	15%	225	88
Gettosodó	10%	47%	43%	28	47%	56%	17%	269	110
Abaúj-Hegyközi kistérség összesen	11%	44%	45%	32	63%	65%	22%	254	102
Magyarország	12%	40%	48%		91%	89%	70%	251	98

Forrás: KSH Népszámlálás, 2001

21. táblázat Lakások ellátottsága a jegyzői kérdőívek alapján

	Lakott lakások száma	vezetékes vízzel ellátott lakások aránya (%)	csatornával ellátott lakások aránya (%)	vezetékes gázzal ellátott lakások aránya (%)	komfort nélküli lakások aránya (%)
Abaújszántó	1166	100%	60%	80%	15%
Gönc	810	92%	7%	80%	10%
Város	1976	97%	38%	92%	13%
Abaújvár	121	100%	20%	60%	30%
Hidasnémeti	411	98%	45%	60%	5%
Kéked	95	80%	80%	25%	20%
Pányok	50	100%	100%	100%	20%
Tornyosnémeti	233	73%	20%	45%	27%
Zsujta	72	100%	100%	100%	10%
Határmenti települések	982	91%	46%	63%	16%
Arka	47	60%		30%	0%
Baskó	104	90%	0%	0%	50%
Boldogkőváralja	378	75%	0%	38%	5%
Fony	163	70%	0%	0%	30%
Hejce	n.a	n.a	n.a.	n.a.	n.a
Mogyoróska	45	100%	n.a.	n.a.	n.a
Regéc	48	100%	n.a.	n.a.	5%
Sima	12	90%	n.a.	n.a.	10%
Telkibánya	254	90%	90%	75%	6%
Üdülőkörzeti települések	1154	74%	20%	39%	12%
Boldogkőújfalu	183	87%		39%	15%
Göncruszka	280	100%	0%	100%	40%
Hernádcéce	94	64%	0%	0%	30%
Hernádszurdok	81	58%	12%	30%	10%
Korlát	117	74%	0%	4%	26%
Vilmány	397	97%	0%	50%	40%
Vizsoly	298	71%	0%	38%	28%
Gettósodó települések	1450	85%	1%	18%	31%
Abaúj-Hegyközi kistérség összesen	5562	88%	26%	64%	18%

Forrás: jegyzői adatszolgáltatás

9 Egészségügyi helyzet

A kistérségben a mélyszegénységben élőknek és a szélsőségesen rossz lakáskörülményekkel rendelkezőknek a legrosszabb az egészségügyi helyzete. A védőnővel készült interjúk, illetve a Máltai Szeretetszolgálat által szervezett egészségügyi szűrések nyomán készült orvosi összefoglaló⁷ is kiemeli, hogy nyilvánvaló vált, hogy **a legrászorultabb családok, gyerekek és felnőttek nem jutnak hozzá megfelelő egészségügyi ellátáshoz**. Ez annak ellenére igaz, hogy mint azt a 7.2.2 fejezetben bemutattuk, a házi orvosi szolgáltatáshoz való hozzáférés jól szervezett, vagy helyben, vagy falubusszal biztosított annak elérése. Hiányoznak, illetve nehezen hozzáférhetők a rendszeres **szűrések** mind a gyermekek, mind a felnőttek számára. **A szükséges vizsgálatokra, szakvizsgálatokra nem mennek el**, elsősorban a drága közlekedés miatt. Ha el is jutnak az orvosi vizsgálatra, a szükséges gyógyszereket nem tudják kiváltani, így a feltárt betegségek kezelése sem történik meg. A családok általában egyáltalán nem rendelkeznek egészségtudatossággal, ami a gyermekek étkezését, egészség szemléletét is már egészen kicsi kortól negatívan befolyásolja.

A **korai gyermekvállalás** teljesen általánossá vált a mélyszegénységben élő roma családok körében. A védőnők elmondása szerint nagyon sok 17 éves lánynak már van gyereke, és huszonéves korukra sokuknak már 3-4 gyereke is van. A nők egy része sterilizáltatja magát pár gyerek után, bár ennek is magas a költsége, hiszen háromszor kell bemenni a miskolci kórházba, de a fogamzásgátlás költségeit nem tudják megfizetni.

A vizsolyi védőnő az alábbiak szerint írta le a **mélyszegénységben, telepi körülmények között élő kismamákat**: „A terhességek gyakran gondozatlanok, a kismamák nem járnak el a szükséges vizsgálatokra. A lányok terhességkor/szüléskor találkoznak először nőgyógyással. Bár van már nőgyógyászati rendelés Göncön, oda Vizsolyról (csak úgy, mint több más településről) nagyon körülményes eljutni. A legtöbb kismama Miskolcon szül, viszont szülés után jellemzően nem mennek vissza vizsgálatokra. Sok gyerek kórosan kis súllyal születik, mert az anyukák a terhesség alatt nem esznek megfelelően és sokat dohányoznak”. Hidasnémetiből a gönci szakrendelések könnyebben elérhetőek, éppen ezért innen gyakrabban járnak még a hátrányosabb helyzetű anyukák is nőgyógyászati vizsgálatra. Itt az a probléma merül fel, hogy ritkán van rendelés, és rövid ideig tart. A jobb társadalmi összetételére és az ott élő hátrányos helyzetű családok viszonylag jobb körülményeire is utalhat, hogy Hidasnémetiben a gyerekek születési súlyát általában normálisnak tartotta a védőnő.

Sok anyuka rövid ideig szoptat, főként a fiataloknál fordul ez elő. A gyerekeket inkább tápszerrel etetik, de nem mindig tudják kiváltani a tápszert sem (ilyenkor „szereznek valahogyan”). A gyerekek helytelen táplálása, illetve táplálkozása súlyos probléma, emiatt **sok az alultáplált, illetve a kórosan túlsúlyos gyerek**. Sok gyereknél megjelent a **gyerekkori, tinédzserkori magas vérnyomás**, amely egyértelműen az egészségtelen táplálkozás (energia- és üdítőitalok, magas zsírtartalmú ételek) eredménye. Szintén ezen okok miatt, az átlagosnál sokkal magasabb volt a **magas vércukorszinttel** rendelkező gyerekek aránya. **A gyerekek nem vesznek részt rendszeresen szűrővizsgálatokon:**

⁷ A Magyar Máltai Szeretetszolgálat Nemzetközi Missziós Orvos Csoportja 2011- 2012-ben végzett/végez egészségügyi szűrővizsgálatok az érintett kistérségekben, így az Abaúj-Hegyközi kistérségben is. A vizsgálatokat az orvoscsoport vezetője, Dr. Szalai László vezette, a vizsgálatokról készült összefoglalót is ő készítette.

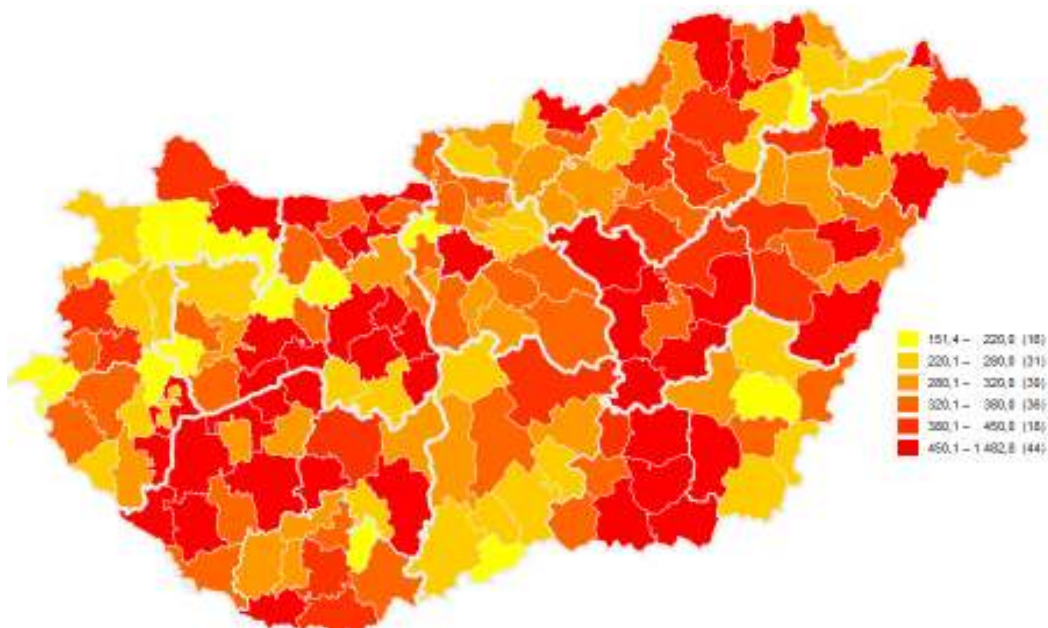
fogászati, szemészeti és hallásvizsgálatokra az óvodák és iskolák szerint is nagy szükség lenne, ami pedig a kötelező iskola-egészségügyi ellátás része lenne.

A rossz lakáskörülményekkel, a mosakodási és mosási lehetőségeknek szinte teljes hiányával függnek össze a szélsőségesen **rossz higiéniai körülmények**, melyek többször vezetnek a tetű, rüh problémák megjelenéséhez. Ezek kezeletlensége súlyos bőrfertőzéseket is okozhat. A Máltai Szeretetszolgálat által végzett szűrés rávilágított arra is, hogy a gyermekeknek rossz állapotban vannak a fogaik, napi fogmosás nem ismert számukra, a helytelen étkezés, magas cukor, szénhidrát bevitel viszont a fogak gyors romlásához vezet. **A gyerekek többsége még nem járt fogorvosnál.** Hasonló a helyzet a szemészeti szűrésnél is. A legtöbb látási problémával rendelkező **gyermeknek nincs szemüvege.** Ezt szintén a Málta által végzett szűrővizsgálat mutatta meg (a vizsgálat keretében egyébként a gyerekek szemüveghez is hozzájutottak térítésmentesen.)

Az iskolai kérdőívek csak alacsony százalékban (2-4%) jelezték azt, hogy a gyerekek alkoholt, fogyasztanak, vagy dohányoznának (ez kicsit magasabb arányt mutatott). A védőnői kérdőívek ennél már magasabb arányt mutattak, de a drogfogyasztást ők sem jelölték meg magas arányban. Ehhez képest a Máltás vizsgálatok során az **alkohol és drogok korai és heti rendszerességgel történő használatáról** számoltak be a fiatalok.

10 Közbiztonság

Az országos bűnelkövetési statisztikai adatokat tekintve az Abaúj-hegyközi kistérség **nem tekinthető bűnelkövetéssel jelentősen fertőzött területnek.** Sőt, országos összehasonlításban a második legkedvezőbb kategóriába tartozik: 220-280 db bűncselekmény közé jutó esetszám jut 10 ezer lakosra, míg a legmagasabb kategória 450 db feletti bűncselekmény.

35. ábra 10 ezer főre jutó regisztrált bűncselekménye száma, 2010, Forrás: KSH

Az Abaúj-Hegyközi kistérség az Encsi Rendőrkapitánysághoz tartozik az Encsi és a Szikszói kistérséggel együtt. A rendőrkapitányság jelentése szerint akárcsak a megye egészében a kapitányság illetékességi területén (tehát a három kistérség 80 településén együttesen) csökkent a regisztrált bűncselekmények száma, a 2010-es 2747-ről 1894-re 2011-ben. A **bűncselekmények elkövetésének helye szerinti területi megoszlását** tekintve a kapitányság három várost, Encset, Göncöt és Szikszót, illetve 5 kistelepülést (Krasznokvajda, Tornyosnémeti, Vilmány, Göncruszka és Aszaló), emelt ki, mint a regisztrált bűnelkövetésekben leginkább érintett településeket. A **8 kiemelt település fele, vagyis 4 az Abaúj-Hegyközi kistérségben helyezkedik el.**

A kapitányság 2010 és 2011 éves adatokat elemezve kiemelte, hogy a vagyonelleni bűncselekmények csökkentek, de ezen belül a lopás, betöréses lopás és rablás elkövetés számai növekedtek a három kistérségben. Továbbá jelentősen nőtt a házasság, család, ifjúság, nemi erkölcs elleni bűncselekmények száma, 29-ről 56-ra. A jelentős számban ismertté vált kiskorú veszélyeztetések száma is nagymértékben megugrott (10-ről 47-re). (Arra nem rendelkezünk adattal, hogy ezek közül mennyi történt az Abaúj-Hegyközi kistérségben.)

A **gyermek- és fiatalkorú szabálysértést elkövetők száma** a tett színhelye szerint ismert kistérségi és település szinten is a 2010. és 2011. évekre. 2010-ben a kistérségben összesen 1 fő gyerekkorú követett el szabálysértést, 2011-ben ez 4 főre nőtt. A fiatalkorú elkövetők száma ennél már sokkal nagyobb, 16 és 24 fő a vizsgált években. Az elkövetések helyszínét tekintve, Abaújszántó a legtöbb elkövetéssel rendelkező település, de Vilmány, Göncruszka és Hidasnémeti is erőteljesebben érintett a problémában. (Az alábbi táblában jelzésként a feltüntetettük az adott településen élő 15-17 évesek számát, az adatok a tett színhelye szerinti szabálysértéseket mutatják, nem a bűnelkövető lakóhelyét.)

22. táblázat A gyermek- és fiatalkorú elkövetők száma a tett színhelye szerinti településbontásban

Település	2010.		2011.		15-17 évesek száma, 2010
	gyerekkorú elkövetők (fő)	fiatalkorú elkövetők (fő)	gyerekkorú elkövetők (fő)	fiatalkorú elkövetők (fő)	
Abaújszántó	1	7		9	127
Abaújvár		1			13
Boldogkőújfalú				2	30
Gönc		1		2	94
Göncruszka		4		2	32
Hernádszurdok				1	6
Hidasnémeti		1		2	51
Kéked				3	8
Telkibánya		1			27
Tornyosnémeti		1			20
Vilmány			4	2	83
Vizsoly				1	50
összesen	1	16	4	24	-

Forrás: Országos Rendőr Főkapitányság

Az interjúk szerint a leggyakoribb bűnelkövetések a lopáshoz és az uzorához kapcsolódnak. A lopások elsősorban falopásokat jelentenek, annak érdekében, hogy fűteni tudjanak a családok. A

falopás miatt sok emberre róttak ki 20-30 ezer Ft-os bírságot, amelyeket azután a segélyekből vonnak le.

Az uzorát (Hidasnémeti, Vilmány, Hernádcéce) nehéz bizonyítani. Itt is az a tapasztalat, mint máshol, csak akkor indul eljárás, ha vallanak a sértettek.

A hernádcécei polgármester így összegezte a helyzetet: „A falopás minden télen probléma. Emellett jellemző probléma, hogy a gyerekeknek nincs hová bemenniük az iskola után, vagy nyáron, amikor nincs iskola. Csellengnek. Haláleseteket előzhetnénk meg, ha lenne pénzünk összefogni őket és foglalkozni velük. (...) Sok gyermek nő úgy fel, hogy nincs előtte jó példa, ezért nekünk kellene hozni eléjük valamit.”

11 A gyerekes családok szegénységi kockázata, helyzete

A **szegénységi kockázati indexszel**⁸ elemezzük az egyes települések helyzetét, abból a szempontból, hogy az ott élő lakosság milyen mértékben van kitéve a szegénnyé válásnak. A szegénységi kockázati kód 1-10-ig tartó skálán mozog, az 1-es jelenti a legkisebb, a 10-as érték a legnagyobb kockázatot. A kockázati index az alábbi mutatók felhasználásával lett kialakítva: fiatalodási index (kiskorúak aránya a legidősebbekhez képest), középfokú végzettségűek aránya a 18 évnél idősebbek körében, egy lakosra jutó havi jövedelem, foglalkoztatott nélküli háztartások aránya, munkanélküliségi arány, rendszeres gyermekvédelmi kedvezményben részesítettek aránya, illetve a korhatár alatti rokkantsági nyugdíjban részesülők aránya az összes nyugdíjazotthoz képest.

A **kistérség településeinek a szegénységi kockázati kódja 10-től 6-ig terjedő skálán** mozog. 10-es értéket kapott 7 település kapott, köztük Vilmány, Vizsoly és Boldogkőújfalu, mely települések az eddig vizsgált tényezők alapján is a legrosszabb helyzetű településekként jelentkeztek. Szintén a legrosszabb kategóriába került néhány kisebb település: Abaújvár, Fony Hernádcéce és Korlát. A **legrosszabb kategóriába tartozó 7 település**, a települések csaknem harmadát, **a kistérség teljes népességének pedig 27%-át jelenti**. 9-es érték 5 db településhez tartozik, míg 8-as kódot 9 db település kapott, köztük a kistérség két városa is. 7-es illetve 6-os kódot csak három kisebb település kapott. Mindez azt jelenti, hogy az **országos átlagnál magasabb szegénységi kategóriába tartozik az összes település**, illetve, hogy a **három legrosszabb kategóriába tartozó településen él a kistérség lakosságának 97%-a**.

⁸ A szegénységi kockázati indexet az MTA Regionális Kutatások Központja, Térségfejlesztési Kutatások Osztálya alakította ki, mely módszertan alapján az MTA GYEP számolta ki az itt megjelenített települési szintű adatokat (lásd Módszertan c. fejezet).

23. táblázat A kistérség településeinek szegénységi kockázati kódjai

Település	Állandó népesség, 2010	Szegénységi kockázati kód
Abaújvár	304	10
Boldogkőújfalú	572	10
Fony	388	10
Hernádcéce	213	10
Korlát	328	10
Vilmány	1472	10
Vizsoly	996	10
Boldogkőváralja	1039	9
Göncruszka	662	9
Kéked	244	9
Pányok	93	9
Tornyosnémeti	572	9
Abaújszántó	3231	8
Arka	105	8
Baskó	197	8
Gönc	2294	8
Hernádszurdok	217	8
Hidasnémeti	1162	8
Regéc	106	8
Telkibánya	685	8
Zsujta	189	8
Hejce	272	7
Sima	25	7
Mogyoróska	82	6

Forrás: MTA RKK alapján MTA GYEP

A családgondozók véleménye alapján az egyes ellátási körzetekben vannak **súlyosan problémás és kevésbé vagy szinte problémamentes települések** (legalábbis gyermekjólét, gyermekvédelmi szempontból). A súlyosan problémás települések elsősorban azok, melyek gettósodnak, illetve ahol nagyobb telep van. Ahol jelentősebb telep van, ott a helyzetet súlyosbítja, hogy a problémák koncentráltan jelentkeznek, az elszigetelődés a település többi részétől erőteljesen érvényesül.

A gettósodó településekre és a telepekre egyaránt jellemző az **elszigetelődés, a beszűkült kapcsolatrendszer**. Részben erre vezethető vissza a mára általános vált problémává, hogy a lányok egyre fiatalabban szülnék. Az interjúk szerint jelentős azon 18 év alatti lányok száma, akiknek már van legalább egy gyermeke (bár pontos adatok erre vonatkozóan nincsenek). A **nagyon fiatal szülőknek** gyakran hiányosak a szülői kompetenciáik, illetve nincsen önálló lakhatási lehetőségük. Előfordulnak extrém mértékben zsúfolt, több generáció által lakott lakások, melyek nem teszik lehetővé a gyerekek minimális lakhatási körülményeinek biztosítását, a fejlődésükhöz szükséges teret és eszközfelszereltséget. A **komfortnélküli lakások és a túlszűfolttség** következtében gyakoriak a problémás higiéniai körülmények, melyek több egészségügyi probléma forrásai is. A fürdés és a mosás nagy nehézséget jelent azoknak a családoknak a számára, ahol nincs vezetékes víz, fürdőszoba, illetve ahol kikapcsolták a szolgáltatásokat (víz és elektromos áram). De hasonló nehézséget jelent a főzés is, megfelelő főzőhelyiség/konyha, hely és felszerelés hiányában.

A **deprimált életkörülmények között élő kisgyerekek fejlődésbeli elmaradottságát az intézmények is érzékelik**, elsősorban az óvoda. Sok gyerek úgy megy óvodába, hogy nem rendelkezik alapvető

készségekkel, és a mindennapi élethez kapcsolódó tudásokkal. Leggyakrabban felhozott példa a mosakodás, WC használat, fogmosás ismeretének hiányai, de gyakran a beszéd és rajzoló készségek is elmaradást mutatnak. Az alapkészségek ilyen mértékű hiánya negatívan befolyásolja az iskolára való felkészülést is: az óvodában olyan alap dolgok megtanítására kell koncentrálniuk, mint a tisztálkodás, étkezés stb. és nincs idő arra, hogy az iskolára készítsék fel a gyerekeket.

A munkanélküliség **súlyos jövedelemhiányt** okoz a családoknál, ami már azt is jelenti, hogy nem tudnak megfelelő minőségű és mennyiségű élelmiszert venni. A szegény, mélyszegény családoknál ez gyakran éhezéshoz is vezet: az óvodák, iskolák tapasztalata, hogy sok gyerek csak az iskolában lakik jól.

A gyerekneveléssel kapcsolatos hiányos ismeretek, illetve az ingerszegény környezet is problémaként jelenik meg mind a szülő, mind a gyerekek szempontjából. Súlyosabb esetekben jellemző a családi konfliktusok eldurvulása, az alkohol problémák, a gyerekek nevelési nehézségei és az elhanyagolás. Ezek a tényezők jelennek meg leginkább a gyerekjóléti szolgáltatás gondozási eseteinél is, melyek a probléma mélyülésével védelembe vételhez, szélsőséges esetekben pedig a gyermek családból való kiemeléséhez vezetnek. A **pozitív példa és a jövőkép teljes hiánya** a gyerekeket is már fiatalon deviáns életvitel felé terelik, sok az intézmények által kezelhetetlennek tartott gyerek, és sok a csellengő. A negatív minták és a perspektíva hiánya nagyban hozzájárul ahhoz, hogy az **alulképzettség a fiatal generációknál folyamatosan újratermelődik**, legtöbbször csak az általános iskolát végzik el, a középiskolát már a szakma megszerzése nélkül hagyják el. Ez később a munkaerőpiaci és jövedelemszerzési lehetőségeiket is erőteljesen korlátozza. Az iskolák is az egyik legmarkánsabb problémának jelölték meg, nagyon nehéz úgy ösztönözni a gyerekeket a tanulásra, hogy nem tudnak igazi alternatívákat felmutatni számukra.

Sok, a legalábbis időlegesen apa nélkül élő család. Az interjúk alapján ez részben arra vezethető vissza, hogy a férfiak bebörtönzés miatt vannak távol a családtól. A **bűnözés leginkább a megélhetési nehézségekkel kapcsolatos lopásokat** jelent. Egyik leggyakoribb a falopás, ezért télen sok eljárás indul (pl. Vizsolyon).

Általános tapasztalat, hogy a **mélyszegénységben élő családok**, különösen a telepi körülmények között élők nehezen mozdulnak ki a szűk lakókörnyezetükből, és **nehéz őket aktivizálni**. Ezt mutatja a vizsolyi példa is, mikor a családsegítő irodáját, mely a telep közelében volt, attól messzebb helyezték el, oda a családok már kevésbé mentek el. Hasonló tapasztalatok voltak a „Minden gyerek lakjon jól programmal” kapcsolatban is. A passzivitásba süllyedt családok ebben nem vettek részt, de a települési önkormányzatok egy része is, részben erőforrás problémák miatt, nehezen menedzseli a programot. Az önkormányzatra nagy terhet ró a sok mélyszegénységben élő család, több polgármester úgy érzi, hogy eszköztelenek problémáik kezelésére, enyhítésére. „Mindenki a hivatalba megy panaszkodni, ezt a stresszt nehezen lehet bírni. A gyerekek hátrányai csak nőnek és kénytelen az önkormányzat mindent támogatni, mert a szülőknek már semmire nincs pénzük. Ingyen esznek, tornacipőt, fehér pólót és ingyen könyvet kapnak a gyerekek a vizsolyi iskolában. Az önkormányzat nem tudja meddig képes biztosítani ezeket a gyerekeknek.” – fogalmazott a vizsolyi polgármester.

Az intézményrendszer munkatársai egyértelműen **Vilmányt és Vizsolyt** nevezték meg a legproblémásabb településeknek. Az itteni **telepeken a legrosszabbak a lakáskörülmények**, a telepeken élők társadalmi elszigeteltsége nagyon előrehaladott, itt jelentkezik legintenzívebben a

már említett devianciák is, és a gyermekek veszélyeztetettsége is ezeken a telepeken a legerősebb. A többi teleppel rendelkező településen ugyanezek a problémák megvannak, de nem ilyen nagyságrendben. Például Abaújszántón csak kb. 10 családot érzett igazán problémásnak a védőnő.

Mindemellett bizonyos településeken, bár sok a szegény család és a település maga is gettósodó településnek tekinthető, a családok körülményei rendezettebbek. Ilyen település pl. Göncruszka és Korlát is a helyi szakemberek (családsegítő, védőnő) szerint. A lakhatási körülmények ezeken a településeken valamivel jobbak, nincsen igazán nagy telep, a roma családok inkább a faluban elszórtan laknak.

12 Szegregátumok, gettósodott települések

A kistérségben a szegregálódási és etnikai gettósodási folyamatokat több adatforrásra támaszkodva elemezzük. Egyrészt a 2001-es népszámlálás település szintű szegregációs mutatóját, a 2010-es telep összeírás eredményeit és a jegyzői adatszolgáltatás adatait vizsgáljuk.

A **2001-es népszámlálás település szintű szegregációs mutatója** (15-59 éveseken belül a legfeljebb általános iskolai végzettséggel és rendszeres munkajövedelemmel nem rendelkezők aránya) alapján a szegregációval veszélyeztetett (mutató értéke 40-49% között) települések száma 6 db, a már előrehaladott szegregációs folyamattal sújtott települések (a mutató értéke 50% illetve a feletti) száma pedig 5 db, tehát a **kistérség településeinek 46%-a érintett a települési szintű szegregálódási folyamatok problémájában.**

24. táblázat A 2001-es Népszámlálás település szintű szegregációs mutatói

Szegregációs mutató értéke	Települések nevei
30% alatt	Sima, Mogyoróska, Hidasnémeti, Regéc, Pányok, Abaújszántó
30,0%– 39,9%	Gönc, Hejce, Telkibánya, Hernádszurdok, Tornyosnémeti, Kéked, Göncruszka
40,0% - 49,9%	Baskó, Arka, Zsujta, Boldogkőváralja, Vizsoly, Fony
50% és a felett	Abaújvár, Hernádcéce, Boldogkőújfalu, Korlát, Vilmány

Forrás: KSH, 2001

A telepekre vonatkozóan az NFÜ LHH Programirodájának megrendelésére készült **2010-es telepösszeírás** (Domokos, 2010) szolgált adatokat a kistérség településeire. Ennek alapján a kistérségben összesen 11 telep található 10 településen. A telepek méret szerint eltérő nagyságúak, 5 db alatti épülettel rendelkezik 3 telep, 5-15 épülettel szintén 3 telep, 25-50 épülettel pedig 5 telep. **A legnagyobb telepek Abaújszántón, Hidasnémetin, Korláton, Vilmányban és Vizsolyban vannak.** Továbbá két közepes méretű (5-15 db ház) található **Boldogkőújfalun.**

25. táblázat 2010-es telepösszeírás által kimutatott telepek

Település neve/telep sorszáma	Lakosság szám Település	Lakosság szám telepen	házak száma	házak db	épület típusa	víz	út	közvilágítás	Tömegközlekedés	Telep elhelyezkedése
Abaújszántó	3123	110	25-50	31	vegyes	közkifolyó	pormentes	van	1 km-n belül	Település széle
Abaújvár	217	45-75	5-15		szocpolsor	vezetékes	pormentes	van	1 km-n belül	Település széle
Boldogkőújfalú (1)	540	5-45	5-15		szocpolsor	vezetékes	pormentes	van	1 km-n belül	Település széle
Boldogkőújfalú (2)	540	5-45	5-15		szocpolsor	vezetékes	pormentes	van	1 km-n belül	Település széle
Fony	368	5-45	5 alatt		szocpolsor	közkifolyó	nem pormentes	van	1 km-n belül	Település széle
Göncruszka	632	5-45	5 alatt		családi/parasztház	közkifolyó	pormentes	van	1 km-n belül	Település középpontja
Hidasnémeti	1099	5-45	25-50	29	cs-lakások	közkifolyó	pormentes	van	1 km-n belül	Település széle
Korlát	294	45-75	25-50	30	cs-lakások	közkifolyó	pormentes	van	1 km-n belül	Település középpontja
Vilmány	1391	350	25-50	50	szocpolsor	vezetékes	pormentes	van	1 km-n belül	Település széle
Vizsoly	845	150	25-50	32	szocpolsor	közkifolyó	pormentes	van	1 km-n belül	Település széle
Zsujta	169	5-45	5 alatt		cs-lakások	közkifolyó	pormentes	van	2 km-nél távolabb	Település középpontja

Forrás: NFÜ, 2010

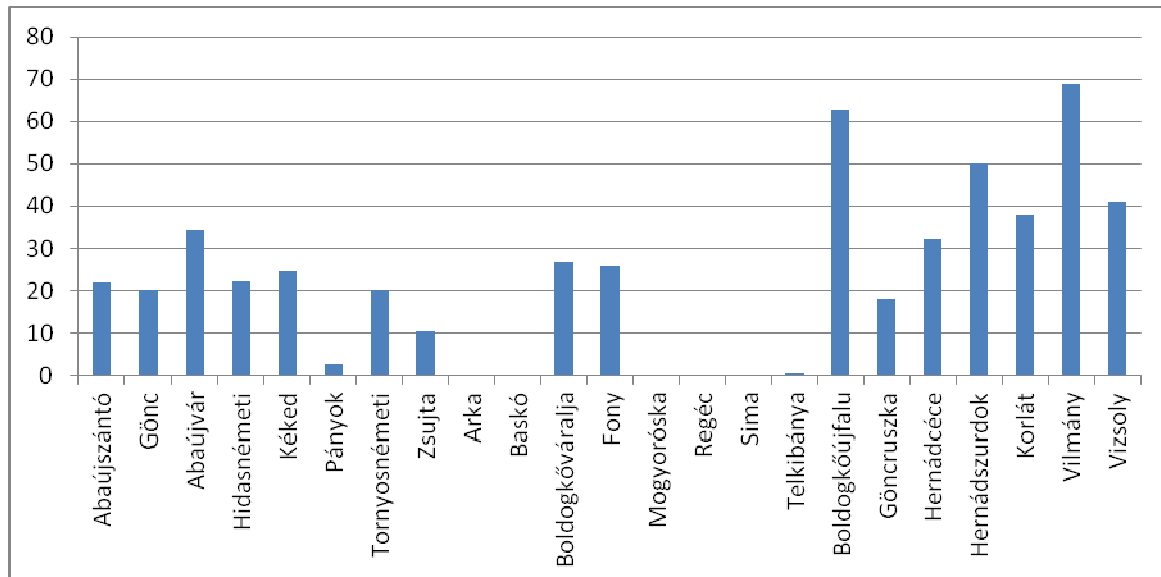
A jelen helyzetfelmérés keretében történő **jegyzői adatszolgáltatás** is tartalmazta a telepek megjelölését a településeken. A jegyzők összesen **5 telepet neveztek meg**, négy településen: Vilmányban, Vizsolyban és Hidasnémetiben egyet-egyet, Abaújszántón 2 db-ot. Legnagyobb telepek a jegyzői adatszolgáltatás alapján is Vilmányban és Vizsolyban vannak 500, illetve majd 400 fős lakossággal és teljes mértékben romák által lakott. Hidasnémetiben a telep közepes méretű (és szintén teljes mértékben roma családok által lakott), de a környező utcákban is magas a roma családok száma/aránya (helyi becslés szerint a lakosság majd fele), tehát a telep egy gettósodó településrészben helyezkedik el. Abaújszántón a megjelölt nagyobbik telep (Cekeháza) szintén magas lakosságsszámmal rendelkezik (212 fő), melynek nagy része roma családok által lakott.

26. táblázat Telepek a kistérségben és jellemzőik a jegyzői adatszolgáltatás alapján, 2012

	családok száma	személyek száma	0-17 évesek száma	víz	csatorna	gáz	tömegközlekedés 1 km-n belül
Abaújszántó (1)	70	212	66	van	van	van	van
Abaújszántó (2)	30	69	52	van	van	van	-
Hidasnémeti	22	74	31	-	-	-	van
Vilmány	150	500	300	van			van
Vizsoly	130	370	217	van		van	van

Forrás: jegyzői adatlapok

A **jegyzői adatszolgáltatás** továbbá arra is vonatkozott, hogy becslésük alapján a településen mekkora a cigány/roma népesség száma. Ennek alapján két olyan település van, **Vilmány és Boldogkőújfalu**, ahol a lakosság több mint fele cigány származású. **Hernádszurdokon** a lakosság fele, **Vizsolyon** és **Korlát**on a lakosság kb. 40%-a, **Abaújváron** és **Hernádcécén** pedig kb. a lakosság egyharmada roma, a két városban pedig ez arány 20% körül van. Ugyanakkor Hidasnémetiben, Boldogkőváralján, Tornyosnémetiben, Fonyban és Kékeden is jelentős, 20-30% közötti a cigány népesség aránya.

36. ábra Az egyes településeken élő roma népesség aránya a jegyzői adatszolgáltatás alapján,
 Forrás: Jegyzői adatlapok

A különböző adatforrásokból származó adatok egybevetése azt mutatja, hogy általában ott, **ahol jelentős nagyságú telep van, ott a cigány népesség aránya is magas** a településen (a lakónépesség legalább egyharmada): Korlát, Vilmány, Vizsoly, Boldogkőújfalu. Kivétel az alól Abaújszántó és Hidasnémeti, ahol van nagyobb telep, de a cigány népesség aránya „mindössze” 22 %, ugyanakkor a gyermekeken belül a roma származásúak aránya ezeken a településeken is megközelíti az 50%-ot és a települések egyes részein jelentős gettósodási folyamatok mennek végbe. Meg kell jegyezni azt is, hogy Göncön nincs egyértelműen telep, de a roma lakosság és a roma gyerekek arányát tekintve hasonló jellemzőkkel rendelkezik, mint Abaújszántó és Hidasnémeti. A város szakemberei pedig a településszintű gettósodási folyamatok felerősödéséről számolnak be.

Az **interjúkból** az derül ki, hogy a **cigány lakosság integráltsága a kistérség településein igen eltérő**: vannak olyan települések, ahol magas/jelentős a cigány lakosság aránya, még sincsenek jelentős feszültségek a roma és nem roma lakosság között. Az ellátó rendszer információi is megerősítik, hogy bár a családokat rossz szociális helyzet jellemzi, az élet és lakáskörülményeik viszonylag elfogadhatóak, vagy legalábbis nem végletesen rosszak. Az interjúk alapján négy település rajzolódik ki, ahol a **cigány lakosság jelentős szegregációjáról** beszélhetünk, mind térben, mind pedig társadalmilag: **Vilmány, Vizsoly, Korlát és Abaújszántó**. A legrosszabb telepek Vilmányban és Vizsolyban vannak, mindkét településen a telep ártérben helyezkedik el, mélyszegénység, uzsora, szocpolos építkezések, üres vagy félig lebontott szocpol házak jellemzik őket.

Ezzel szemben Boldogkőújfalun az interjúk szerint, a helyiek felfogásában nincs igazi telep: a "Tanyán" kb. 6 család lakik, a "Doberdón" kb. 9 család él. A falu többi részén is nagy számban élnek roma családok, de jobb körülmények között. Göncruszka magas a cigány lakosság aránya, de telep nincsen, a faluban elszórtan élnek, és a helyi társadalmon belül sincsenek élesen elkülönülve. Fonyban ugyan szintén van telep, legalábbis a 2010-es felmérés szerint, de az ellátórendszer szerint nincsen szélsőséges gond a higiéniai körülményekkel és a társadalmi beilleszkedéssel.

A **TÁMOP 5.2.1 pályázati kiírás definíciója alapján** azokat a településeket kell **gettósodó településeknek** nevezni, melyeken a cigánynak tartott gyerekek száma eléri az 50 főt, 500 fős alatti településeken a 25 főt, és a településen a 0-17 évesek aránya meghaladja a 20 %-ot. Az adatok azt mutatják, hogy a kistérség 24 településéből 13 megfelel ennek a kritériumnak, vagyis gettósodó településnek tekinthető. Az érdekesség, hogy ebben benne van a két város is, Abaújszántó és Gönc is. A kiírás definíciója szerinti gettósodó településeket az alábbi táblázat sorolja fel.

27. táblázat A TÁMOP 5.2.1 kiírás definíciója szerinti gettósodó települések

	0-17 évesek, fő*	0-17 évesek aránya a állandó népességben*	roma gyerekek aránya** (becslés)	roma gyermekek száma** (becslés)
Abaújszántó	652	20%	47%	306
Gönc	454	21%	47%	213
Kéked	48	21%	65%	31
Abaújvár	51	22%	68%	34
Boldogkőváralja	232	22%	51%	118
Göncruszka	151	23%	30%	45
Hidasnémeti	268	23%	47%	126
Korlát	75	23%	65%	49
Fony	95	25%	65%	62
Hernádcéce	53	25%	60%	32
Vizsoly	300	30%	80%	240
Boldogkőújfalu	196	34%	88%	172
Vilmány	520	34%	83%	432

Forrás: * KSH 2010, ** jegyzői adatszolgáltatás

13 Megnevezett fejlesztési szükségletek és igények

A helyzetelemzés alapján meghatározódtak azok a szükségletek és térbeli probléma gócpontok, amelyekre a fejlesztéseknek koncentrálniuk kell a gyermekszegénység elleni programban. A fő mutatók, amelyek mentén egy differenciált szükségletrendszer rajzolódott ki, az alábbiak: gyermekek aránya a lakónépességben, a rendszeres gyermekvédelmi kedvezményben részesülő gyermekek aránya a 0-17 évesek körében, a roma gyermekek aránya a gyermekek körében, a település etnikai gettósodásának mértéke, a településen lévő szegregátum/telep jellemzői és a települést jellemző

szegénység kockázati index. Továbbá döntő tényezőt jelent a program kialakítása során az, hogy a gyermekek számára milyen típusú és minőségű szolgáltatások érhetőek el (oktatási, egészségügyi, szociális, közösségi, szabadidős) a települések intézményrendszerét, illetve a gyermekek fejlődése és életminősége szempontjából fontos szolgáltatások terén milyen hiányok mutatkoznak.

A demográfiai és társadalmi jellemzők alapján **négy olyan település kategóriát** határoztunk meg, melyekre a jelenlegi gyerekesély programnak koncentrálnia kell. Az egyes kategóriákban a szükségletek mértéke eltérő, így a tervezett **beavatkozásoknak is differenciáltaknak** kell lenniük.

1. A **legnagyobb szükség a fejlesztésekre** ott mutatkozott, ahol a legmagasabb a gyerekek aránya, vagyis a településen belül meghaladja a lakosság egyharmadát és, ahol a gyerekek túlnyomó többsége rendszeres gyerekvédelmi kedvezményben részesül. Továbbá a településen nagyméretű telep van, illetve a település előrehaladott az etnikai gettósodási folyamatban, valamint szélsőségesen rosszak a mélyszegénységben élők lakáskörülményei és nemcsak térben, hanem társadalmilag is súlyos szegregáció figyelhető meg. A kistérségben két olyan település van, ahol nagyméretű telep található – **Vilmány és Vizsoly** –, és egy olyan település, **Boldogkőújfalu**, ahol nincs igazán nagy telep, de a roma lakosság aránya a település népességében meghaladja a 60%-ot. (Ez a mutató Vilmány esetében majd 70%). Ezen a három településen a legmagasabb a gyerekek aránya a népességben (36-37%), a roma gyerekek aránya az összes gyerekek között pedig 80%, vagy a feletti. A három településen összesen mintegy 1000 gyermek él, a települések szegénység kockázati kódja 10-es.

Mindhárom településen van óvoda, de Vilmányban az óvoda komoly férőhely hiánnyal küszködik, ezért a gyerekek csak 4 éves korban tudják az óvodát elkezdeni. Iskola Vilmányban és Vizsolyban van, Boldogkőújfalun nincsen. Mindkét iskola küszködik a szegregáció problémájával, ami Vilmányban a legerősebb kistérségi szinten is. Napközi csak a gyermekek egy részének érhető el, legtöbb napközis férőhely Vizsolyban van. A közösségi és szabadidős programok nagyban hiányoznak a településekről, annak ellenére, hogy Vizsolyban az iskola nagyon aktív, Vilmányban egy református közösségi ház és tanoda működik, Boldogkőújfalun pedig egy új közösségi ház van, viszont a programok még hiányoznak belőle. A kisgyermekes (óvodáskor alatti) anyáknak viszont semmilyen szolgáltatás nem érhető el a településeken. Mindenhol probléma a szülők nem megfelelő gyereknevelési kompetenciája, attitűdje, a telepeken és a mélyszegénységben élők körében a pozitív közösségi összetartó erő hiánya. A mélyszegénységben élőket (is) célzó alapszolgáltatások bár elérik őket, de mennyiségében, intenzitásában nem alkalmasak arra, hogy érdemben kezeljék is a problémákat. Ugyanakkor súlyos szolgáltatás hiányok is mutatkoznak, főként a szűrések és egészségügyi ellátások, megelőző programok, illetve a gyerekek megfelelő fejlesztése terén. Hiányoznak továbbá a közösségi és szabadidős programok, illetve a meglévők nem e téren sem elegendők.

2. A második kategóriába azok a **kisebb települések** (jellemzően 200-400 fő lakossal) tartoznak, ahol részben öregedő a lakosság, viszont a **mélyszegénységben élő családok jelenléte is meghatározó**. Ezek a településeken a lakoságnak mintegy negyede gyermekkorú és a települések az etnikai gettósodással fenyegetett kategóriába tartoznak. Ezek egyharmad vagy valamivel a feletti a roma lakosság aránya, ugyanakkor a gyerekek között már majdnem eléri a kétharmados arányt. Ilyen település **Abaújvár, Fony, Hernádcéce, Kéked, Korlát**, amely településeken összesen 300-310 gyerek él. Ezen települések szegénységi kockázati kódja Kéked kivételével szintén 10-es értékű.

A települések némelyikén van szegregált lakókörnyezet, de ezek nem annyira elszigeteltek a település többi részétől, mint Vilmányban és Vizsolyban. Ezeknek a kisebb településeknek egy részén egyáltalán nincsen oktatási intézmény, megfelelő közösségi tér és programok. Nincsen oktatási intézmény, Abaújváron, Kékeden, Korlátton, Hernádcécén, csak óvoda van Fonyban. A településeken jellemzően nagyon alacsony az elérhető szolgáltatások száma, pár településen ugyan van valamilyen közösségi tér, de az itt lévő programok nem alkalmasak az igények kielégítésére, és nem igazán a mélyszegénységben élőket célozzák.

3. A harmadik kategóriába azok a települések tartoznak, ahol **alacsonyabb a hátrányos helyzetű gyerekek és a roma gyerekek aránya, ugyanakkor a magasabb gyerekszám miatt** (100-230 fő/település) mégis jelentősebb számot tesznek ki ezek a gyerekek. Ilyen település **Boldogkőváralja, Göncruszka, Tornyosnémeti és Hernádszurdok**. Ezek a települések többnyire kevésbé fenyegetettek az etnikai gettósodással, de a mélyszegénység explicite jelen van a településeken.

Ezek között a települések között a szolgáltatások elérhetősége tekintetében Boldogkőváralja, mely 1000 fő körüli település, és Göncruszka van a legkedvezőbb helyzetben, itt van óvoda és iskola, Boldogkőváralján pedig házi orvosi körzetközpont is. Tornyosnémetin az óvoda jelenleg még működik, de alul kihasználtság miatt bezárás fenyegeti, Hernádszurdokon pedig nincsen közoktatási intézmény.

4. A negyedik kategóriába a **két város, - Abaújszántó, Gönc** - és a több szempontból is **városias jellegű** (pl. szolgáltatások elérhetősége) **Hidasnémeti** tartozik. Itt a gyerekek aránya a lakosság egyötödét, hidasnémetiben egynegyedét teszik ki, és arányában a hátrányos helyzetű és roma gyerekek kisebb súllyal vannak jelen, mint az előző két kategóriában, de a roma gyerekek aránya ezeken a településeken is megközelíti az 50%-ot és **az eleve magasabb gyerekszám miatt a mélyszegénységben élő gyerekek száma is jelentős**. Ugyanakkor ezeken a településeken jobb az intézményi ellátottság és több kiegészítő szolgáltatás, közösségi program áll a gyerekek és családjuk rendelkezésére, jobb a szociális és egészségügyi ellátó rendszer, az oktatási intézmények is kevésbé szegregáltak, legalábbis kistérségi összehasonlításban. Ugyanakkor ezeken a településeken is komoly problémát okoz a szolgáltatások finanszírozása, amire jó példa a gönci általános iskolában a napközi megszüntetése.

28. táblázat A gyerekesély program differenciálása szempontjából kialakított település kategóriák

	lakónépesség 2010	gyerekek száma, 2010	gyerekek aránya, 2010	Rendszeres gyermekvédelmi	roma népesség aránya a	roma gyerekek aránya a gyerekek körében*	szegénységi kockázati kód
Legrászorultabb települések							
Boldogkőújfalú	572	196	34,3	91,3	63	88	10
Vilmány	1472	520	35,3	97,3	69	83	10
Vízoly	996	300	30,1	72,7	41	80,0	10
Rászorult kis települések							
Abaujvár	304	51	16,8	84,3	34	68,0	10
Fony	388	95	24,5	85,3	26	64,0	10
Hernádcéce	213	53	24,9	86,8	32	60,0	10
Kéked	244	48	19,7	89,6	25	65,0	9
Korlát	328	75	22,9	86,7	38	65,0	10
Rászorult nagyobb települések							
Boldogkőváralja	1039	232	22,3	77,2	27	51,0	9
Göncruszka	662	151	22,8	79,5	18	30,0	9
Hernádszurdok	217	36	16,6	100,0	50	37,0	8
Tornyosnémeti	572	100	17,5	73,0	20	52,0	9
Városi és városias típusú települések							
Abaujszántó	3231	652	20,2	67,5	22	47,0	8
Gönc	2294	454	19,8	79,1	20	47,0	8
Hidasnémeti	1162	268	23,1	57,8	22	47,0.	8
Legkevesebbé rászorult települések							
Pányok	93	8	8,6	87,5	3	0,0	9
Zsujta	189	35	18,5	85,7	11	27,0	8
Arka	105	14	13,3	64,3	0	0,0	8
Baskó	197	21	10,7	71,4	0	0,0	8
Mogyoróska	82	12	14,6	66,7	0	0,0	6
Regéc	106	13	12,3	61,5	0	0,0	8
Sima	25	5	20,0	60,0	0	0,0	7
Telkibánya	685	133	19,4	62,4	1	0,0	8

Forrás: KSH, 2010; *-gal jelölt adatok a jegyzői adatszolgáltatásban becsült adatok

A kistérségben, a szolgáltatás hiány és a humánerő kapacitás hiányai ellenére, vannak olyan **meglévő potenciálok melyekre a gyerekesély program tervezésekor, megvalósításakor támaszkodni lehet** (ezeknek a tevékenységeit mutatja be részben pl. a Helyi jó gyakorlatok fejezet). Ilyen potenciált jelentenek az **óvodák** (pl. göncruszkai, boldogkőújfalui), az **általános iskolák** (pl. vizsolyi, gönci), melyek a kompetencia alapú oktatást helyezik előtérbe és kiegészítő programokkal, szakkörökkel igyekeznek kompenzálni a mélyszegénységben élő gyerekek hozott hátrányait; a **közösségi házak**, melyek a mélyszegénységben élőkre is koncentrálnak (pl. hidasnémeti, abaújszántói és a református egyház által működtetett vilmányi). Továbbá a kistérségi közoktatás szervezés, mely az oktatási intézmények közös program alakítását és pályázását ösztönzi, segíti; a **minden településen jelenlévő gyerekjóléti és szociális szolgálat**; illetve a kistérségben működő **református egyházközösségek** (pl. Göncruszka, Vizsoly), **és civil szervezetek** (pl. FÉSZAK), melyek felvállalják a mélyszegénységben élők problémáinak kezelését.

A feltárt problémák és szükségletek során a **gyerekesély programnak az alábbi programelemeket** szükséges tartalmaznia a négy település kategóriánál:

- Az első kategóriába tartozó településeken – Vilmány, Vizsoly és Boldogkőújfalun -, ahol a helyi közösségekben meghatározó arányt képviselnek a mélyszegénységben élő gyermekek és azok családjai, fontos az állandó segítő jelenlét helyben való biztosítása. Ez jelenti egyrészt a közösségi szociális munkát biztosító jelenlét programot, elsősorban a települési körülmények között élők számára, a Biztos Kezdet szolgáltatás kialakítását az intézménybe még nem járó kisgyermek és szülők számára, továbbá a kamaszok, fiatalok számára tanoda jellegű és szabadidős programok biztosítását. A funkciókhoz megfelelő közösségi terek kialakítása szükséges, ahol az hiányzik.
- A második és harmadik kategóriába tartozó településeknél a Biztos Kezdet szolgáltatás kialakítása szükséges, a nagyobb településeknél helyben, a kisebb települések esetén akár mobil gyerekház formájában, illetve a szomszédos településeken kialakított gyerekházakba való beszállítás biztosításának formájában. Ez utóbbi vonatkozhat pl. Korlátra, Abaújvárra, Kékedre. Azokon a településeken, ahol óvoda van a Biztos Kezdet szemlélet erősítése, kialakítása is lényeges, vagyis a szülővel való közös programok, közös munka kialakítása, ami szintén jelentős közösségfejlesztő erővel is bír. A nagyobb gyerekek számára tanoda jellegű szolgáltatás, délutáni, szabadidős programok szervezése (részben az adott településen, részben pedig az iskola településén, ahová a gyerekek járnak). Helyi közösségfejlesztési programok megvalósítása a mélyszegény családok, szülők bevonásával.
- A negyedik kategóriába tartozó településeknél, elsősorban a már meglévő intézményekre, közösségi terekre támaszkodva szintén a Biztos Kezdet szolgáltatás létrehozása, és a gyerekek fejlesztését és szocializációját célzó szolgáltatások kialakítása a különféle korosztályok tekintetében. A szülők aktivizálása, a mélyszegénységben élő családok közösségi életbe való bevonása itt is elengedhetetlenül szükséges, külön hangsúllyal a településeken lévő szegregátumokra (pl. Abaújszántó). A két város és Hidasnémeti egyben a környező kisebb településekre irányuló szolgáltatások megszervezésének funkcióját is betöltheti, tekintve, hogy ezeken a településeken megfelelő intézményi háttér és humánerőforrás áll rendelkezésre.

- Ugyanakkor bizonyos beavatkozások megszervezése kistérségi szinten kell, hogy történjen. A meglévő és kialakítandó szolgáltatások (szociális, egészségügy, oktatás, közösségfejlesztési) együttműködését intenzívebbé és hatékonyabbá szükséges tenni, annak érdekében, hogy tényleges eredményeket lehessen elérni a mélyszegénységben élő gyerekek életkörülményeinek és lehetőségeinek javításában. Ennek érdekében szükség van az állami/önkormányzati és a civil/egyházi szereplők munkájának jobb összehangolására. Az egészségügy terén a gyermekorvosi ellátás biztosítása, a rendszeres szűrések és megelőző, felvilágosító programok bevezetése mutatkozik elengedhetetlennek. Erősíteni szükséges továbbá az oktatás és a gyerekjóléti, családsegítő szolgáltatás munkáját a pszichológus, logopédus, fejlesztőpedagógus kapacitások növelésével, ezen szolgáltatások rendszeres és a mainál gyakoribb biztosításával a rászorultak számára.
- A fentiek alapján Biztos Kezdet Ház kerül kialakításra Vilmányban (a református egyház működtetésében), Hidasnémetiben és Abaújszántón. Az utóbbi két Biztos Kezdet Ház fog szolgáltatni más rászorult településeken is, így Boldogkőújfalun, Hernádcécén, Vizsolyon, Göncön és Abaújíváron. A szolgáltatás alapvetően az egyes települések helyi szakembereire épül, de a szakmai irányítást, adminisztratív kötelezettségeket a Biztos Kezdet Ház központok látják el. Közösségi Szolgáltató Ház Hidasnémetiben és Göncön kerül kialakításra meglévő intézmények átalakításával, felszerelésével. Vilmányban és Vizsolyban a közösségi szolgáltató házat a TÁMOP 5.3.6 komplex telepprogram keretében tervezik kialakítani (a következő pályázati kiírásra), annak érdekében, hogy a két legjelentősebb telepre megfelelő intenzitású jelenlét programot lehessen koncentrálni, mely ennek a pályázatnak a kereteit egyébként meghaladnák. A kisebb rászorult településeken (Boldogkőújfalu, Göncruszka, Kéked, Korlát, Vizsoly stb.) pedig a meglévő, illetve kialakítandó közösségi színterekre építve erős szabadidős, közösségfejlesztő szolgáltatásokat hoznak létre, melyek elsősorban a gyerekek igényeinek kielégítését célozzák, tekintettel az egyes korosztályok eltérő igényeire is.

A gyerekesély programnak mindenképpen el kell érnie a mélyszegénységben élő gyerekeket és a településeken belül a problémában leginkább érintettekre kell koncentrálnia, de ez nem jelenti azt, hogy a programnak nem kell a kistérségben élő összes gyermek számára programot és lehetőségeket biztosítania. Ez már csak azért is kívánatos, mert egyrészt a kistérségben élő gyermekekre általánosságban igaz, hogy hátrányosabb helyzetűek az országos átlagnál, még azok is, akik nem mélyszegénységben élnek, másrészt a mélyszegénységben élők tekintetében a cél a társadalmi integráció, tehát annak elérése, hogy a beszűkült kapcsolatrendszerük szélesedjen. Ez utóbbi csak olyan programokkal érhető el, melyek biztosítják, hogy a **térségben élő gyerekek a létrehozott programokban közösen vegyenek részt**, és így kölcsönösen megismerjék egymást. A szabadidős, kulturális és sport programok széles körét kell ennek érdekében kialakítani.

A programok másik lényegi eleme kell, hogy legyen a **szülők bevonása**. Ez a követelmény nemcsak az intézményeken kívüli programokra vonatkozik, hanem az intézmények – óvodák, iskolák – mindennapi működése során is hangsúlyt kell helyezni arra, hogy a szülőkkel minél intenzívebbé váljon a párbeszéd, minél intenzívebben vegyenek részt az intézmény életében, közös programok szervezésében. A szülők bevonására irányuló törekvés már megjelent a kistérség óvodái, iskolái esetében, több erre irányuló programot már meg is valósítottak. Ugyanakkor az is nyilvánvaló az itt dolgozó szakemberek számára, hogy a jelenlegi programokat, beavatkozásokat ebbe az irányba még fejleszteni szükséges.

A munka során feltártuk azt is, hogy az egyes intézmények, önkormányzatok milyen jellegű programokban gondolkodnak. A beérkezett válaszok azt tükrözik, hogy a kistérségben lévő szervezetek nagy érdeklődést mutatnak a program iránt és hogy elkötelezettek a gyerekek helyzetének javítása iránt. Pozitívum az is, hogy a javasolt beavatkozások, programok nagyban támaszkodnak az egyes szereplők által eddig végzett munkára, azok megerősítését, kiterjesztését szolgálják. A beérkezett javaslatokat rendszerezve, az alábbi típusú igények merültek fel:

Az **oktatási intézmények által jelzett főbb fejlesztési szükségletek** az iskolákban délutáni foglalkozások, szakkörök tartására, rendszeres sporttevékenységekre, a gyerekek számára gazdagabb „külsős” programok szervezésére, a szülőkkel való intenzívebb együttműködés kialakítására, ehhez közösségi programok szervezésére terjednek ki. Továbbá erőteljesen felmerült, hogy szükség lenne az óvodákban, iskolákban megnövelt mennyiségű fejlesztő pedagógus, logopédus, pszichológus szolgáltatásra, helyben történő egészségügyi szűrésekre (szemészeti, fogászati, ortopédiai), kisgyerekkori szűrésekre, a tanárok/óvónők munkáját támogató kisegítő személyzetre, roma mentorok alkalmazására. Az iskolák jelezték, hogy elengedhetetlenül szükségesek intenzívebb felvilágosít programok az egészséges életmód, és a korai gyermekvállalás megelőzésének érdekében.

Az **önkormányzatok** közül többen is jelezték a Biztos Kezdet gyerekház/ szolgáltatás iránti igényüket, illetve tanoda kialakításának szükségességét. Több településen is szeretnének a gyerekek fiatalok számára közösségi tereket kialakítani, illetve settlement típusú szolgáltatásokat működtetni. A nyári táborok szervezése (csak gyerekeknek, illetve a teljes családok számára) általános igényként mutatkozott, akárcsak a mélyszegénységben élők súlyos higiéniai gondjainak orvoslása. Utóbbi érdekében több helyen tervezik a létrehozandó, vagy már létrehozott közösségi terekben a mosási, fürdési lehetőségek megteremtését. A kisebb településeken játszótér kialakítását is szükségesnek tartják. Az egészségügy terén a már említett hiányzó és rendszeres szűrések lehetőségének megteremtése mellett a rendszeres gyermekorvosi ellátás kialakítását tartják fontosnak.

29. táblázat A települések által jelzett, gyerekesély programhoz kapcsolódó fejlesztési igények

Település	Megnevezett igény	Kötelező/kötelezően választható tevékenység
Abaújszántó	Biztos Kezdet Ház	Biztos Kezdet Ház, felújítás, berendezés, eszközök
	Biztos Kezdet Ház programjai	Biztos Kezdet Ház programok
Abaújvár	Közösségi Színtér eszközök	Közösségi Színtér kialakítása, felszerelése
Arka	fiatalok szabadidős programjai, felszerelések, eszközök	Fiatalok programjai, eszközök
Baskó	fiatalok szabadidős programjai, felszerelések, eszközök	Fiatalok programjai, eszközök
Boldogkőújfalu	Közösségi Színtér kialakítása	Közösségi Színtér kialakítása, felújítás
	6 mentor alkalmazása	mentorálás
	Kirándulások (kulturális programok, turisztikai látványosságok, stb.)	Szabadidős programok
	Beszélgető klub	Prevenció, életviteli tanácsadás
Boldogkőváralja	Tanulószoba	Tanodszerű szolgáltatás
	Közösségi tér illemhelyének korszerűsítése	Fizikai beruházás
	Közösségi tér felszerelése	Eszközbeszerezés

Fony	Kézműves foglalkozás (10 féle)	Fiatalok szabadidős programjai	
	Játszóház	Szabadidős szolgáltatás, nyári napközbeni ellátás	
	Szűrővizsgálatok (hallás, látás, fogászat, melanoma, nőgyógyászati és emlő szűrés, általános mérések)	Szűrővizsgálatok	
	Sport napok (20X2 óra/2 év), Erő-és állóképesség fejlesztő szoba kialakítása	Sport tevékenység, Sportolási lehetőségek tágítása	
	Baba-mama délután(20x2 óra/2 év), Életvezetési gyakorlatok (főző és varró tanfolyam)	Szülők felkészítése a szülői szerepre	
	Sószoza kialakítása	Prevenció	
	Színházlátogatás (10 alkalom/2 év),Családi kirándulások (4 alkalom/2 év)	Szabadidős programok	
	Életvezetési tanácsadás szülőknek	Programok szülőknek	
	Tanulmányi felzárkóztatás	Iskolai felzárkóztatás	
	Tanfolyamok (11 féle, pl. mzg, faipar, számítógépes, stb)	Munakerőpiacra való felkészítés	
	Önellátó települések programjainak megtekintése, tapasztalatcsere	Állampolgárok önszerveződésének elősegítése	
Gönc	Sítábor, Balatoni sporttábor Balatonberényben, Főzőiskola	Táboroztatás, étkeztetés	
	Rovásírás, hagyományőrző szakkör, népdalkör kézműves foglalkozások, Várlátogató túrák- rendhagyó óra, Abaúji kirándulások	Fiatalok programjai	
	Német nyelvi tehetség gondozás, 5-6-7. évfolyamosok részére, Német nyelv az óvodában kiemelt hangsúllyal a halmozottan hátrányos helyzetű gyermekekre		
	Hídépítés iskola és család között - „Nyitott ház” Program	Szülők bevonása	
	5 nap- gyakorlati munkahelyi vállalkozóknál	Szakmaválasztás elősegítése	
	Iskolába lépést megelőző fejlesztő foglalkozás az óvodában; Iskola előkészítő tábor, szülők bevonásával, 2013. augusztus, 2014. augusztus	Iskolai felzárkóztatás	
	Baba-mama klub	Biztos kezdet szolgáltatás	
	Ovi foci, vízhez szoktatás	sport tevékenység	
	drámajáték, kézművesfoglalkozások, gyermek énekes játékok	óvodások fejlesztő programjai	
	Közösségi Szolgáltató ház programok (színházcsoport, zenei foglalkozások, prevenció programok, kézműves foglalkozások, iskolai felzárkóztató programok)	Közösségi szolgáltatóház, szabadidős, prevenció, felzárkóztató programok	
	Közösségi Szolgáltató ház felszerelések, (pl. játszósarok)	Berendezések, eszközök	
	Közösségi Szolgáltató házhoz kapcsolódó játszóudvar kialakítása	Fizikai beruházás, játszóudvar	
	Göncruszka	Iskolába lépést megelőző fejlesztő foglalkozás az óvodában	Iskolai, óvodai felzárkóztatás
	Hejce	Eszközök, felszerelések a programokhoz	Eszközbeszerzés
Hernádcéce	Közösségi Szintér kialakítása	Közösségi Szintér fizikai beruházás, felszerelés	
Hernádszurdok	játszóudvar kialakítása	Fizikai beruházás, játszóudvar	
Hidasnémeti	Biztos Kezdet Ház kialakítása az óvodában	fizikai beruházás (felújítási)	
	Biztos Kezdet Ház szolgáltatásai (H.németi + Abaújvár+Gönc)	Biztos Kezdet Ház szolgáltatás	
	Közösségi Szolgáltató Ház kialakítása a jelenlegi Művelődési Házban	Közösségi Szolgáltató Ház	
	Tanórán kívüli felzárkóztató foglalkozások (magyar, matematika, angol)	Iskolai felzárkóztatás	
	Napköziszerű ellátás	Iskolai felzárkóztatás	
	Óvodai tehetség gondozás (zenei, művészeti, tornatermi, társas készségek fejlesztése)	Tehetség gondozás	
	Szűrővizsgálatok óvodás- és iskoláskorú gyermekeknek a településen	Szűrővizsgálatok	

	Baba-mama klub	Szülők felkészítése a szülői szerepre, korai fejlesztés
	Rendszeres sportfoglalkozások szervezése szakképzett edző közreműködésével 4-4 központban (kistérségi iskolák), labdarúgás, birkózás sportágban, a gyerekek utaztatásának (központokba való eljutás) szervezése, támogatása (hasonlóan az úszás megszervezéséhez)	Sportfoglalkozás
	Szabadidős sportfoglalkozások szervezése kistérségi szinten koordinátor alkalmazása	Szabadidős, sportfoglalkozások
Kéked	Szabadidős programok (kézműves és sportfoglalkozások,	Fiatalok szabadidős programjai (felszerelések, eszközök)
Korlát	Kézműves foglalkozás, Sport tevékenységek, Háztartási és életviteli tanácsadás, Számítógépes ismeretek	Közösségi szolgáltatóház
	Baba-mama ringató	Biztos Kezdet szolgáltatás
	Tanoda jellegű foglalkozások	Iskolai felzárkóztatás
	Közösségi Színtér kialakítása	fizikai beruházás, felújítás
Mogyoróska	fiatalok szabadidős programjai	fiatalok szabadidős programjai, eszközök, felszerelések
Pányok		Iskolai felzárkóztatás, eszközök, felszerelések
Regéc	fiatalok szabadidős programjai	fiatalok szabadidős programjai, eszközök, felszerelések
Sima	Játszóudvar kialakítása	Játszóudvar kialakítása
Telkibánya	Játszóudvar (IKSZT mellé)	Fizikai beruházás, játszóudvar
	Kiscsoportos foglalkozások (matematika, magyar és angol nyelv, környezetismeret, számítógépes ismeret), 4db	Iskolai felzárkóztatás
	Olvasó klub, háztartástan, sport, kirándulás, kézműves és barkácsfoglalkozások, stb. összesen 15 db	Fiatalok programjai
	Iskolába lépést megelőző fejlesztő foglalkozás az óvodában	Iskolai, óvodai felzárkóztatás
Tornyosnémeti	játszóter kialakítása Integrált Közösségi Tér mellé	fizikai beruházás, közösségi tér
Vilmány	Biztos Kezdet Ház szolgáltatásai	Biztos Kezdet Ház szolgáltatás
	Biztos Kezdet Ház beruházás- felszerelések	Biztos Kezdet Ház beruházás- felszerelések
Vizsoly	Közösségi Színtér kialakítása	Közösségi Színtér fizikai beruházás, felszerelés
	Közösségi Színtér programjai	Szabadidős, felzárkóztató programok, Közösségi Színtérben
Zsujta	Eszközök, felszerelések a programokhoz	Fiatalok programjai, Eszközbeszerzés

14 Helyi jó gyakorlatok

Az alábbi fejezetben a kistérségben megvalósuló jó gyakorlatokat mutatjuk be, melyek a kistérségben dolgozó szakemberekkel történt interjúk, illetve dokumentum elemzések során kerültek feltárára.

1. „Az Európai Unió támogatásával az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával megvalósuló Egészségben éld végig életed! projekt keretében, az Abauj-Hegyközi Többcélú Kistérségi Társulás a

TÁMOP-6.1.2/LHH/09/1-2010-0001 pályázatán 62.467.933 Ft támogatásban részesült. A projekt célja, hogy az **egészséges életmódhoz szükséges tudást és készségeket megszerezzék az emberek**, képesek legyenek **egészségtudatos döntéseket** hozni, hogy olyan programsorozatot indítson el az életmód partnerscsoportokkal szövetségben, amelyben mindenki megtalálja a neki legmegfelelőbb szervezési formát és az érdeklődéséhez illő témát.”

A projekt keretében számos programelem valósul meg.

A **8 Élet-mód partnerségi csoport** résztvevői havi rendszerességgel találkoznak, s az egészséghez kapcsolódó sokszínű témákat dolgoznak fel.

Az **SOS! –Segítség szülőknek és gyerekeknek program** lényege az „**integrációs tér**” kialakítása, a **3-6 éves gyermekek fejlődésének segítése** a lehető legkorábbi időponttól elkezdve, a problémák, nehézségek korai kiszűrése, a gyermekek és családjuk adekvát megsegítése a játékban rejlő nevelő és terápiás lehetőségek maximális kihasználásával. A tervezett programok ezért egyszerre szólnak szülőknek és gyermekeknek.

A 10-14 éves tanulók részére **kistérségi egészségügyi versenyt** szerveztek, melynek témája az egészséges táplálkozás, a szenvedélyek, mint a személyiségre és az egészségre pozitívan és negatívan ható élettevékenységek, valamint az **elsősegélynyújtás**.

A projekt része a kistérségben három helyszínen **Apa-baba-mama klub működtetése**. A hagyományos baba-mama felállást kiterjesztik az apukákra is, bevonva ezzel az egész családot a védőnők által vezetett havi klubfoglalkozásokba. A foglalkozások a **korai fejlesztésnek**, a **nevelési tanácsadásnak** is helyszínei. Mivel a térségben sok a **gyermekfejjel gyermeket vállalók** száma, nekik mindenképpen segíteni kell abban, hogy hogyan gondozzák gyermekeiket és hogyan biztosítsák a megfelelő testi-lelki-szellemi fejlődést.

A kistérség mindhét általános iskolájában a **felső tagozatosok részére „Valakivé válni” /Tervezem életem/Egészségtervem/** címmel kerül sor **személyiségfejlesztő-egészségfejlesztő** nagycsoportos **tréningre**.

Emellett 213, 5-6. évfolyamos gyermek részt vett egy 5 napos táborban Telkibányán, ahol saját egészségtervet készíthettek, valamint fogápolással, egészséges táplálkozással, elsősegélynyújtással, gerinc és gyógytornával, szenvedélyekkel kapcsolatos előadásokat hallgathattak, gyakorlati feladatokat oldottak meg. A kistérség gyermekeinek **alapfokú úszásoktatásban** is részesülnek a Thermárium Városi Uszodában, Göncön. **Egészségügyi versenyeket, egészségnapokat, családi sportnapokat** is szerveznek. Az eddig megvalósult rendezvények jó hangulatban teltek, sok családot elértek.

(Forrás:

http://www.abaujhegykoz.hu/index.php?option=com_content&view=article&id=175&Itemid=190)

2. Phralipe Koraláti Tagszervezete 1999-ben jött létre a helyi cigányság jogainak és érdekeinek védelmében, és főként a foglalkoztatottság javítását, illetve a helyi közösség fejlesztését célzó projekteket valósítanak meg. Több képzési, mezőgazdasági (növénytermesztői) programot bonyolítottak le eddig. 2010-ben TÁMOP-5.1.1-09/7 pályázat keretében létrehoztak egy **Fafeldolgozó**

kisüzemet, ahol fűtőanyagot gyártanak, és 9 főt tudnak foglalkoztatni. A termékek felvevő piacának kialakításán azonban még dolgozniuk kell, de remélhetőleg az őszi-téli szezonban a kistérségi intézmények, háztartások vásárolnak majd tőlük fűtőanyagot. Nyitottak a társadalmi felzárkózást célzó programok helyi szintű megvalósítására. Konkrét elképzeléseik vannak a Gyermekesély programban való részvétel mikéntjére (pl. közösségi tér és programok működtetése Korlátan).

3. Tegyük együtt a szegénység ellen! TESZE

2011. november 1-én indult a **TÁMOP-5.1.3** konstrukció támogatásával megvalósuló projekt, amelynek célja a szegénységben élő emberek és családok közösségi integrációja, szakmaközi és intézményközi együttműködések támogatásával. A TESZE hosszú távú célja Észak-Abaúj településein a mélyszegénységben élők közösségi integrációjának elősegítése, a szegénység mélyülésének megakadályozása, a nehéz sorban élők számának csökkentése. A programot a Dialóg a Közösségekért Közhasznú Egyesület (Miskolc), a „FOGADÓ” ÉSZAK-ABAÚJI KÖZÖSSÉGFEJLESZTŐK KÖRE EGYESÜLET (Gönc) és az Abaúj- Hegyközi Gyermekjóléti- és Szociális Alapszolgáltatási Körzet (Gönc) valósítja meg.

A projekt a 2005 óta a mikro-térségben zajló közösségfejlesztési folyamatba ágyazódik be, építve az ott elért eredményekre. A 32 hónapos projektidőszak alatt megvalósuló tevékenységek három nagy szakmai körbe sorolhatjuk: settlement típusú szolgáltatások, képzések, műhelyek a térségben élők és humán szolgáltatást végző szakemberek számára. A kistérség 9 települése (Abaújvár, Gönc, Göncruszka, Hernádszurdok, Hidasnémeti, Pányok, Telkibánya, Tornyosnémeti, Zsujta) vesz részt a TESZE-ben, mindegyik település a lakosság igényei szerint alakította ki a programját. Göncön egy settlement típusú közösségi ház épül, júliusban adják át. 3 terem lesz az új épületben: egy számítógépes szoba, egy foglalkoztató terem (asztalokkal, polcokkal, néhány eszközzel), illetve egy főzősarok (mosogatóval, gáztűzhellyel). A vizesblokkban 2 mosdó és wc, illetve egy automata mosógép lesz, ahol a programok alatt moshatnak a szülők. Varrógép is lesz a házban, ahol a kisebb-nagyobb javításokat végezhetnek a ruháikon a résztvevők.

Már jelenleg is futnak programok a településeken, Göncön például minden kedd délután. A résztvevők főként hátrányos helyzetű nők, akik gyermekeiket is gyakran hozzák. A programok keretében főznek, virágot kötnek, illetve más felmerülő programigények is megvalósításra kerülnek. Jelenleg ezek a programok a város egy másik kis közösségi terében zajlanak, de a settlement ház megnyitása után ott fognak folytatódni.

A program keretében megvalósuló **műhelyek** több szinten is zajlanak majd. Egyrésztől települési szinten az elmúlt 6 év hagyományait továbbfolytatva, másrésztől a települések közötti szintén 6 éve zajló műhelyek keretében, amelyek teret biztosítanak majd a projekt egyeztetésének is. Harmadrészt a három szektor és a humán szolgáltatást végző szakemberek számára is terveznek programokat. Itt külön hangsúlyt fektetnek a pedagógusokra, a szociális munkásokra és a lelkészekre, akikkel a problémákra közösségi megoldásokat dolgoznak ki.

Háromféle **képzés** valósul meg, amelyeknek célcsoportjai a településeken dolgozó közösségi munkások, a klubfoglalkozást tartók, valamint a humán szolgáltatást végző szakemberek. A program keretében foglalkoztatnak 2 szociális munkást, akik minden település foglalkozásain ott vannak, segítenek a programok lebonyolításban. Emellett 3 közösségfejlesztő dolgozik a projektben, akik több településért felelősek, a gönci polgármester például Göncért és Göncruszkáért.

A projekt kialakításakor felkutatták a településeken működő egyesületeket, egyházakat is, akik leginkább egy-egy alkalmas programmal kapcsolódtak be.

A Gyermekesély program elemeit szívesen látják majd az új settlement házban, hiszen így még több életet tudnak az épületbe vinni, s a két program célja is közös.

(Forrás: <http://endiba.net/dialog/index.php/projektjeink/tesze/14-tegyunk-egyutt-a-szegenyseg-ellen>, telefoninterjú a Gönc polgármesterével).

4. Iskolaháló

A Wekerle Sándor Alapkezelő által kiírt pályázat keretében, kistérségi szinten megvalósuló Iskolaháló program célja a HHH tanulók iskolai felzárkózását, integrációját segítő iskolai és iskolához kapcsolódó modell értékű programok fejlesztésének támogatása, illetve az ilyen típusú jó gyakorlatok összegyűjtése, terjesztése, tapasztalataik elemzése, rendszerbe illesztése és – egy hálózati együttműködés kialakításán keresztül – az iskolák számára elérhetővé tétele. A program a kistérség 6 általános iskolája és 11 óvodája együttműködésén alapul, és 33 féle programot nyújtanak a gyerekeknek, a sport, kézműveskedés, életvitel, hagyományörzés terén, illetve a hagyományos iskolai tantárgyak keretében megszervezett tudásukat is bővítik.

Az Iskolaháló keretében működik egy helytörténeti program is, „Abaúj gyöngyszemei” címmel, mely az **Abaúj- Hegyközi Kistérségről** szól. A résztvevő diákok kivonatolatos romantikus kirándulás keretében mutatják be egymásnak saját településük épített és természeti értékeit. A gyűjtött anyagból színes kiadványt készítenek, hogy ezzel is felkeltsék az ide látogatók figyelmét a térség értékei iránt.

A program mellett, hogy nagyon népszerű a gyerekek körében, a pedagógusok, szakemberek számára is hasznosnak bizonyul, hiszen előmozdította az intézmények közötti együttműködést (forrás: <http://www.boon.hu/abauj-hegykozi-iskolahalo-a-hatranynos-gyermekekert/1949396>, www.wekerle.gov.hu)

5. Göncruszkai „Tálatum” Tehetségdondozó Általános Iskola, Mészézet, Vilmányi „Esélyt adunk” Tanoda, a Tiszáninneri Református Egyházkerület működtetésében.

A kistérségben a református egyház Göncruszán újraindította az általános iskolát, felmenő rendszerben. A települése lelkipásztora (akihez egyébként Vilmány és Hejce is tartozik) a helyi közösségnek adományozott egy méhészetet. A közösség tagjai önkéntes alapon részt vesznek a méhészet működtetésében, a bevételből az iskola tanulóinak biztosítanak ösztöndíjat.

Emellett Vilmányban közösségi házat üzemeltetnek, ahol délután a Tanoda program keretében foglalkoznak az iskoláskorúakkal, egy alsó és egy felső tagozatosokból álló csoport számára tanulással kapcsolatos segítséget biztosítanak, alapvető készségeket fejlesztenek (pl. térbeli és időbeli tájékozódás a kisebbeknek), van lehetőség táncolásra, kézműveskedésre, barkácsolásra (pl. a méhészet számára!). A közösségi ház kertjében fűszernövényeket fognak termesztetni, melyeket a méhészet fog részben hasznosítani. A Tanoda programban főként a göncruszkai tanárok vesznek részt, de pl. a vizsolyi lelkész is be szokott kapcsolódni. A gyerekek nyáron a közeli Hejcen táboroznak.

(forrás: <http://www.boon.hu/encs/mezbol-lesz-az-iskola/1741973>, kistérségi blog)

15 Civil szervezetek

A kistérségben minden településen legalább egy bejegyzett civil szervezet van, a térségben 139 a non-profit szervezetek száma. A valóságban több szervezet nem aktív, ezért előfordulhat, hogy a településen nem folyik civil tevékenység. A kistérségben számos olyan szervezet van, melyet a gyerekesély programhoz kapcsolódóan érdemes lenne megkeresni, ezen szervezetek listája a fejezet végén található.

A hátrányos helyzetű kistérségek civil szervezetei a jobb helyzetű térségekhez képest gyengébbek, kevesebb szervezet működik, kisebb aktivitással. E mögött a szervezetek anyagi – és humán erőforrásának, ill. infrastruktúrájának gyengesége áll. Mindezek ellenére rendkívül fontos a helyi civil szervezetek aktív bevonása, partnerségek kialakítása, mely hozzájárulhat egyfelől a civilek megerősítéséhez, s a civilek értékes elemekkel járulhatnak hozzá a programok megvalósításához, helyi beágyazottságuk, helyismeretük, elkötelezettségük révén.

Bár a civil szféra relatíve gyenge a térségben, ennek ellenére több helyi aktív szervezet dolgozik, közülük van, amely egy település életében meghatározó, de több olyan szervezet is működik, mely a térség több településén fejti ki tevékenységét, közvetve erősítve ezzel a kistérség településeinek egyébként bizonyos szempontból gyenge kohézióját. Meg kell azonban jegyezni, hogy a FÉSZAKKÖR (lásd bővebben a jó gyakorlatok fejezet, ill. lejjebb) működése a kistérség északi részén több településen is aktív civil életet biztosít, ám egy hasonló kiterjedésű szervezet/együttműködés hiányában a térség déli részein a civilszféra gyengébb.

A térségben élő gyermekek, fiatalok felzárkózását szolgáló projektekben kiemelt szerepe lehet a közösség- vagy gazdaságfejlesztéssel foglalkozó, illetve a szociális, foglalkoztatási projektet megvalósító civil szervezeteknek. A hagyományőrző, természetvédelmi vagy turisztikai egyesületek is bevonhatóak a térség társadalmi felzárkózását célzó projektek egyes részleteinek megvalósításába. Továbbá a programok későbbi fenntarthatóságához is hozzájárulhatnak a civilek. Ráadásul a komplex programok magukra a szervezetekre is pozitív hatást gyakorolnak, hiszen javul a humán erőforrás és infrastrukturális ellátottságuk, s a szervezetek közötti együttműködés is hosszútávon megerősíti a helyi civil szférát.

A civil szervezetek mellett az egyházak társadalmi tevékenysége is jelentős mértékben hozzájárul a térség társadalmi problémáinak orvoslásához. Az Abaúj-hegyközben a Református Egyház valósít meg oktatási, szociális programokat, erről lásd bővebben a fenti „Jó gyakorlatok” fejezetet.

Az alábbi táblázatban a Gyerekesély program céljaihoz köthető tevékenységet folytató civil szervezetek mutatjuk be a röviden.

30. táblázat A Gyerekesély programhoz kapcsolódó civil szervezetek

Szervezet neve	Település	Tevékenység, cél
Abaújvár Jövőjéért Egyesület	Abaújvár	Működési körének jellege: közrend és közbiztonság védelme, műemlékvédelem, turizmus, kulturális programok szervezése www.abaujvar.hu
Észak-Magyarországi Flórája Faunája Természet- és Állatvédelmi Alapítvány	Baskó	Az észak-magyarországi Régió természeti értékeinek megőrzése, az állatok védelme. Az esélyegyenlőségi elvek érvényesülésére, projektjeikkel főként a gyermekek, a nők, a szociálisan hátrányos térségek lakosságának érvényesülését igyekeznek segíteni. A hátrányos és halmozottan hátrányos helyzetű térségekre koncentrálnak. Központjuk Baskón található, IKSZT-t működtetnek, számítógépes központtal. Szerveznek oktatási programokat is, melyek esetleg integrálhatóak lennének a Gyerekesély programba. www.emff.hu
"EMINENS" ALAPÍTVÁNY	Boldogkővára	A tanulás és a tudás értékének helyreállítása, a tanulók személyiségének formálása, a demokratikus értékek közelítése a tanulók és szülők felé.
"Törődj Velem" Alapítvány	Boldogkővára	Lehetőség biztosítása a boldogkőváraiai Ápoló-Gondozó Otthonban elhelyezett, mentálisan és szomatikusan súlyos mértékben sérült, önellátási képességgel nem rendelkező gondozottak mentálhigiénés ellátásának fejlesztésére, szüleikkel való kapcsolattartás segítésére, valamint arra, hogy az otthon ellátásában részesülő lakók szüleikkel, törvényes képviselőikkel hosszabb időt tölthessenek az intézmény által biztosított szervezeti keretek (üdültetés, csereüdültetés) között. http://kezenfogva.hu/Adatbazis/intezmenyek/IN1415.html Az otthon honlapja: http://www.baz.hu/content.php?cid=cont_46fa6cf3007574.53976517
Boldogkő Lovagjai Alapítvány	Boldogkővára	- a magyar nemzeti kulturális hagyományok őrzése, erdei iskola támogatása, iskolások (ifjúsági) táboroztatásának elősegítése, - természet- és állatvédelem - nevelés és oktatás, képességfejlesztés, ismeretterjesztés, - természetvédelem, állatvédelem.
"Gergely-hegyi Tájvédelmi és Vidékfejlesztési Közalapítvány	Fony	Növény és állattani bemutatóhely és tansövény létrehozása, működtetése. Az ezzel összefüggő oktatási, nevelési és kulturális tevékenység ellátása. Környezetvédelmi ismeretterjesztés elősegítése. A létesítmény működtetéséhez szükséges munkahelyek megteremtése, ezzel a hátrányos helyzetű csoportok esélyegyenlőségének támogatása. A fenntartható vidékfejlesztéshez kapcsolódó és ezzel összefüggő tevékenységek és beruházások megvalósítása és menedzselése. Elsődleges céljának a foglalkoztatás megoldását jelöli meg, melyet a növény és állattani bemutatóhely működtetéseinek keretein felül a helyi lakosság foglalkoztatásba történő bevonásával kíván megoldani. Másodlagos célként a az állat-tani bemutatóhely működtetése során befolyt bevételeiből a hátrányos helyzetű családok részére a természetben nyújtott szociális támogatás formájában, továbbá az oktatás színvonalának emelése formájában.
Tábor Ifjúságmentő Alapítvány	Hejce	A rászorult gyermekek táboroztatása, evangéliumi elvek alapján való nevelése, illetve gyermekmentő és gyermeksegítő programok szervezése és egyéb karitatív tevékenységek, különös tekintettel a roma kisebbség között szociális, kulturális misszió végzésére. A hátrányos helyzetben lévő gyermekek, tanulók részére az alapvető társadalomba illeszkedéshez szükséges ismeretek megszerzésének elősegítése, főként a falusi, községi iskolákban, valamint az oktatáshoz szükséges naprakész ismeretek továbbfejlesztése céljából kutatás végzése. Az Alapítvány elnöke Göncruszka, Vilmány, Hejce lelkésze.
ABAÚJ-ZEMPLÉN TÉRSÉGI VÁLLALKOZÁS- FEJLESZTÉSI Egyesület	Sima	Az Egyesület célja, hogy tagjai számára segítséget nyújtson a Magyarország egyik leghátrányosabb helyzetben lévő területén található Abaúj és Zemplén térségben lévő települések, illetve az ott élő emberek és működő vállalkozások gazdasági, ezzel társadalmi felzárkózásának elősegítése érdekében. Célja elérése érdekében közvetlen támogatások nyújtásával segítséget kíván nyújtani az ezen térségben található vállalkozások fejlesztéséhez, a munkahelyek megtartásához és az új munkahelyek teremtéséhez.

" Tornyosnémeti Fejlődéséért " Közalapítvány	Tornyosnémeti	2010-ben IKSZT pályázat nyertesek. - a község kulturális programjainak támogatása, szabadtéri színpad kialakítása, - épített és természeti környezet védelme, zöldterületek karbantartása (temetőgondozás, parképítés) játszótér kialakítása, - sportöltöző kialakítása, - infrastruktúra-fejlesztés, - a cigány etnikum felzárkóztatásának elősegítése, - szociális helyzetet felmérő térkép elkészítése, - jelzőrendszeres házi segítségnyújtás kialakítása, - a település köztisztaságáról való gondoskodás
II. Rákóczi Ferenc Általános Iskola Gyermekeiért Közhasznú Alapítvány	Hidasnémeti	Az alapítvány azzal a céllal jött létre 2011-ben, hogy segítse az iskolás gyermekek oktatására, nevelésére irányuló tevékenységeket: tehetséggondozás, hátrányos helyzetű gyerekek felzárkóztatása, képességfejlesztés, kulturális tevékenység, szabadidő és sport tevékenység, egészséges életmódra nevelés, környezet és természetvédelem, gyermek- és ifjúságvédelem, bűnmegelőzés és áldozatvédelem, esélyegyenlőség segítése.
A Vizsolyi Általános Iskoláért Közalapítvány	Vizsoly	1. Az oktatás anyagi, technikai feltételeinek bővítése. 2. Kiemelt tanulmányi programok támogatása, nyelvi képzés, közgazdasági ismeretek, szakmai képzések ösztönzése. 3. Tanulmányi versenyek, vetélkedők szervezése, lebonyolítása, a versenyzők díjazása. 4. A nyelvi képzés, külföldi cserekapcsolatok szervezésével, anyanyelvi környezetben történő segítése, a cserekapcsolatok szervezése, ösztönzése. 5. Iskolai és iskolán kívüli kulturális és szabadidős programok szervezése, támogatása.
Boróka Gyermekjóléti Egyesület	Fony	Hátrányos helyzetű gyerekek, nagycsaládosok nyaraltatása! http://borokahaz.pagezen.me/blog/790815-2012-ajnlata/ http://fonyinyaralas.hupont.hu/4/a-boroka-egyesuletrol
Szia Club Gönc Alapítvány	Gönc	a.) ifjúságvédelem b.) a fiatalság elkallódásának megakadályozása, zenés, verses összejövetelek szervezése, fiatalság szellemi jobbítása, c.) az egészségre káros szenvedélyek (kábitószerek, cigaretta, alkohol) elterjedésének megakadályozása, d.) környezetvédelmi nevelés, e.) a térség hátrányos helyzetének javítása, f.) faluközösség kialakítása, szellemi életének javítása, g.) hagyományápolás és teremtés. Sokat járnak fellépni, heti rendszerességgel klubfoglalkozásokat biztosítanak a fiataloknak http://sziaclub.hu/tevekeny.htm
Sziget Gondozóház Alapítvány	Gönc	Abaúj térségében a nappali szociális szakellátás fejlesztése, kistérségi rendszer kiépítésével, a szolgáltatást igénybe vevők részére egészségügyi szakellátás biztosítása az életminőség javítása érdekében, megelőzve a hosszadalmas korhízi kezeléseket, a megváltozott munkaképességűek részére foglalkoztatási rehabilitáció biztosítása, munkahelyteremtés mellett. http://www.boon.hu/hirek/Borsod-Abaúj-Zemplen/cikk/a-gyogyulas-szigeten/cn/haon-news-FCUWeb-20080204-0239391801
"Fogadó" Észak-Abaúji Közösségfejlesztők Köre Egyesület	Gönc	A Fogadó- Észak-Abaúji Közösségfejlesztők Köre „célja a helyi civil szervezetek szerepvállalásának erősítése, az együttműködésből adódó lehetőségek minél szélesebb körű kiaknázása, térségünk, Észak-Abaúj fejlődésének segítése, jövőjének – a fenntarthatóság szempontjainak figyelembe vételével történő – formálása, az itt élők életminőségének javítása a közösségfejlesztés eszközeivel." A szervezetben jelenleg aktív települések: Tornyosnémeti, Hidasnémeti, Hejce, Abaújtúr, Pányok, Zsujta, Telkibánya, valószínűleg Kéked is csatlakozni fog. A szervezet nyitott a kistérségi szintű pályázatokban való aktív részvétellel, és a jelenleg futó TESZE program fő partnere. www.feszakkor.hu lásd bővebben: jó gyakorlatok
Phralipe Független Cigány Szervezet Országos Szervezete Korláti Tagszervezete	Korlát	1999-ben jött létre a helyi cigányság jogainak és érdekeinek védelmében, és főként a foglalkoztatottság javítását, illetve a helyi közösség fejlesztését célzó projekteket valósítanak meg. Több képzési, mezőgazdasági (növénytermesztői) programot bonyolítottak le eddig. 2010-ben TÁMOP-5.1.1-09/7 pályázat keretében létrehoztak egy Fafeldolgozó kisüzemet, ahol fűtőanyagot gyártanak, 9 főt tudnak foglalkoztatni. A termékek felvevő piacának kialakításán azonban még dolgozniuk kell, de remélhetőleg az őszi-téli szezonban a térségi szervezetek, háztartások vásárolnak majd tőlük fűtőanyagot. Nyitottak a társadalmi felzárkózást célzó programok helyi szintű megvalósítására. Konkrét elképzeléseik vannak a Gyermekesély programban való részvétel mikéntjére.

UNI-SZOCIO EGYESÜLET	Abaújszántó	Tagjai számára Abaújszántó Város igazgatási területén a szociális alap- és szakellátások területén, mind az ellátó szervezetek tevékenységét, mindezen szolgáltatásokat igénybevevő személyeket, a szolgáltatások nyújtása, illetve elérése során segítse, azt biztosítja, illetve az ellátások színvonalát emelje. Gyerekgondozó képzést indítottak: http://www.abaujleader.hu/hirek/tajkoztato-az-uni-szocio-egyesulet-atal-inditott-kepzesrol-/232/
---------------------------------	-------------	---

16 Forrástérkép

Az alábbi fejezet bemutatja, hogy a 2004-2006-os Nemzeti Fejlesztési Terv (NFT) és a 2007-2010-es Új Magyarországi Fejlesztési Terv (ÚMFT) időszak uniós forrásaiból milyen mértékben részesült az Abaúj-Hegyközi kistérség. A **2004-2006-os NFT időszakban** a kistérségből összesen 136 db pályázat került benyújtásra, ami csak 56%-a az országos szinten a kistérségek által átlagosan benyújtott pályázatok számának. Az igényelt támogatás összege összesen 7,8 md Ft volt, ami 86%-a a kistérségek átlagának. Ez azt jelenti, hogy az Abaúj-Hegyközi kistérségből bár jelentősen kevesebb pályázatot nyújtottak be, ezek összességében nagyobb értékűek voltak, mint az országos kistérségi átlag. A benyújtott pályázatokból azonban csak **49 db került támogatásra 1,3 md Ft** összegben, **vagyis a pályázatok 36%-a, viszont a pályázott összegnek csak a 17%-a került elfogadásra**. Ez alatta marad az országos kistérségi átlagnak, ami a pályázatok számának tekintetében 44%-os, a pályázott összeg vonatkozásában pedig 42%-os jóváhagyást jelentett.

A legtöbb pályázat az Agrár és Vidékfejlesztés Operatív Program (AVOP) keretében került benyújtásra és elfogadásra (71, illetve 36 db). Ennél jóval kevesebb a Gazdaság és Versenyképesség, illetve a Humánerő Fejlesztési Operatív Program (GVOP) keretében, melyek esetében 6-6 db volt az elfogadott pályázatok száma, míg a Regionális Operatív Program keretében csupán 1 db pályázat került elfogadásra. A projektek összegét tekintve, legnagyobb mértékben az AVOP, legkisebb mértékben a ROP keretében kerültek jóváhagyásra a pályázatok, a megpályázott összegek 42%, illetve 2%-a. A **10 legnagyobb jóváhagyott projekt** az összes jóváhagyott projekt értékének 71%-a. Ezek közül 5 db AVOP, 3 db GVOP és 1 db ROP projekt volt, továbbá 6 db projektet az önkormányzatok (illetve kistérségi társulás), 4 db projektet pedig a vállalászási szféra valósított meg.

Az **ÚMFT időszakban** összesen 220 db pályázat érkezett be a kistérségből 12,7 md Ft értékben, melyekből **98 db került elfogadásra 7,2 md Ft értékben** és eddig 85 pályázat esetében történt meg a szerződéskötés (6,7 md Ft). A kistérségi pályázatok száma, a pályázott összeg ebben az időszakban is alatta maradt az országos kistérségi átlagnak. Ennek ellenére javult a jóváhagyott pályázatok aránya az előző időszakhoz képest: a **benyújtott pályázatoknak 44%-át hagyták jóvá, a teljes pályázott összegnek pedig 52%-át**.

A legtöbb támogatott projekt az ÉMOP keretében valósul meg (53 db projekt), majd a TÁMOP keretében (20 db projekt). A támogatott projektek összegét tekintve viszont az ÉMOP, KEOP és TIOP keretében megvalósuló beruházások vitték el a kistérség által elnyert 7,2 md Ft-nak a 84%-át, míg a TÁMOP-os projektek csak a 14%-át. A 10 legnagyobb támogatott projekt az összes elnyert támogatásnak a 60%-át teszi ki, melyek közül 5 db az ÉMOP, 2-2 db a TIOP és a KEOP és 1 db a TÁMOP támogatásában valósul meg. A 10 legnagyobb projekt közül 7 db intézményfejlesztést szolgál, melyek közül 4 db a közoktatási intézményrendszer felújítását, 1 db a szociális szolgáltató központ fejlesztését, 1 db a kistérségi járóbeteg-szakellátó központ létrehozását jelenti és 1 db pedig

a kistérségi TISZK központ létrehozását. A nem intézményfejlesztési projekteket tekintve 2 db szennyvízberuházás és 1 db településfejlesztési projekt valósul meg. Ugyanakkor a projektek teljes körét tekintetében elmondható, hogy jelentős számban történtek polgármesteri hivatalok felújítása, közoktatási intézmények modernizálása, orvosi rendelők építése és felújítása (vagyis a helyi önkormányzati intézményrendszerrel kapcsolatos beruházások), illetve útfejlesztések, szennyvíz- és csapadékvízvezető rendszerek fejlesztése.

A hátrányos helyzetű és mélyszegénységben élőket célzó projektek mind az NFT-n, mind az ÚMFT-n belül megvalósításra kerültek. Az NFT időszakában a legfontosabb projektek egyrészt a foglalkoztatáshoz képzéshez kapcsolódtak, egy projekt célolta a nők munkaerőpiaci visszatérését (Korláton), egy pedig a szociális területen dolgozók képzését Hidasnémetiben (összesen 37 m Ft értékben). Az oktatásban a hátrányos helyzetű tanulók felzárkóztatását célzó projektek születtek, összesen 3 db 38 m Ft értékben. Ezenkívül létrehozták a szenvedélybetegek nappali ellátását célzó intézményt Hidasnémetiben (116 m Ft). Összesen tehát 191 m Ft értékű projekt valósult meg, mely a hátrányos helyzetűeket célozza, ami **a teljes elnyert pályázati pénzeknek a 15%-a az NFT időszakában.**

Az **ÚMFT időszakában** 4 db, a hátrányos helyzetűek képzését, foglalkoztatását célzó projekt valósul meg, összesen 184 m Ft értékben (Korláton 2 db projekt: alternatív munkaerőpiaci, illetve képzés-foglalkoztatási projekt, hidasnémeti szociális szövetkezet atipikus foglalkoztatási programja, „Első lépés” projekt Göncön). Az oktatáshoz kapcsolódóan 5 db projekt született 157 m Ft értékben, ezek többsége az iskolák kompetencia alapú oktatásának fejlesztését célozza, de volt köztük egy tanoda program (Vilmány) és egy tanórán kívüli szabadidős tevékenységek támogatása. Továbbá a kistérségben 6 db „Egészségre nevelő és szemléletformáló életmódprogram” nyert támogatást 130 m Ft értékben, és három további hátrányos helyzetűeket célzó program valósul meg (gyerekek és fiatalok integrációját célzó program, esélyegyenlőségi program megvalósítását segítő program Vizsolyban, minőségi oktatást támogató könyvtárprogram Göncön) 92 m Ft értékben. Összesen tehát **562 m Ft értékben kerülnek megvalósításra olyan, nem beruházás jellegű programok, melyek a hátrányos helyzetű, mélyszegény csoportokat is érintik, ami a kistérségi szinten elnyert 7,2 md Ft-nak összesen 8%-a.** (Ebben természetesen az azonos célcsoportot érintő infrastrukturális beruházások, pl. óvoda-, iskolafelújítások nincsenek benne, csupán a nem beruházási jellegű programok.)

31. táblázat Beérkezett és támogatott NFT pályázatok (2004-2006)

	Abaúj-Hegyközi kistérség	Országos (kistérség) átlag
Beérkezett pályázatok száma	136	242
Igényelt támogatási összeg (Ft)	7 755 064 931	9 057 331 541
Támogatott pályázatok száma	49	108
Megítelt támogatási összeg (Ft)	1 319 011 434	3 950 635 158
Leszerződött pályázatok száma	49	107
Szerződéssel lekötött összeg (Ft)	1 305 371 113	3 922 636 329
Megkezdett kifizetések száma (pályázat)	49	106
Kifizetett támogatási összeg (Ft)	1 257 610 776	3 809 600 841

Forrás: emir.nfu.hu

32. táblázat Az NFT Pályázatok számának megoszlása operatív programonként (db)

Operatív program	Beérkezett pályázatok Abaúj-Hegyközi kistérség	Beérkezett pályázatok Országos (kistérség) átlag	Támogatott pályázatok Abaúj-Hegyközi kistérség	Támogatott pályázatok Országos (kistérség) átlag
AVOP	71	63	36	37
GVOP	14	122	6	47
HEFOP	19	43	6	19
KIOP	1	2	0	1
ROP	31	12	1	3
Összesen:	136	242	49	107

Forrás: emir.nfu.hu

33. táblázat Igényelt és megítelt támogatási összeg megoszlása operatív programonként az NFT időszakában (Ft)

Operatív program	Beérkezett pályázatok Abaúj-Hegyközi kistérség	Beérkezett pályázatok Országos (kistérség) átlag	Támogatott pályázatok Abaúj-Hegyközi kistérség	Támogatott pályázatok Országos (kistérség) átlag
AVOP	1 418 662 693 Ft	1 130 786 783 Ft	589 485 966 Ft	642 269 148 Ft
GVOP	617 762 882 Ft	1 973 593 827 Ft	447 520 008 Ft	837 122 450 Ft
HEFOP	529 704 161 Ft	2 404 971 920 Ft	191 755 460 Ft	1 100 904 820 Ft
KIOP	1 008 000 000 Ft	1 555 657 863 Ft	0 Ft	694 017 634 Ft
ROP	4 180 935 195 Ft	1 992 321 147 Ft	90 250 000 Ft	676 321 107 Ft
Összesen:	7 755 064 931 Ft	9 057 331 540 Ft	1 319 011 434 Ft	3 950 635 159 Ft

Forrás: emir.nfu.hu

34. táblázat A kistérség 10 legnagyobb támogatott projektje az NFT időszakban (2004-2006)

Alintézkedés / Település Pályázó neve / Projekt megnevezése:	Megítelt támogatás (Ft):
GVOP 4.4.2 Szélessávú hálózatok önkormányzatok általi kiépítésének támogatása Magyarország kevésbé vonzó településein Gönc Gönc és Környéke Informatikai Társulás Szélessávú közmű kiépítése Göncön és a környező településeken	199 609 374,00
GVOP 4.4.2 Szélessávú hálózatok önkormányzatok általi kiépítésének támogatása Magyarország kevésbé vonzó településein Abaújszántó Abaújszántó és Környéke Településeinek Informatikai Társulása Szélessávú közmű kiépítése Abaújszántón és a környező településeken	198 898 249,00
HEFOP 4.2 A társadalmi befogadást támogató szolgáltatások infrastrukturális fejlesztése Hidasnémeti Hidasnémeti Község Önkormányzata Szenvedélybetegek nappali ellátásának térségi intézménye Hidasnémetiben	115 715 469,00
ROP 2.3 Az óvodai és az alapfokú oktatási nevelési intézmények infrastrukturájának fejlesztése Telkibánya Telkibánya Község Önkormányzata Iskolánk a jövőnk	90 250 000,00
AVOP 1.1 Mezőgazdasági beruházások támogatása Abaújszántó ABA PLUSZ Kft. Gabonátároló építése Abaújszántón	90 000 000,00
AVOP 1.1 Mezőgazdasági beruházások támogatása Boldogkőújfalu "KŐTENGER-GABONA" Kft. Új terménytároló létesítése	89 723 076,00
GVOP 1.1.3 Feldolgozóipari beszállítók számának növelése és megerősítésük Abaújszántó Majoros és Társa Faipari Kft. Asztalosipari beszállítói képesség fejlesztése Abaújszántón	38 908 000,00
AVOP 3.4 A falufejlesztés és felújítás, a vidék tárgyi és szellemi örökségének megőrzése Vizsoly Vizsoly Község Önkormányzata Vizsoly főtér rendezése és Református templomának megvilágítása	38 633 750,00
AVOP 2.1 A mezőgazdasági termékek feldolgozásának és értékesítésének fejlesztése Abaújszántó Szerencsi Mezőgazdasági Zártkörűen Működő Részvénytársaság Húsfeldolgozó üzem technológiájának korszerűsítése	37 021 938,00
AVOP 3.4 A falufejlesztés és felújítás, a vidék tárgyi és szellemi örökségének megőrzése Pányok Községi Önkormányzat Pányok "...kép a szívemben." Faluközpont kialakítása Pányokon	34 073 809,00

Forrás: emir.nfu.hu

35. táblázat Beérkezett és támogatott ÚMFT pályázatok (2007-2010)

	Abaúj-Hegyközi kistérség	Országos (kistérség) átlag
Beérkezett pályázatok száma	220	377
Igényelt támogatási összeg (Ft)	12 683 584 632	48 562 748 071
Támogatott pályázatok száma	98	190
Megítelt támogatási összeg (Ft)	7 165 524 952	26 355 995 643
Leszerződött pályázatok száma	85	173
Szerződéssel lekötött összeg (Ft)	6 665 238 827	23 812 675 075
Megkezdett kifizetések száma (pályázat)	74	143
Kifizetett támogatási összeg (Ft)	3 666 192 672	10 253 423 089

Forrás: emir.nfu.hu

36. táblázat Az ÚMFT pályázatok számának megoszlása operatív programonként (db)

Operatív program	Beérkezett pályázatok Abaúj-Hegyközi kistérség	Beérkezett pályázatok Országos (kistérség) átlag	Támogatott pályázatok Abaúj-Hegyközi kistérség	Támogatott pályázatok Országos (kistérség) átlag
ÁROP	5	3	5	2
ÉMOP	115	20	53	9
GOP	12	121	3	72
KEOP	35	34	9	15
TÁMOP	43	70	20	28
TIOP	10	15	8	10
Összesen:	220	263	98	136

Forrás: emir.nfu.hu

37. táblázat Igényelt és megítelt támogatási összeg megoszlása operatív programonként az ÚMFT időszakban (Ft)

Operatív program	Beérkezett pályázatok Abaúj-Hegyközi kistérség	Beérkezett pályázatok Országos (kistérség) átlag	Támogatott pályázatok Abaúj-Hegyközi kistérség	Támogatott pályázatok Országos (kistérség) átlag
ÁROP	79 490 950 Ft	129 516 148 Ft	74 615 049 Ft	92 783 077 Ft
ÉMOP	5 796 419 817 Ft	1 682 821 740 Ft	3 040 907 349 Ft	932 047 852 Ft
GOP	456 435 117 Ft	4 097 627 242 Ft	94 925 500 Ft	2 128 234 761 Ft
KEOP	2 492 280 446 Ft	8 457 898 931 Ft	1 716 315 243 Ft	4 272 161 381 Ft
TÁMOP	2 285 627 575 Ft	4 133 692 220 Ft	985 244 049 Ft	2 410 320 041 Ft
TIOP	1 573 330 727 Ft	3 148 307 634 Ft	1 253 517 762 Ft	2 231 531 142 Ft
Összesen:	12 683 584 632 Ft	21 649 863 915 Ft	7 165 524 952 Ft	12 067 078 254 Ft

Forrás: emir.nfu.hu

38. táblázat A kistérség 10 legnagyobb támogatott projektje az ÚMFT időszakban

Alintézkedés / Település Pályázó neve / Projekt megnevezése:	Megítélt támogatás (Ft):
TIOP 2.1.2-07/1 Kistérségi járóbeteg-szakellátó központok kialakítása és fejlesztése Gönc Gönc Város Önkormányzata	898 342 228,00
Kistérségi járóbeteg-szakellátó központok kialakítása és fejlesztése Göncön	
KEOP 1.2.0/2F/09 Szennyvízelvezetés és tisztítás Hidasnémeti Hidasnémeti Községi Önkormányzat	750 086 729,00
Hidasnémeti, Tornyosnémeti és Hernádszurdok községek szennyvízelvezetésének és szennyvíztisztító-telepének kiépítése	
KEOP 1.2.0/2F/09 Szennyvízelvezetés és tisztítás Gönc Gönc Város Önkormányzata	700 403 885,00
Gönc Város szennyvízelvezetési és tisztítási projektje	
ÉMOP 4.3.1/2F-2f Közoktatás térségi sajátosságokhoz igazodó szervezése és infrastruktúrájának fejlesztése Vizsoly Vizsoly Község Önkormányzata OM028037	506 217 850,00
A vizsolyi Rákóczi Zsigmond Általános Iskola és Napköziotthonos Óvoda korszerűsítése	
TÁMOP 2.2.3-07/2-2F TISZK rendszer továbbfejlesztése a Közép-Magyarországi Régióban Abaújszántó Zempléni Szakképzés-szervezési Társulás	397 169 200,00
Zempléni Térségi Integrált Szakképző Központ létrehozása	
ÉMOP 3.1.2/D-09 Településfejlesztés a komplex programmal segített leghátrányosabb helyzetű kistérségekben Gönc Gönc Város Önkormányzata	246 064 740,00
Gönc belvárosának funkcióbővítő beruházása	
ÉMOP 4.3.1/2F-2f Közoktatás térségi sajátosságokhoz igazodó szervezése és infrastruktúrájának fejlesztése Vilmány Vilmány Község Önkormányzata	238 278 364,00
Esélyt a vilmányi mikrokörzetben a halmozottan hátrányosan helyzetű és sajátos nevelési igényű gyerekek oktatására	
ÉMOP 4.3.1/2F-2f Közoktatás térségi sajátosságokhoz igazodó szervezése és infrastruktúrájának fejlesztése Hidasnémeti Községi Önkormányzat Hidasnémeti	213 654 037,00
"Hidasnémeti közoktatásának a térségi sajátosságokhoz igazodó szervezése egy korszerű iskola megteremtésével "	
TIOP 3.5.1-09/1 Innovatív, integrált térségi szolgáltatások létesítése Abaújszántó Abaújszántó Város Önkormányzata	188 574 725,00
Integrált térségi szociális szolgáltató központ fejlesztése, bővítése Abaújszántó központtal	
ÉMOP 4.3.1/B-09 Közoktatás térségi sajátosságokhoz igazodó szervezése és infrastrukturális fejlesztése Abaújszántó Abaújszántó Város Önkormányzata	187 078 910,00
Ilosvai Selymes Péter Általános Iskola és Alapfokú Művészetoktatási Intézmény átalakítása, bővítése	

Forrás: emir.nfu.hu

17 Módszertan

A kistérségi tükrök elkészítésének módszertani alapjait az Magyar Tudományos Akadémia Gyerekszegénység Elleni Programirodája (MTA GYEP) dolgozta ki. Az Iroda megszűnésével a harmadik körös kistérségek felmérésének módszertani felelőse az MTA TK Gyerekesély-kutató Csoport lett, mely a Magyar Máltai Szeretetszolgálattal (MMSZ) néhány módosítást vezetett be. 2011 végén és 2012 elején a kiemelt gyerekesély programban⁹ az MMSZ által segített 8 kistérség adatgyűjtési és elemzési keretét is - nagy vonalakban – ez a módszertan adta. A lényegi eltérésekre külön kitérünk.

A kistérségi tükrök megállapításai kvantitatív, kvalitatív és dokumentum-elemzéssel gyűjtött adatokon alapszanak.

A **kvantitatív adatok** fő forrása a **KSH különböző adatgyűjtései** és az ezekből született publikációk, illetve ezek másodelemzései. Olyan településsoros és kistérségi adatsorokat használtunk fel, amelyek bemutatják az egyes területek demográfiai folyamatait, lakáshelyzetét, intézményekkel való ellátottságát, a lakosság képzettségét, egészségügyi helyzetét, illetve gettósodási és szegregálódási folyamatait.

Ezen túlmenően pedig a kistérségekben működő intézmények (szociális, egészségügyi, oktatási intézmények, szakszolgáltatások, valamint a jegyzők) körében kiosztott, két időpontban szerkesztett, ezért néhány eltérést mutató **adatlapok** szolgáltak az adatgyűjtés keretként. Az ezeken az adatlapokon szolgáltatott adatok néhány esetben ellentmondtak pl. a KSH adatainak, és helyi interjúkhoz képest is előfordult, hogy eltéréseket tükröztek, vagy belső logikai ellentmondásokat tartalmaztak – ezekben az esetekben egyéni mérlegelés alapján döntötték el a tükrök készítői és véleményezői, hogy mely adatot emelik be az elemzésbe.¹⁰ Az effajta pontosításokat és az

⁹ Gyerekesély Program országos kiterjesztésének szakmai - módszertani megalapozása és a program kísérése TÁMOP-5.2.1-11/1-2011-0001

¹⁰ Előfordult például, hogy a jegyzői adatlapokon megadott 18 éven aluli népesség száma nem egyezett a korosztályos bontás összegével, vagy hogy a településen élő, rendszeres gyermekvédelmi kedvezményben részesülő kiskorúak száma nagyobb volt, mint a hátrányos helyzetűeké, a halmozottan hátrányos helyzetű gyermekek száma nagyobb volt, mint a hátrányos helyzetűeké – holott ezeket a számokat a törvényi szabályozás miatt egymás részalmazaként kell, hogy megállapítsák. Ezeknek az inkongruenciának több forrása is lehetett: a törvényi szabályozástól eltérő korosztálybontás, az adatgyűjtés időpontja, vagy csak egyszerű félreértelmezés is. (A jelenleg hatályos, 1993. évi LXXIX. közoktatási törvény szerint hátrányos helyzetű gyermek, tanuló az, akinek családi körülményei, szociális helyzete miatt rendszeres gyermekvédelmi kedvezményre való jogosultságát a jegyző megállapította, e csoporton belül halmozottan hátrányos helyzetű az a gyermek, az a tanuló, akinek a törvényes felügyeletét ellátó szülője - a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról szóló törvényben szabályozott eljárásban tett önkéntes nyilatkozata szerint - óvodás gyermek esetén a gyermek három éves korában, tanuló esetében a tankötelezettség beállásának időpontjában legfeljebb az iskola nyolcadik évfolyamán folytatott tanulmányait fejezte be sikeresen; halmozottan hátrányos helyzetű az a gyermek, az a tanuló is, akit tartós nevelésbe vettek. A rendszeres gyermekvédelmi kedvezmény megállapítására vonatkozó szabályozást ld. a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról szóló 1997. évi XXXI. törvény 19. §-át.)

Hasonló bizonytalanságokkal talákoztunk például a veszélyeztetett és védelembe vett gyermekekre vonatkozó adatközlés esetében is. (A gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról szóló 1997. évi XXXI. törvény szerint a veszélyeztetettség olyan - a gyermek vagy más személy által tanúsított - magatartás, mulasztás vagy körülmény következtében kialakult állapot, amely a gyermek testi, értelmi, érzelmi vagy erkölcsi fejlődését gátolja vagy akadályozza. Ha a szülő vagy más törvényes képviselő a gyermek veszélyeztetettségét az

adathiányokat, ellentmondásokat mindenhol feltüntettük. Az adatok begyűjtését 2012 áprilisával zártuk le. Az így gyűjtött adatok a helyi lakosság korszerkezetére, részletes foglalkoztatottsági helyzetére, helyi gazdasági szereplők meglétére, alap- és szakszolgáltatások elérhetőségére, főbb problémákra és intézmény-fejlesztési igényekre, valamint elsősorban a gyerekek és a gyermekek családjaira fókuszálva a szociális szolgáltatásokban részesülők összetételére és a főbb esetfajtákra, az oktatási intézményekbe járó gyerekek összetételére, nevelési-fejlesztési igényeire, valamint a koragyermekkor és a terhesség időszakában leggyakrabban felkeresett védőnői hálózaton keresztül megtudható, a gyerekek egészségügyi állapotára vonatkozó információkra vonatkoztak. A munkaügyi ellátó és a pedagógiai szakszolgálat adatszolgáltatása is az MTA GYEP által kialakított és továbbszerkesztett adatgyűjtő lapok segítségével történt.

Az **adatok további forrása** a Magyar Állami Kincstár (helyi költségvetési adatok), az Oktatási Hivatal (kompetencia-mérési adatok), illetve a Nemzeti Fejlesztési Ügynökség (fejlesztéspolitikai források felhasználása) volt. A közlekedési elérhetőség vizsgálatához felhasználtuk a Volán és az MÁV menetrendi adatait is. A lakosság foglalkoztatási helyzetére vonatkozó adatokat részben a Nemzeti Foglalkoztatási Szolgálat (NFSZ) adatsoraiból nyertük ki. A Tükrökben az MTA Regionális Kutatások Központja, Térségfejlesztési Kutatások Osztálya által kialakított és az MTA GYEP által kiszámolt szegénységi kockázati indexet használtuk az egyes kistérségeken belüli átfogó, települési szintű (lényegében „fejlettségi”) egyenlőtlenségek vizsgálatához. A kvantitatív adatok megjelenítése az egyes tükrökben – részben terjedelmi okokból, részben pedig azok változó relevanciájának köszönhetően – eltérő.

A **kvalitatív adatok** forrásai helyi interjúk, fókuszcsoportok, bejárások, illetve „helyi játszások”.

Az **interjúkat** a Magyar Máltai Szeretetszolgálat kistérségi munkatársai részben strukturált vagy szabad interjúk formájában vették fel, elsősorban az adott településeken tapasztalható életkörülményekre, fő kihívásokra fókuszálva. Ezeket az interjúkat a munkatársak a jegyzeteik alapján vázlatosan rögzítették (hangfelvételeket nem készítettünk), összefoglalva a megfogalmazott állításokat. Több száz ilyen interjú készült, néhány szereplőt többször is felkerestek a munkatársak.

A **fókuszcsoportos megbeszélések** a kistérségekben irányított találkozók voltak – ezeken elsősorban a gyerekeséssel kapcsolatos helyi vagy szakmai igényeket térképezték fel az adatgyűjtők, ún. munkacsoportos formában. Ezeknek a munkacsoport megbeszéléseknek az összefoglalása is írásos formában készült el, előzetesen kijelölt formátumban (a szakmai megbeszélések vezérfonalát is egy előzetesen megadott „napirendi pont” felsorolás adta). Az egyes kistérségekben eltérő számú fókuszcsoportos megbeszélés zajlott – igazodva a kistérségek településszerkezetéhez, topográfiájához, mikrotérségi dinamikájához.

A kvalitatív információk harmadik forrása a **„bejárások”**, amikor a Magyar Máltai Szeretetszolgálat munkatársai a kistérségben utazva, véletlenszerűen a terepen sétálva kiválasztott helyi lakosokkal (vagy éppen postással, kocsmárossal) elbeszélgetve figyelték meg az egyes települések, családok helyzetét, és ezekről a bejárásokról rövid összefoglalókat, fényképes vagy videós beszámolókat

alapellátások önkéntes igénybevételével megszüntetni nem tudja, vagy nem akarja, de alaposan feltételezhető, hogy segítséggel a gyermek fejlődése a családi környezetben mégis biztosítható, a települési önkormányzat jegyzője a gyermeket védelembe veszi.)

készítettek. A bejárások során tárták fel a munkatársak az ellátások és a szolgáltatások elérhetőségét. A bejárások 2011 ősze és 2012 tavasza között zajlottak.

A kvalitatív adatok negyedik forrása – az addigi módszertanhoz képest **új elemként** - a „**játszás**” volt, amelyek során egy játékokkal és szakképzett animátorokkal „ellátott” játszóbusz érkezett egy előre megszervezett helyszínre (pl. falu, vagy oktatási intézmény, közösségi tér, szabadter), és ott a Mobil Játszóter program a gyerekeknek nyújtott néhány órás játékos, kreatív foglalkozásokat. Ezeknek a játszásoknak ugyanakkor nemcsak a gyerekek általános fejlettségi és egészségügyi állapotának résztvevői megfigyelése, hanem a bevont szülők és pedagógusok, egyéb felnőttek kötetlen interjúhelyzetben való véleményének begyűjtése is a célja volt pl. épp a szolgáltatókkal, a helyi viszonyokkal, a helyi társadalom működési mechanizmusaival vagy akár a helyi közeleti és közösségi szereplőkkel kapcsolatban. A „játszásokról” szintén összefoglalót írtak a helyi munkatársak – általában a résztvevő munkatársak közül többen is, ezzel finomhangolva a megállapításokat.

A **dokumentumelemzés** minden kistérségben más és más volumenű és minőségű anyagokra épített. Azokban a kistérségekben, ahol akadémiai szakirodalom is rendelkezésre állt a helyi fejlesztési stratégiák és dokumentumok mellett, ott ezekre is támaszkodtunk (ld. egyes település-típológiák, a helyi szükségletek és a helyi kapacitások viszonya, a közoktatási helyzet, térségi folyamatok). Másutt a helyi stratégiák és a kistérségi dokumentumok nyújtottak átfogó betekintést a területek kihívásairól – ezeknek a dokumentumoknak a megállapításai részben kiindulópontként szolgáltak az interjúk és a fókuszcsoporthoz vezérfonalának kialakításakor, illetve ezek segítségével tudtunk pótolni hiányzó adatokat is.

A tükrökben feltárt fejlesztési szükségleteknek csak egy részére vonatkoznak a kistérségi gyerekesély program keretében megvalósítható tevékenységek, mivel azok – a fejlesztéspolitikai és társadalomismereti tapasztalatokhoz illeszkedően - más, strukturális és szociális feszültségek vizsgálatára is kitértek.

A tükrökben leírtak a Magyar Máltai Szeretetszolgálat kistérségi munkatársai (Kiss Dávid és Tama Tímea), illetve az adatgyűjtésben és elemzésben segítséget nyújtó Városkutatás Kft. (Bajomi Anna, Hegedüs József, Horváth Ildikó, Somogyi Eszter, Teller Nóra), tükrözik.

A felhasznált KSH adatsorok összeállításában a Pannon.Elemző Kft. munkatársai voltak segítségünkre.

18 Bibliográfia

A területi felzárkózási koordinációs központi és felnőttképzési feladatot ellátó Észak-magyarországi Regionális Képző Központ 2011. évi szakmai terve

AKT, 2008 ABAÚJ-HEGYKÖZI KISTÉRSÉG TERVDOKUMENTUM, Komplex felzárkóztató programok készítése a leghátrányosabb helyzetű kistérségekben ÁROP- 1.1.5/B, Regionális Fejlesztési Holding KFT. , Gönc, 2008. december 1.

Andó Pál: A területi felzárkózási koordinációs központi és felnőttképzési feladatot ellátó Észak-magyarországi Regionális Képző Központ 2011. évi szakmai terve, készítette: Miskolc, 2011.

Csizmadia Tímea: A falusi turizmus mint fejlesztési lehetőség Gergely-hegy kistérség esetében, 2009 május <http://mek.oszk.hu/00100/00147/00147.htm>

Dernei Balázs: Abaúj-Hegyközi kistérség (Észak-Magyarország LHH-s kistérségei fejlesztési stratégiáinak összefoglalása), in: Észak-Magyarország LHH-s kistérségei fejlesztési stratégiáinak összefoglalása, VII. évfolyam 2. szám, 65-67.o.

Dernei Balázs (2011): Az Észak-magyarországi régió LHH-s kistérségei fejlesztési stratégiáinak összefoglalása - ABAÚJ-HEGYKÖZI KISTÉRSÉG In: Észak-magyarországi Stratégiai Füzetek, a regionális kutatások periodikus kiadványa, az észak-magyarországi regionális fejlesztés szakmai folyóirata, VII. évfolyam 2. szám, 2011., Miskolc, 65-90 o.

Domokos Veronika, 2010: Szegény és cigánytelepek, városi szegregátumok területi elhelyezkedésének és infrastrukturális állapotának elemzése különböző (közoktatási, egészségügyi, településfejlesztési) adatforrások egybevetésével. Nemzeti Fejlesztési Ügynökség Koordinációs Irányító Hatóság LHH Fejlesztési Programiroda.

Dorgai László : Gondolatok az agrárgazdaság regionális fejlesztési koncepciójához Tér és Társadalom 10. évf. 1996/4. 3-14. p.

„Egészségre nevelő és szemléletformáló életmódprogram –úszásoktatással – az Abaúj- Hegyközi kistérségben” projekt cselekvési és kommunikációs terve, TÁMOP 6.1.2/LHH/09/1-2010-001, Abaúj-Hegyközi Többcélú Kistérségi Társulás

Ex-Ante, 2009: Az Abaúj-Hegyközi kistérség Szociális Stratégiája, EX ANTE Tanácsadó Iroda Kft.

EX-ACT Project Tanácsadó Iroda Kft. 2009. Október

Ex-Ante, 2010a: Abaúj-Hegyközi kistérség Turisztikai stratégia, 2010-2014 Készítette: EX ANTE Tanácsadó Iroda Kft., EX-ACT Project Tanácsadó Iroda Kft. 2010. január 26.

Ex-Ante, 2010b: Az Abaúj-Hegyközi kistérség foglalkoztatási stratégiája 2010-2015, EX ANTE Tanácsadó Iroda Kft. EX-ACT Project Tanácsadó Iroda Kft. 2010. június

Fekete G. Éva: Cigányok a Cserehát-Hernád-Bódva vidéken -- tájegységi elemzés In: Roma szegregációs folyamatok a cserehádi és dél-baranyai kistérségekben. Budapest, Gondolat-MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézet, 2005. p. 53-83. (A magyarországi cigány népesség helyzete, ISSN 1786-5786)
http://www.mtaki.hu/docs/roma_szegregacios_folyamatok/roma_szegregacios_folyamatok_g_fekete_eva_ciganyok_a_cserehat_hernad_bodva_videken.pdf

Hován Istvánné: Vidékfejlesztési eredmények tapasztalatai az Abaúj-Hegyközi kistérségben, Szakdolgozat, 2010., Debreceni Egyetem

Hűtőház, gyümölcsfeldolgozó, és a levédett végtermék minősítési rendszerének kidolgozása, Gönc Város Önkormányzata (Komplex felzárkóztató programok készítése a leghátrányosabb helyzetű

kistérségekben ÁROP- 1.1.5/B), projekt-bemutató dokumentum, 2008(?)PROMEI Modernizációs és Euroatlanti Integrációs Projekt Iroda

KAI Consulting Kft.: A köves út végén- A területi egyenlőtlenségek csökkentése és a romák helyzetének javítása – jelentés az LHH Program első szakaszának eredményeiről 2011. március

Keller, Judit: Patterns and dynamics of Subnational Governance: institutional transformation in Hungarian Micro-regional Associations. Florence, 2010. PHD dolgozat

Konyor Judit, Bodnárné Király Erzsébet: Az Abaúj-Hegyközi Többcélú Kistérségi Társulás - KÖZOKTATÁSI INTÉZKEDÉSI TERVE, 2008-2013, Encs, 2008.

Kopint-Tárki, 2010: A szlovák-magyar határrégió (Nemzetközi és határmenti együttműködések támogatása - Tanulmányok a határmenti régiók gazdasági és munkaerő-piaci helyzetéről és lehetőségeiről, a foglalkoztatást segítő támogatásokról), Kopint-Tárki kutatócsoport, kutatásvezető: Hárs Ágnes, Budapest, 2010. június.

Kullman Ádám – Janza Frigyes – Herczeg Béla: A leghátrányosabb helyzetű kistérségek célzott támogatásának kísérlete, és első tapasztalati Észak-Magyarországon. In: Észak-magyarországi Stratégiai Füzetek, a regionális kutatások periodikus kiadványa, az észak-magyarországi regionális fejlesztés szakmai folyóirata, VII. évfolyam 2. szám, 2011., Miskolc, 3-20 o.

LHH-s adatbázis, http://www.nfu.hu/download/23880/LHH_adatbazis_0905.xls

Molnár Judit: Egy térség, ahol a határ elválaszt. Képek a Sajó és a Hernád közötti magyar–szlovák határvidék társadalomföldrajzi vizsgálataiból. (http://www.uni-miskolc.hu/~ecomojud/publika/bgycikk01_mj.pdf)

Siskáné Dr. Szilasi Beáta: Borsod- Abaúj-Zemplén megye egészségturisztikai potenciáljának vizsgálata, a Miskolci Egyetem Közleménye, A sorozat, Bányászat, 81. kötet, 2011.

Szegedi Imre János: „Nem mondunk le senkiről”- LHH program az Abaúj-Hegyközi kistérségben, Szakdolgozat, 2010., Debreceni Egyetem

Venyigéné Makrányi Margit - Kistelepülési könyvtári ellátás Borsod-Abaúj-Zemplén megyében. Az írás a 2005. január 25-26-án, Sárospatakon megtartott, Zempléni és felvidéki kistelepülések II. nemzetközi konferenciáján elhangzott előadás bővített változata. <http://ki.oszk.hu/3k/19972006/valcikkek/valcikkek0505/venyige.html>

Dr. Ujabb Orsolya: Közfoglalkoztatási programok 2011. évi tapasztalatai, különös tekintettel a Startmunka mintaprogramokra, Power Point bemutató, Miskolc, 2011. november 24.

Zolnay János: Fejlesztési támogatások hátrányos helyzetűn településeken – Záró tanulmány in: szerk.: Csongor Anna és Kóródi Miklós (Orsós Julianna és Tatár Babett közreműködésével) Fejlesztési támogatások hátrányos helyzetűn településeken, Gyermekesély Füzetek 5. MTA GYEP, 2010, <http://www.autonomia.hu/sites/default/files/files/1103/3418/fejlesztisitamogatasokhatranyoshelyzetutelepuleseken.pdf>